

Amputovaný život

Doc. MUDr. et PhDr. Jiří Diamant

Motto:

Život je naplnění času mezi narozením a smrtí, každým okamžikem však může začít věčnost.

Neprošlo jazykovou úpravou.
<https://archiv-psychologie.cz/>

Úvodem.

Každý z nás nosí v sobě kus minulosti, která se ve vzpomínkách postupem času přetváří. Filtrem minulosti se díváme na to co se děje kolem nás. Zážitky z našeho dosavadního života ovlivňují také naše očekávání toho co by se mohlo přihodit v budoucnosti. Prožil jsem dvě třetiny dvacátého století. Můj život byl do značné míry ovlivněn traumatickými zážitky v mládí, jež náhle ukončily jeho idylický průběh. Krutým zásahem osudu jsem se ve čtrnácti letech octnul sám ve světě rozbouřeném druhou světovou válkou. Byl jsem jediný z mé rodiny, který neskonal v plynových komorách v Birkenau. Můj život tragicky amputovaný probíhal nadále jinak než u mých vrstevníků. Musel jsem sám hledat vlastní cestu a žít jinak než bylo předurčeno prostředím, v němž jsem se narodil. Po časovém odstupu delším než šedesát let pociťuji potřebu zamyslet se nad tím co jsem prožil a hledat hlubší smysl svého života. Chtěl bych také objasnit své ženě, dětem a vnučkám běh svého života, pokusit se nalézt kořeny svého bytí, odkrýt faktory, jež utvářely mou osobnost a ovlivnily má důležitá životní rozhodnutí a řídily moje jednání. Život má nejen délku, nýbrž i šíři a hloubku, která je dána hledáním cílů, jež mu dávají smysl.

Život člověka je nepatrným článkem v procesu spojujícím minulost s budoucností. Naše minulost je uložena v genech, některé z nich se během života projeví, jiné předáme dalším generacím. Jedinečným způsobem vyplňuje každý z nás čas mezi narozením a smrtí, jehož délka je u každého různá. Náš život je naplněn rozmanitými činnostmi, zážitky, myšlenkami a pocity. Usilujeme o to, abychom co nejdéle žili ve zdraví a aby náš život byl bohatý duchovními a materiálními statky. Každý dává přednost jednomu z nich a snaží se je předat svým potomkům. Svým způsobem usiluje takto o styk s věčností. Nemnozí nacházejí životní cíl, jež je naplňuje pocitem uspokojení a zadostiučinění, málokterým z nich se podaří jej uskutečnit a poznat své životní poslání a hlubší smysl vlastního života.

Žijeme v neklidné době poháněné technikou, narůstajícími materiálními potřebami, neukojitelnou touhou po počtech, penězích, moci, úspěších, uznání a věhlasu, nabité stressem a konflikty. Životní tempo se zrychluje spolu s narůstajícími nároky. Řítíme se z mlhavé minulosti do nejisté budoucnosti rychlostí, která nedává možnost zastavení, zamyšlení, vzpomínání či hodnocení. Životní hloubku nahrazuje povrchnost, principy prospěchářství a bezpáteřnost. Jsme taženi davem, módou, tiskem, rozhlasem, televizí, reklamami, nadměrnou bezobsažnou komunikací, formálními společenskými styky, nekonečnými hovory o banalitách

i telefonem někam do neznáma a zbavení možnosti intensivního prožitku, uvážené volby a zralého rozhodování. Mění se životní situace, sociální kontakty a nahodilosti často dostávají rozhodující vliv na naše jednání a nahrazují činy vycházející z osobních pohnutek. Stáváme se objekty okolností, jež zatlačily subjektivní prožívání. Zautomatizovaný život ubíjí čas stereotypy, návyky a bezduchými rituály. Monotonnost života vyvolává nudu, depresi a úzkost, mnozí žijí v nezáživné přítomnosti a ztrácejí kontakt s minulostí a budoucností. Odpovědi na palčivé otázky života jsou odsunovány do stáří. Naštěstí se některé životní problémy objevují teprve v určité životní fázi a po řadě let ustupují problémům, jež přináší další životní období. Každá životní fáze má zřejmě svůj vlastní smysl. Než se nadějeme, objeví se závěrečná fáze životní a s ní palčivé otázky, které jsme dříve nevyřešili.

Ocitli jsme se ve období činů, jež nestrpí odklad. Myšlenka, slovo a cit jsou snahou zastavit se uprostřed věčného dění, zachytit situaci v daném okamžiku a podržet jej delší dobu v paměti. Život člověka je v podstatě to co prosila naše paměť, stává se řetězem zážitků, jež v nás vyvolaly silné city a které významně ovlivnily další běh našeho života.

Vynasnažím se shromáždit co nejvíce kamínků z časem nahlodané mozaiky vzpomínek života. Chci tak učinit jednak pro svůj duševní klid, jednak pro své nejbližší, kteří mne k tomuto pro mne obtížnému kroku po léta povzbuzovali. Musel jsem překonat mnoho vědomých i podvědomých zábran, abych se k tomuto kroku odhodlal. Cesta do vlastní minulosti a nitra bývá nesnadná, patří však k lidským potřebám, jež mohou přinést trvalé pocity uspokojení, vnitřní klid potřebný před odchodem na věčnost. Vydávám se na tuto cestu s důvěrou, že povede k vytouženému cíli.

El Campello /Španělsko/, květen 2008.

Nečekané překvapení.

Před časem jsem s přítelem z mládí navštívil židovský hřbitov v Uherském Brodě. Chodívám tam pravidelně kdykoli se objevím v místech kde se narodili moji rodiče a kde jsem jako dítě trávil prázdniny u mamčiných rodičů, kteří byli hrdi na prvního vnuka. Bylo to dávno, ještě před druhou světovou válkou, v době idylického dětství.

Našli jsme po šedesáti letech hřbitov opuštěný, zanedbaný. Před obřadní síní stojí lešení, brána je zavřena. Dostali jsme se dovnitř vedlejším vchodem. Chodíme po liduprázdných cestách, brodíme se vysokou travou, snažíme se najít známá jména na zašlých náhrobních kamenech. Hřbitov zeje samotou a opuštěním. Jdeme po cestičkách, po kterých kráčeli před mnoha lety ti, kdož jsou už dlouho na věčnosti. Pod náhrobními kameny s nápisy v češtině, němčině a hebrejštině leží ti, kdož měli štěstí, že unikli osudu těch kdo je přežili. Většina z nich zahynula za války v nacistických koncentračních táborech, z více než tisíce židů, žijících poklidně v uzavřené čtvrti v městečku na Moravském Slovácku, se po válce v roce 1945 vrátilo sotva sto. Našli tam místo, kde stávala synagoga, kterou vypálili nenávistní fašisti, opuštěné domy po těch, kdož zahynuli v plynových komorách koncentráků, a domy, v nichž dříve žili a kde teď bydleli jiní. Nikdo je nevítal, vraceli se jak cizinci do zničených Pompejí a hledali známé tváře, místa a pozůstatky majetku, jež by jim připomínaly minulost. Museli začít znovu žít v místech odkud byli vyhnáni. Bylo třeba najít bydlení, ubytovat se, hledat práci, obnovit zničené doklady a navázat společenské styky s těmi, které dříve znali. Nebylo to snadné. Radost z přežití se mísila se smutkem nad tím, že se vrátilo tak málo členů židovské obce, že se často nenašlo ani deset mužů potřebných k tomu, aby se mohla konat bohoslužba v pátek večer v malé místnosti, jež měla nahradit zničenou synagogu.

Poválečný vývoj v osvobozeném Československu byl dramatický. Čekalo se, že se obnoví demokratické tradice Masarykovské republiky, která byla příkladem mnoha předválečných evropských státům. Návrat prezidenta Beneše z londýnského exilu sliboval šťastnou budoucnost. Bohužel se záhy začaly objevovat mraky na politickém nebi, které přivodily tragický únor v roce 1948, kdy se komunisté pučem zmocnili vlády.

V květnu téhož roku vznikl stát Izrael, aby židům, kteří se vrátili z koncentračních táborů a v původní vlasti nebyli vítáni, poskytl nový domov. Z Československa odjelo několik transportů do Izraele, mezi nimi

i většina navrátivších se brodských židů. Zůstalo jich jen málo, aby žili a dožili v místech, kde pobývali jejich předkové.

V obřadní síni židovského hřbitova zůstala pamětní deska se jmény těch, kteří byli jako jednotlivci za války odvedeni do věznic a koncentračních táborů. Našel jsem tam jméno strýce, mamčinina bratra, jehož zatkli proto, že po osmé hodině večer seděl na lavičce, která polovinou byla před domem. Židé v té době nesměli pobývat na ulici po osmé hodině večerní. Strýc Ervín skončil svůj život v Buchenwaldu, kde jsem po něm v lednu 1945 marně pátral. Hřbitov osiřel. Popel těch, kteří zemřeli v koncentracích, byl rozsypán kolem krematorií a místo nových hrobů zaujaly náhrobní kameny ze starého židovského hřbitova, který byl zrušen. Procházeli jsme se spolužákem z brodského gymnázia místy, které se staly symbolem tragické minulosti, zániku tradice a kultury, jež po staletí obohacovala malé slovácké město, rodiště Komenského, kde křesťané a židé žili spolu v míru a pohodě. Zmocnil se mne smutek, zesílený skutečností, že jsem u zadní stěny hřbitova nenašel mramorový náhrobní kámen tatínkových rodičů, na němž byla po válce vyryta jména jejich sedmi dětí, které s rodinou zahynuly. Přežil jsem jediný a z nápisu na náhrobku nebylo jasno, zda jsem nezahynul s ostatními. Byl jsem tím vším sklíčen.

Na policii mi řekli, že se takové věci stávají a starosta mi na můj dopis odpověděl, že to co se stalo je politováníhodné a že se bude snažit podobným případům v budoucnosti zamezit. Nedlouho poté zmizel mramorový náhrobní kámen matčina otce, mého druhého dědečka. Zemřel v 69 letech v roce 1935. Babička zemřela v 83 letech v Terezíně v roce 1943.

Vraceli jsme se smutně hlavní cestou hřbitovní vroubenou letitými kaštany. Za nimi byly náhrobní kameny často chátrající a nikým nenavštěvované. Vzpomněl jsem si na doby, kdy jsme před válkou navštěvovali s rodiči hroby předků, postáli u nich, zavzpomínali a před odchodem položili na obrubu kamene stébla trávy zatížené malým kamenem. Po válce jsem to při každé návštěvě Uherského Brodu dělal sám se svými nejbližšími. Mramorové kameny byly velmi drahé a řekli mi, že se na ně museli sourozenci složit. Pozlacená hebrejská písmena se třpytila do dálky, přečetl jsem stěží jména, obsah nápisu mi zůstal skryt. Vím jen, že otcův otec byl učitelem náboženství. Měli s babičkou jedenáct dětí. Syn Bernard zemřel rok po narození, pět synů a pět dcer se dožilo dospělosti. Tatínek Oskar byl druhý nejstarší syn a po předčasné smrti tatínka se musel v sedmi letech ujmout jeho role, poněvadž nejstarší bratr Jonáš toho

nebyl schopen. Dědeček spáchal sebevraždu v roce 1902 poté co bylo jeho zájezdní restauraci v Havřicích u Uherského Brodu odebráno právo poskytovat nocleh kočím a koňům před nastoupením další cesty. Babička musela sama vychovat deset dětí dvě nejstarší dcery jí při tom musely pomáhat. Zemřela vyčerpáním v 69 letech v roce 1935. Maminka měla tři bratry, dědeček prodával krávy a koně, bydlel v židovské čtvrti v Uherském Brodě.

Snažil jsem si vybavit obrazy zemřelých, překrytých zážitky z války a vším co jsem poté prožil. Časový odstup půl století vymazal mnohé z mé minulosti, míval jsem pocit, že vzpomínky na mé rané dětství byly z mé paměti amputovány a že si vybavuji hlavně to co jsem později slyšel ve vyprávění tet, které válku přežily.

Bydlel jsem s rodiči v Brně a každý rok jsme trávili prázdniny u mamčiných rodičů. Byl jsem jejich prvním vnukem, jemuž všichni věnovali mnoho pozornosti. Dědeček a babička Lowyovi bydleli v malém domku nedaleko synagogy. Za vchodem se širokou branou se šlo po chladných velkých kamenech do velkého dvora se stájemi a stodolou. Vše hlídal věrný pes Rigo, s nímž jsem se spřátelil. Práci zastal podomek Kaňa, pečoval o dobytek. Hrával jsem si na dvoře, měl jsem trojkolku, koloběžku a vše co jsem potřeboval ke šťastnému dětství.

Smutná přítomnost mne probrala ze snění. Prošli jsme kolem hrobu strýce Jindřicha a tety Terezy, kteří se vrátili po válce z koncentračních táborů a ve věku, kdy mnozí pomýšlejí na penzi, museli začít nový život a obnovit zasilatelství spojené s prodejem uhlí, dříví a koksu. Jejich jediná dcera Eva, o tři roky starší než já, studovala lékařství na Masarykově univerzitě v Brně. Byla nesmírně hýčkána, a to nepříznivě ovlivnilo její povahu.

Z více než tisíce předválečných židů zůstalo v Uherském Brodě jen několik příslušníků různých generací. Nemohl jsem se zbavit stísněného pocitu svědka zániku kultury a tradice, v níž jsem vyrůstal a na kterou jsem po válce nemohl navázat. Uvědomil jsem si, že Hitler a jeho nohsledi vyřešili židovskou otázku v řadě středoevropských a východoevropských zemí, ve kterých zůstaly jen mizivé skupiny židů, které se i po válce mnohdy staly obětí antisemitských útoků, ba i pogromů. Kladl jsem si opakovaně otázku co je podstatou tohoto chorobného sociálního jevu, který přetrvává i v zemích, kde téměř žádní židé nežijí. Co je příčinou zvláštního osudu židů a co tvoří jejich zvláštnosti, jejich identitu, duchovní sílu a výrazný vliv na lidskou civilizaci v současné době? Vynasnažím se dát odpověď na tyto otázky popisem průběhu svého života.

První vzpomínky.

Traduje se, že první vzpomínky většiny lidí sahají do období mezi třetím a čtvrtým rokem našeho bytí. To co bylo předtím zůstává zahaleno v temnotách. Opakované vyprávění rodičů vrhá mdlé světlo na toto prehistorické období lidského života. Oba rodiče i mladšího bratra jsem ztratil když mi bylo čtrnáct let, musel jsem se proto spokojit s útržkovými informacemi příbuzných a známých a s útržkami vzpomínek, které mi zůstaly.

Narodil jsem se v Brně 4. května 1930. Brno bylo tenkrát druhé největší město Československé republiky, hlavní město země Moravskoslezské. Žila v něm kromě Čechů poměrně velká menšina Němců a několik tisíc židů. Brno bylo průmyslové a obchodní středisko, v němž se každoročně konalo mnoho výstav a veletrhů. Zeměpisná poloha nedaleko Vídně a Bratislavy předurčovala toto město k tomu, aby se stalo místem mezinárodním a nadnárodním, v němž po mnoho let čili pokojně vedle sebe lidé různých národností, náboženství a politického přesvědčení. Můj otec Oskar Diamant byl zaměstnán jako zástupce a vedoucí textilního skladu firmy Hernych a spol, v Ústí nad Orlicí. Bydleli jsme v té době na Špilberské ulici číslo 2 pod proslulým hradem, který sloužil po staletí jako vězení pro politické odpůrce režimů. Moje první výlety v kočárku vedly do parku na kopci, na jehož vrcholu vévodil historický hrad celému městu. Tatínek hodně cestoval, měl k dispozici služební auto se šoférem Šromem, který nás také vozil na dovolenou k babičce a dědečkovi do Uherského Brodu. Byli jsme s maminkou často sami doma až do narození bratra Tomáše 31. května 1934.

Tatínek měl za sebou pohnutý život. Narodil se 27. prosince 1895 v Havřicích u Uherského Brodu. Jeho rodiče vlastnili ve vsi zájezdni hospodu u hlavní silnice z Uherského Hradiště. V hospodě se koncem devatenáctého století zastavovali povozy tažené koňmi s cestujícími, kteří tam přenocovali. Kočí vypřáhli znavené koně a odvedli je do stájí. Hosté se najedli v hospodě a přenocovali v pohostinských pokojích. Dědeček Jindřich Diamant a babička Berta rozená Bergerová měli jedenáct dětí, šest synů a pět dcer. Jedno z dětí, syn Bertold, se nedožil jednoho roku. Dědeček byl pobožný žid, byl učitelem náboženství. Velká rodina musela skromně žít, aby se ze skromných příjmů mohla uživit. Tatínek vypravoval, že chodil v zimě do školy v Uherském Brodě bos i ve sněhu, aby šetřil boty. Počátkem dvacátého století vzaly úřady dědečkovi oprávnění ubytovat závozníky, což mělo za následek citelné snížení skromných příjmů. Dědeček nesnesl pomýšlení, že by jeho rodina měla

živořit, upadl do deprese a po čase se na půdě oběsil. Babička zůstala sama s deseti dětmi. Starost o provoz hostince připadla jí a dvěma nejstarším dcerám, Anně a Rudě /Rudolfě/. Roli otce musel převzít můj nezletilý otec, druhý nejstarší syn po strýci Jonášovi, který se pro tento odpovědný úkol nehodil, byl zasněný, uzavřený a žil více ve svých myšlenkách než ve skutečnosti. Anna a Ruda se musely věnovat obsluze často podnapilých závozníků a odolávat jejich dotěrnostem. Ve volných chvílích se staraly o početné mladší sourozence. Babička se po druhé nevdala, přestože ovdověla velmi mladá v roce 1902.

V první světové válce musel tatínek narukovat do rakousko-uherské armády. Bojoval v Polsku u Przemysle, později byl jako poddůstojník odvelen do Albánie. Tam onemocněl malárií, která vážně ohrozila jeho život. Měl vysoké teploty a byl delší dobu nemocen. Zázrakem se uzdravil a ujal se znovu odpovědného úkolu v rodině. Zavázal se, že se neožení dokud všechny své sestry neprovdá. Svě předsevzetí dodržel, provdal čtyři sestry, nejstarší Anna zůstala neprovdána. Oženil se s maminkou teprve ve 34 letech v roce 1929. Pracoval zpočátku v Uherském Hradišti v obchodě s textilem. Po sňatku se s maminkou odstěhoval do Brna, kde našel nové zaměstnání.

Maminka Olga, rozená Lowyová 1. listopadu 1902, pocházela z pobožné židovské rodiny v Uherském Brodě. Byla jedinou dcerou zámožného obchodníka s dobyt看em Adolfa Lowyho. Měla tři bratry: staršího Arthura a mladšího Ervína a Alfreda. Byla o sedm let mladší než tatínek. Babička Arnoštka, rozená Zweigenthalová, se pečlivě starala o celou rodinu. Byl jsem první vnuk v rodině.

Navštěvovali jsme maminy rodiče jednou až dvakrát do roka. Trávili jsme prázdniny ve zvláštním pokojíku nalevo od vchodu do baráku, tvořeného těžkou železnou bránou. Za ní byla temná široká chodba dlážděná studenými kameny. Za vchodem do našeho pokoje byla prádelna se starobylým kotlem. Naproti dveřím do našeho pokoje se šlo po několika schodech do obývacího pokoje dědečka a babičky. Za ním byla kuchyně. Chodba ústila do dvora obklopeného stájemi a zakončeného stodolou. Můj život u prarodičů v Brodě se odehrával převážně na dvoře. Chodíval jsem se dívat do stájí, pozoroval krávy a koně a hrál si s věrným psem Rigošem. Jezdil jsem hodně na trojkolce. Dosud mám na tuto dobu hřejivé vzpomínky.

Dům maminy rodičů byl v židovské čtvrti v Uherském Brodě. Říkali jí Židovna. Tvořila ji řada povětšinou špatně udržovaných baráků. Mezi nimi byla starobylá ulice z kočičích hlav. Uprostřed ní byl žlab pro

odtok dešťové vody. Domy byly postaveny těsně vedle sebe. Tísnily se v nich početné rodiny v tmavých místnostech. Žily tam často rodiny příbuzných blízko sebe. Tatínkovi bratři Jonáš se ženou Friedou a s dětmi Jindrou a Haničkou bydleli nedaleko naproti našeho domu, bratr Josef s chotí Rélou, synem Janem a maličkou Amirou bydleli o kousek dál. K neprovdané tetě Anně se muselo jít o několik domů dál. Maminčini mladší bratři Ervím a Alfred byli tenkrát oba svobodní a bydleli u rodičů. Cestovali za firmu Opp, prodávali cukrovinky a zahrnovali mne lákavými laskominami. Nejstarší maminčin bratr Arthur bydlel v Praze, kde se v roce 1935 oženil s velmi pěknou tetou Editou ze zámožné rodiny Kantorů. Bylo mi tenkrát pět let a byl jsem na jejich velkolepé svatbě. Občas jsme chodili na návštěvu k maminčinu strýci Jakobovi Zweigenthalovi. Byl velmi starý a slepý, chodil s bílou holí. Při každé návštěvě jsme byli štědře pohoštěni jeho manželkou Helenou a dcerami Trudou a Elsou. Třetí dcera Marta odešla v třicátých letech minulého století bez vědomí rodičů do tehdejší Palestiny, kde s nadšením pomáhala budovat budoucí židovský stát. Nejmladší syn Robert bydlel tenkrát ještě u rodičů. Elsa měla v domě krejčovskou dílnu, kde s několika švadlenami šily dámské prádlo.

Židovská čtvrť byla oddělena od ostatního města silnicí, která vedla od nádraží na horní a dolní náměstí. Před zatáčkou bydlela tatínkova sestra Tereza s mužem Jindřichem Langerem a s dcerou Evou. Měli zasilatelství a prodávali dřevo a uhlí. Měli větší styky s křesťanskými obyvateli než židé bydlící v poměrně uzavřené židovské čtvrti.

Když jsem začal chodit do židovské školy v Brně, jezdil jsem někdy do Brodu k babičce a dědečkovi vlakem sám. Dali mi na krk lístek s adresou a posadili mne do kupé ve vlaku. Měl jsem tenkrát pocit, že jsem už veliký a že mohu cestovat sám. Rodiče mi však tenkrát neřekli, že požádali jednoho známého pána, který pravidelně jezdil mezi Uherským Brodem a Brnem, aby na mne cestou dohlédl.

Moje idylka hýčkaného jedináčka trvala do mých čtyř let. 31. května 1934 se narodil můj bratr Tomáš. Vypadal zcela jinak než já. Podobal se víc tatínkovi, byl štíhlejší, měl podlouhlejší hlavu, byl hbitý a obratný, dovedl se rychle přizpůsobit situaci. Já jsem měl sklon k otylosti po mamince, hlavu jsem měl kulatější, byl jsem uzavřenější, občas zasněný. Museli mne často bránit před Tomášovými útoky, neuměl jsem se dobře bránit.

Brzy po narození Tomáše jsme se stěhovali ze Špilberkské ulice v Brně na Obilní trh číslo 14 do krásného bytu v prvním poschodí, z něhož bylo

vidět do parku přes ulici a na porodnici napravo. Kousek od našeho bytu byla Filosofická fakulta Masarykovy university, na které jsem později v letech 1949 až 1953 studoval psychologii a filosofii. Cesty osudu bývají plny nepředvidatelných náhod.

V letech 1936 až 1941 jsem chodil do židovské obecné školy. Cesta k ní vedla Husovou třídou kolem jednoho z vchodů na Špilberk podél dlouhé zdi. Chodíval jsem kolem výkladu fotografu, který dlouhou dobu vystavoval fotografii, na které jsem byl v námořnickém obleku s maminkou. Měli jsme přívětivou třídní učitelku paní Siegelovou a řídícího učitele pana Sonnenbauma. Na léta ztrávená na obecné škole si vzpomínám jen matně. V paměti mně utkvěl výrok jednoho z učitelů, který při hodině napomenul dovádějícího kluka slovy „já ti šlápnu na krk“ a vzápětí se chystal tak učinit. Sympatický učitel Weinstein nám zpíval české písně a doprovázel se přitom hrou na kytaru. Léta mé docházky do obecné školy probíhala v době dramaticky se zhoršující mezinárodní politické situace. Nástup fašismu v sousedním Německu vyvolával stále zřetelnější ozvěny v okolních státech, také v Československu a zejména v Brně, kde bydlelo mnoho Němců, kteří se s fašistickou ideologií ztotožňovali.

Schyluje se k bouři.

Začalo to pozvolna. V brněnských ulicích narůstal počet německých nápisů. Němečtí občané a jejich děti začali nosit tradiční německé uniformy a odznaky ukazující jejich sympatie s nacisty. Napětí kolem nás rostlo. Docházely hrůzné zprávy o tragických událostech v Říši, množily se provokující manifestace a pochody Hitlerjugend, vysílaly se zlověstné Hitlerovy projevy. Nacisté ničili židovské obchody, vypalovali synagogy a přepadávaly židovské spoluobčany. Někteří stále nemohli uvěřit, že by se příslušníci kulturně vyspělého národa mohli snížit k tak nelidským činům, což jim bránilo pochopit vzniklou situaci a včas dojít k nezbytnému rozhodnutí. K těmto lidem patřil zřejmě můj otec, přesvědčený humanista, sociální demokrat a zastánce ideálů prezidenta Masaryka.

Chodil jsem do třetí třídy obecné školy. Maminka s Tomáškem byla doma a řídila domácnost. Měli jsme vychovatelku a služku, žili životem zámožnějších příslušníků měšťanské třídy. Vyrůstal jsem v dvojjazyčném prostředí. Naše vychovatelka byla Němka, maminka měla německé školy, tatínek české. V době docházky do obecné školy jsem byl velmi zaměstnán, chodil jsem k učitelce angličtiny, měl jsem hodiny moderní hebrejštiny, učil jsem se hrát na housle, zpíval jsem v synagogálním sboru.

Tatínek záhy ztratil své výhodné zaměstnání v roce 1940. V totéž roce nás německý majitel vypověděl z bytu na Obilním trhu. Stěhovali jsme se do skromnějšího bytu Na Ponávce, který byl vedle synagogy, ve které jsem zpíval. Tatínek musel pracovat manuálně na stavbě Maloměřického nádraží. V 45 letech musel od rána do večera pracovat s lopatou a přehazovat písek. Za rok jsme museli do našeho třípokojového bytu přijmout další židovské nájemníky a spokojit se jedním pokojem.

V poslední chvíli dělaly rodiče plány jak zachránit co se dá. 12. března 1939, několik dní před obsazením Čech a Moravy nacistickými vojsky, jsem měl s bratrem Tomášem odletět do Londýna. Lifty byly předem odeslány do Belgie, letenky a pasy byly přichystány.

V poslední chvíli však rodiče rozhodli, že nebudou trhat rodinu a naši cestu zrušili. Rodina jim byla nade vše. Toto rozhodnutí mělo však, bohužel, pro všechny tragické následky.

V té době byla persekuce židů stále zřetelnější. Museli jsme chodit mimo byt označeni velkou žlutou židovskou hvězdou, nežidé se s námi nesměli stýkat, měli jsme být izolováni od ostatních. Po osmé hodině večerní jsme se nesměli objevovat na ulici, měli jsme zakázáno chodit do divadel, do kin, do některých restaurací a kaváren. Nacisté občas přepadali

kavárny, do kterých dosud židé směli chodit. Přítomné židovské hosty naložili na nákladní auta a odvezli je do koncentračních táborů. Žili jsme v neustálém napětí, aby se tatínkovi něco nestalo. Němečtí výrostkové chodili po ulicích a vykřikovali nenávistná protižidovská hesla. Mnozí čeští spoluobčané se také začali odvracet od svých dřívějších židovských přátel.

Po obsazení Sudet v říjnu 1938 vtrhla německá armáda 15. března 1939 na území okleštěné Československé republiky, čímž popřela sliby Vůdcovy, že po Mnichovské dohodě zajistí bezpečnost mé vlasti. 14. března 1939 byla vyhlášena samostatná Slovenská republika, v jejímž čele stál kněz Tiso, který s Hitlerem oddaně spolupracoval. Zbytek Československa se následujícího dne proměnil v Protektorát Čechy a Morava, jehož prezidentem se stal předseda Nejvyššího soudu dr. Emil Hácha. Stali jsme se přes noc součástí Hitlerovy říše a tím skončily naše možnosti vycestovat. Muselo to být pro tatínka trpké zklamání když viděl následky svého tragického rozhodnutí. Některé příležitosti se v životě vyskytují jen jednou.

1. září 1939 přepadla nacistická vojska Polsko, začala 2. světová válka. Poměry se rychle zhoršovaly. Jednou jsme si hráli s několika židovskými chlapci na chodníku před Národním divadlem Na Hradbách nedaleko našeho bytu na Ponávce. Najednou přišla skupina německých Hitlerjugend, začali na nás útočit a nadávali nám. Bránili jsme se a zahnali jsme je. Při odchodu začali řvát, že to řeknou rodičům a ti to povědí Gestapu.

Dokud to šlo, chodil jsme s tatínkem do kavárny Opera naproti Národnímu divadlu. Tatínek se tam o weekendech setkával s přáteli a hovořil s nimi o aktuálních věcech. Já jsem se tam nudil, poručil mi limonádu a zmrzlinu, aby mne uklidnil. Nepodařilo se mu ve mně vzbudit zájem o kopanou, která byla jeho koníčkem. Fandil klubu Židenic, který hrál v lize. Dokud mohl chodil na mezinárodní zápasy a bral mne sebou. Pamatuji se, že jsem ho jednou zklamal, když jsem ho při zápasu Židenice Ambrosiana požádal, abychom šli domů.

Válka byla v plném proudu a my seděli v pasti. Po naší zamítnuté cestě do Londýna v březnu 1939 uvažovali rodiče o možnosti odjezdu do Palestiny ilegálním transportem přes Jugoslávii. I z toho plánu nakonec sešlo. Zůstali jsme v Brně v prostředí, jež se k nám chovalo čím dál tím nepřátelštěji. Žili jsme v napjatém očekávání věcí příštích. Ty na sebe nedaly dlouho čekat. Jednoho dne jsme dostali z Uherského Brodu smutnou zprávu, že mamčin bratra Ervína odvezli do koncentračního

tábora. Důvodem jeho náhlého zatčení bylo to, že po osmé hodině večerní seděl na lavici, která vyčnívala z brány dědečkova domu na ulici. Kolem šli dva nacisté, kteří ho vyzvali, aby lavici zastrčil do chodby. Možná jim na to něco odpověděl, anebo ho odvedli i bez toho. Rodina byla zničena, nebezpečí bylo tentokrát příliš blízko a rána byla velmi citelná.

Válka byla v plném proudu, v červnu 1941 se přidala k západním frontám fronta na východě poté co nacistická vojska napadla Sovětský Svaz. Naděje na příznivou změnu vzrostly, zatím se však nic v tomto směru nedělo.

Docházku do obecné školy jsem skončil v červnu 1941. Byl jsem velmi dobrým žákem a učení mne bavilo. Byly však vydány nové předpisy a zákony vylučující židovské děti z vyššího vzdělání. V Brně bylo židovské gymnázium, na které mne naši přihlásili. Minulý rok museli odevzdat hudební nástroje, vzali mi housle a ústní harmoniku, čímž předčasně skončilo moje hudební vzdělávání.

V té době vstoupila persekuce židů do další fáze: začaly transporty do ghetta Terezín. Bylo jen otázkou času kdy dojde řada na nás. Bratr Tomáš začal chodit do druhé třídy obecné školy a já jsem nastoupil do první třídy gymnázia v Hybešově ulici. Na tomto gymnáziu s velmi dobrou úrovní učila řada známých odborníků „ malíř Ungar vyučoval výtvarnou výchovu a profesor Eisinger nás učil českému jazyku. Budova gymnázia byla nedaleko Hlavního nádraží. Vyučování bylo dost nepravidelné. Bylo občas přerušováno různými akcemi anebo mimořádnými událostmi. Kromě školní docházky jsem dosud chodil do různých hodin, dávaných soukromými učiteli. Byl jsem také členem tělovýchovného spolku Makabi. Naším cvičitelem byl Fredy Hirsch, který byl nejen výborným sportovcem, nýbrž i skvělým vychovatelem. Měl na nás velký vliv. Nebyl jsem nikdy velkým sportovcem, do cvičení jsem však chodil rád.

Ve volných chvílích jsem si hrával na velkém dvoře mezi blokem Na Ponávce a blokem Na Kolišti s Tomášem. Jednou v zimě tam přišly děti jedněch sousedů a napsaly před námi do sněhu hanlivá protižidovská hesla. Řekli jsme to doma rodičům, byli z toho smutní. Občas jsem hrál s dětmi hokej. Většinou jsem hrával v brance.

Žili jsme v té době všichni v neustálém strachu, ve stoupajícím napětí a v očekávání povolání do transportu.

Tragedie začíná.

Počátkem roku 1942 jsme se dozvěděli, že jsme zařazeni do transportu do Terezína. Řadu měsíců předtím jsme žili s celou rodinou v jedné místnosti bytu na Ponávce. Vedle žila rodina s jedním synem přibližně našeho věku a v posledním pokoji rodina se dvěma dcerami, což ve mně a v hochovi sousedů probouzelo erotické fantazie. V našem původním třípokojovém bytě žilo tenkrát jedenáct osob.

Povolání do transportu přišlo počátkem března a to zmobilizovalo naši rodinu. Směli jsme vzít sebou pouze to nejnnutnější a zavazadla byla omezena vahou. 23. března 1942 jsme nuceně opustili náš byt. Před vstupem chodby, kterou jsme z domu vycházeli, nás očekávalo několik sousedů, aby se s námi rozloučili. Při loučení ujistil tatínek přítomné, že se za několik měsíců vrátíme. Byl optimista, anebo se jím v té chvíli snažil být? Netušil, že se jeho proroctví nesplní a že se po více než třech letech z celé rodiny vrátím jen já. Soustředili nás ve školní budově na Merhautové ulici. Spali jsme tam dvě noci a třetího dne ráno jsme vyšli pěšky z Černých Polí směrem k Hlavnímu nádraží. Tam nás naložili do osobních vagonů. Vyjeli jsme na severozápad směrem k Terezínu.

Jeli jsme dlouho než jsme dorazili na nádraží v Litoměřicích. Vystoupili jsme z vagonu a seřadili se do pětistupů. Tatínka odvedli do jiné skupiny, ve které byli práce schopní muži. S bratrem a maminkou jsme šli do Terezínského ghetta do Hamburgských kasáren. Tatínka ubytovali v nedalekých Vrchlabských kasárnách a zařadili ho do Weinsteinovy pracovní skupiny jejímž úkolem bylo dopravovat nemocné do nemocničních oddělení. Moje transportní číslo bylo Ad 555. Často jsem nad ním přemýšlel a kladl si otázku zda nemá hlubší smysl pokud jde o mou budoucnost. V Hamburgských kasárnách jsme žili ve velké místnosti namačkání vedle sebe. Zůstal jsem tam do léta. V červenci jsem byl přesunut do nově vzniklého domova pro chlapce L 417, kde jsem nejprve bydlel na sedmičce, kde byl vychovatelem Franta Mayer, později na devítce s o něco staršími chlapci, kde nás vychovával Arna Ehrlich / Erban/. Děvčata našeho věku bydlela nedaleko v domově L 411.

V L 417 jsem žil do prosince 1943 s věkovými vrstevníky v nejhorším období druhé světové války. Bylo nás v každém pokoji kolem dvaceti, byli jsme celé dny spolu. Bydleli jsme na kavalcích a sdíleli spolu hezké i hořké chvíle. Měli jsme ilegální vyučování na půdě budovy, děti v terezínském ghettě se nesměly účastnit pravidelného vyučování, které bylo za normálních poměrů pro děti povinné. Každý den jsme si nesli na

půdu knihu na čtení, kterou jsme měli připravenou pro případ, že by se nečekaně objevila kontrola. V takovém případě jsme měli předstírat, že společně čteme. Na půdě domova L 417 jsem za několik měsíců prošel první, druhou i třetí třídou gymnasia. Měli jsme vynikající učitele, kteří se nám s láskou věnovali. Universitní docent Bruno Zwicker mně vštípl lásku k zeměpisu a dějepisu, bankovní úředník pan Kohn mi dal základy matematiky, profesor Eisinger nás zasvětil do tajů češtiny a malíř profesor Ungar nás učil kreslit, v mém případě s malým úspěchem. V té době se v nás začala probouzet puberta. Začali jsme se ohlížet po děvčatech z domova L 411. Občas jsme s nimi pořádali společné kulturní akce, zpívali jsme spolu v souborech, hráli divadlo, pořádali společně besídky a navštěvovali představení oper a koncerty.

S rodiči jsme se pravidelně stýkali. Maminka začala pracovat jako kuchařka v kuchyni pro kojence, což podstatně zlepšilo naši životní situaci. Občas vynášela se spolupracovnicemi z kuchyně různé pochoutky, které nám zpestřovaly jídelníček, sestávající z jednoduchých jídel po vzoru německého Eintopfu. Strava pro kojence byla mnohem lepší. Kuchařky vynášely jídlo ilegálně, v ghetu to nazývali „organizování“. Pokaždé vynášela jídlo z kuchyně jiná kuchařka. Tatínek pracoval od začátku pobytu v Terezíně ve skupině Weinstenově, přenášení nemocných byla práce velmi namáhavá.

Život v terezínském ghettu se vyznačoval vysokou kulturní úrovní. Sjela se sem kulturní elita z mnoha evropských států. Konaly se zde zajímavé vědecké přednášky, nacvičovaly opery, divadelní představení, vznikala pozoruhodná literární díla, skladby a obrazy. Měl jsem možnost poznat řadu významných spisovatelů, hudebníků a vědců. Nezapomenutelné bylo setkání s vynikajícím spisovatelem Karlem Poláčkem, dojemně krásná byla nesčetná představení Smetanovy Prodané nevěsty, zpívané českými a německými zpěváky v češtině. Byl jsem ve sboru, který nacvičoval Krásovu jednoaktovou dětskou operu Brundibár. Tato opera vznikla v Terezíně a velice se nám dětem líbila. Znali jsme mnohé texty a melodie nazpaměť. Slyšel jsem několikrát Smetanovu Hubičku a Mozartovu Figarovu svatbu ve výborném provedení za řízení dirigenta Karla Ančerla nebo Rafaela Schachtera, který hrál Na klavír a současně dirigoval hlavou. Operní díla byla podána sólisty a sborem bez scény a orchestru. Lidské hlasy byly doprovázeny dirigentem hrou na klavír. Slyšel jsem zpívat Vynikajícího pěvce Karla Bermana. Prodanou nevěstu jsem znal celou nazpaměť, texty i melodie. Slyšel jsem ji mnohokrát jako vděčný posluchač při večerních zkouškách sboru a solistů.

V domově L 417 vycházelo několik časopisů, které vydávaly různé skupiny a samy je redigovaly. Někteří z nás si psali deníky, z nichž některé vyšly po válce. Napsal jsem v té době několik básní, které se mým rodičům velmi líbily, zejména báseň zvaná „Housle“. Vyjádřil jsem v ní svůj stesk nad odcizením mého milovaného nástroje.

V terezínském ghettě jsme byli dvacet měsíců. Po nás tam přijelo mnoho transportů nejen z Protektorátu Čech a Moravy, nýbrž i z jiných států v Evropě, z Německa, Holandska a dalších. V lednu 1943 přijelo několik transportů a Uherského Brodu a okolí. Bylo v nich mnoho mých příbuzných. Tyto transporty byly ubytovány v Ústeckých kasárnách. Vědělo se, že zůstanou v Terezíně jen několik dní a že odtud pojedou dál na Východ do různých koncentračních táborů v Polsku a v Pobaltských republikách. Měli jsme sotva čas na setkání se strýci, tetami, bratřenci a sestřenicemi, některé jsme vůbec neviděli. Z transportu na Východ nebylo možno nikoho vyreklamovat. V Terezíně z těchto transportů zůstalo jen několik starých nemocných lidí. Mezi nimi byla moje babička Lowyová, maminka hodná maminka, malá, shrbená, obětavá, starající se o všechny a zahrnující mne láskou. Dali ji do nemocnice, kde za několik dní zemřela. Dožila se 83 let. Maminka si nepřála, abychom ji s bratrem v nemocnici navštívili, chtěla abychom si na ni uchovali vzpomínky z lepších dob kdy byla naší milou hostitelkou ve svém domě v Uherském Brodě.

V Terezíně byl už před naším příjezdem nejmladší bratr tatínekův strýc Siga /Vítězslav/ s tetou Olgou a sestřenicemi Valynou a Evou. Přijeli sem už v listopadu 1941 transportem z Prahy. Strýc byl elektrikář, měl výsadní postavení a samostatnou místnost zařízenou jako dílnu v Magdeburgských kasárnách. Měl možnost stýkat se služebně s různými esesáckými veličinami, mimo jiné s Eichmannem. Udržoval a opravoval elektrická vedení a přístroje a odpovídal za jejich provoz. Sestřenice Eva, jeho mladší dcera o rok starší než já, bydlela od léta 1942 v dívčím domově L 411, starší Valyna také. Celá rodina strýcova přežila válku v Terezíně a vrátila se po osvobození do Prahy. Z ostatních tatínekových sourozenců nezůstal v Terezíně nikdo, z maminkiných bratrů tam žil do října 1944 nejstarší Arthur se ženou Editou a dcerou Riou. V říjnu 1944 strýce Arthura zařadili do transportu, jeho žena a dcera však zůstaly v Terezíně. V témže transportu odjel strýc Ota Spitz, manžel mladší sestry tatínekovy Irmy, která byla se synem Poldíčkem také Deportována do Birkenau, kde oba zahynuli.

Náš pobyt v Terezíně byl předčasně ukončen. Jednoho dne chytli kontrolaři jednu z kuchařek kuchyně pro kojence když při odchodu

vynášela v tašce hrnce s potravinami pro sebe i pro ostatní kuchařky. Při výslechu všechny udala, tedy i maminku. Za trest pak byli všichni zařazeni do nejbližších transportů do Birkenau. Naše terezínská idyla takto nečekaně náhle skončila. Byli jsme zařazeni do transportu, který odjel z Terezína odjel 15. prosince 1943. Bylo mi tenkrát třináct a půl roku, bratr Tomáš neměl ani deset let, mamince bylo 41 roků a tatínkovi 48 let. Odešli jsme pěšky do Litoměřic, kde nás na nádraží naložili do vagonů připravených na dalekou cestu na Východ.

V pekle.

S domovem L 417 jsem se těžce loučil. Pobyt v něm ve mně zanechal mnoho pěkných vzpomínek. Můj pobyt na devítce byl náhle přerušeno, takže jsem se ani nestačil se všemi rozloučit.

Cesta do Neznáma byla dlouhá a těžká. Byli jsme namačkáni v zavřených nákladních vagonech. V rohu stály primitivní záchody. Náš majetek se scvrkl na několik nevelkých zavazadel. Nevěděli jsme kudy a kam přesně jedeme ani co nás čeká. Věděli jsme jen, že jedeme na Východ. Mluvílo se o koncentračních táborech, nebylo však známo do kterého z nich tento transport pojedje, hovořilo se o Birkenau, součásti nevalně známého osvětimského koncentračního tábora s mnoha plynovými komorami. Věděli jsme jen, že jedeme do horšího. Jeli jsme tři dny a dvě noci, zastavovali na různých nádražích, na některých jsme dlouho stáli. Nemohli jsme poznat kde právě stojíme, pohled z malého okýnka neposkytoval dostatek informací.

17.prosince navečer jsme konečně dorazili na špatně osvětlenou rampu. Přišel povel, abychom opustili vagony a zavazadla v nich ponechali. Dosud jsme nevěděli zda jsme v Birkenau. Byl studený prosincový večer. Seřadili nás do skupin. Ocitli jsme se na pověstné rampě, kde neméně pověstný táborový lékař Mengele třídil příslušníky transportu. Pouhým pohybem palce pravé ruky posílal lidi na smrt v plynových komorách. Nás naštěstí tento osud zatím nečekal. Poslali nás s ostatními pro život vyvolenými do rodinného tábora B II b, kde jsme měli prodělat šestiměsíční karanténu, po které se mělo rozhodnout o dalším osudu každého z nás. Ty, které Mengele bezdůvodně odsoudil na smrt, naložili na nákladní auta a odvezli z rampy do plynových komor.

Do tábora jsme došli po silnici, po jejíž obou stranách stály ostnaté dráty a za nimi dřevěné baráky původně stavěné jako stáje pro koně. Staly se teď obydlím pro stovky vězňů. Vešly jsme branou do tábora. Prošli jsme rozsáhlým prostranstvím, za kterým stály dvě řady baráků, na levé straně pro ženy a děti, na pravé pro muže.

B II b byl zvláštní tábor pro židy přivezené z terezínského ghetta. Jeho výsadou bylo, že po prvé v historii Birkenau v něm mohli bydlet muži, ženy a děti společně a že se mohli scházet. U ostatních táborů v naší řadě tomu tak nebylo. B II a byl přechodný tábor pro příchozí, anebo pro vězně vybrané pro plynové komory, B II c byl zprvu ženský tábor, B II d tábor pro muže schopné práce, B II e tábor pro cikány a B II f tábor nemocniční, kde lékař Mengele prováděl své nelidské pokusy na dvojčatech.

Začal nám nový život, mnohem drsnější než v terezínském ghettu, na které jsme vzpomínali jako na ráj. Bydleli jsme s maminkou a s Tomáškem v jednom baráku, tatínek bydlel zvlášť. Bylo mi třináct a půl roku, když jsem byl konfrontován s mezními podmínkami lidské existence, kdy šlo výhradně o pouhé přežití. Zimy v jihozápadním Polsku byly drsné, toho roku byla zima zvlášť tuhá, denně jsem viděl lidi umírat. Při večerních apelech byly denně počítáni všichni živí, zdraví a nemocní, i mrtví, kteří leželi na sněhu za baráky a čekali na žebříňák, který je odvážel do krematoria. Cestou spadla někdy na silnici část lidského těla. Při pohledu na to jak se s mrtvými zachází, nám bylo smutno a úzko.

V rodinném táboře jsem se shledal s několika známými a přáteli z Terezína. Chodili jsme tam každý den ráno do zvláštního bloku pro děti, kde jsme byli celý den zaměstnáni. Pod vedením Fredyho Hirsche, který byl před lety mým cvičitelem v Makabi Brno, jsme si tam hráli a nacvičovali různé hry. Přípravovali jsme představení „Sněhurky a sedmi trpaslíků“, na které se přišli dívat také esesáci. Dostavil se také velitel tábora Buntrock a jeho nadřízený Swarzhuber. Dospělí byli v táboře zaměstnáni především udržováním pořádku a zajišťováním pravidelného chodu života. Žili jsme od jídla k jídlu, žaludek se nám zmenšoval a pravidelně kručel hladem. Ráno jsme dostávali šálek kávy, v poledne litr polévky z tuřínu, špenátu nebo jiné zeleniny, večer jsme dostali denní porci chleba, čtvrtku vojenského komisárku, kousek margarínu a trochu marmelády. To bylo vše co jsme za den dostali k jídlu a z toho jsme museli být živi. Naše strava byla chudá na bílkoviny, maso jsme neznali ani pevnou stravu kromě chleba. Tatínek byl vášnivý kuřák a nejednou vyměnil svou porci chleba za cigarety.

Rodinný tábor českých židů v Birkenau vznikl na podzim roku 1943, kdy tam přijely dva zářijové transporty z Terezína s pěti tisíci vězni. Když jsme přijeli v prosinci téhož roku, setkali jsme se s několika příbuznými ze zářijových transportů, s tatínkovou sestrou Giselou, s jejím mužem, synem Erichem a dcerou Editou. Občas jsme se navštěvovali, vyměňovali si zkušenosti a hovořili o strastech a starostech spojených s pobytem v táboře, zejména o hrozbě plynových komor. Koncem února 1944 se začalo v táboře stupňovat napětí v souvislosti s vypršením šestiměsíční karantény zářijových transportů. Opakovaně jsme hovořili o tom co bude následovat, co na vězně ze zářijových transportů čeká. Při jednom z těch hovorů se Editka na mne smutně podívala a řekla: „Já vím co na nás čeká, půjdeme všichni tam“. Ukázala rukou směrem ke komínům krematorií, z nichž se často kouřilo. Večer se nad nimi vznášely několikametrové plameny, které ohýbaly železné tyče kolem nich. Snažil jsem se Editu

utěšit dát jí alespoň špetku naděje na přežití. Bylo to však marné. Naše obavy se splnily. K likvidaci příslušníků zářijových transportů došlo ve výroční den narození prvního presidenta Československé republiky Tomáše Garrigua Masaryka 7. března 1944. Tento státník, filosof a humanista si získal obdiv a uznání nejen ve vlastní zemi, nýbrž i v okolních státech, ani Hitler se za jeho vlády neodvážil napadnout stát Čechů a Slováků. Cynismus a sadismus nacistů neznal mezí.

Počátkem března 1944 byli všichni ze zářijových transportů přemístěni do vedlejšího tábora B II a a odtud 7. března nákladními auty odvezeni do krematorií za dozoru ozbrojených esesáků a cvičených psů. Nebránili se, resignovali a podrobili se svému osudu. Vzpomněl jsem si na Editina slova a bylo mi smutno. Tak se tábor B II a vyčistil, což jen zesílilo náš zármutek a obavy z budoucnosti.

Počet obyvatel našeho tábora B II b se snížil na polovinu. Večer jsme s úzkostí pozorovali vysoké plameny šlehající z komínů dvou krematorií a vzpomínali na ty s nimiž jsme ještě minulý den hovořili. Pocit bezmocnosti, potlačované zloby a nesmírná lítost se nás zmocnily a přetrvávaly řadu dní spolu s obavami o vlastní osud. Otázka co se stane s námi až zakrátko vyprší naše šestiměsíční karanténa se nám stále vracela na mysl. Kdy přijde na nás řada? S nejistotou jsme hleděli skrze elektrinou nabitě ostnaté dráty do táborů kolem nás.

Život v táboře šel dál, čas se nezadržitelně šinul do tajemné budoucnosti, jež měla přinést odpověď na naše otázky. Do Birkenau přijížděly téměř denně nové transporty z různých evropských zemí. Za ostnatými dráty na rampě kam dorazily vlaky, jsme viděli hromady zavazadel, které třídili muži v pruhovaných vězeňských oblecích, členové zvláštního komanda, nazývaného „Kanada“. Vynášeli zavazadla z vagonů poté co znavení vězňové z nich vystoupili, třídili je a odváželi do skladišť, kde část jejich obsahu byla použita pro „zimní pomoc“ německým vojákům na frontách. Mnozí majitelé zavazadel mezitím skončili svou životní pout' v krematoriích a odebrali se k Bohu, v něhož nepřestali věřit i když dopustil, že tak nelidským způsobem museli zahynout.

Nastalo jaro a blížil se konec naší šestiměsíční karantény. V květnu přijely další dva transporty z Terezína, které doplnily počet vězňů a staly se předzvěstí dalších opatření. Začaly se šířit různé pověsti, že prý pojedou transporty mužů a žen na práci do Německa, že bude selekce a že budeme mít stejný osud jako zářijový transport.

Začal červen. Jednoho dne přišel rozkaz vypravit transport práce schopných mužů a po něm transport práce schopných žen. Zájemci se

dostavili na selekci prováděnou pověstným lékařem-zločincem Josefem Mengelem a jeho kolegy. Vybrali asi tisíc mužů a tisíc žen. Ti zanedlouho opustili tábor s novou nadějí na přežití. Ti co v táboře zůstali byli čím dál tím neklidnější. Za několik dní následovala další selekce pro další transport mužů a žen. Po odjezdu těchto dvou transportů by byl osud zbylých zpečetěn. Čekalo se na kritický den odvozu do plynových komor. Mnozí se pomalu loučili se životem. Někteří upadli do deprese, jiní leželi apaticky na kavalci a nebyli schopni žádné akce. Život v táboře B II b počátkem července 1944 zcela vykojil z běžného denního pořádku. Pobíhal jsem neklidně po táboře a lámal si hlavu nad tím jak přežít a vyvážnout z klece, která se stále pevněji zavírala.

5. července se po táboře rozletěla zpráva, že Mengele bude provádět ještě jednu mimořádnou selekci, do transportu mužů chybělo ještě sto práce schopných dospělých mužů. Kromě toho se naskytlá potřeba vybrat určitý počet chlapců ve věku od dvanácti do patnácti let, kteří by měli plnit funkci poslíčků /Laufer, v táborové řeči pípl/ různých esesáků a vyšších funkcionářů z řad vězňů /Kapo, Blockalteste/. Intuitivně jsem vycítil poslední možnost záchrany života. Přemluvil jsem tatínka, aby šel se mnou na selekci, aby se alespoň dva z naší rodiny zachránili. Tatínek těžce procítil ze svých idealistických představ o německém národě, jež dle jeho představ neměl být schopen jako vysoce kulturní národ páchat takové zločiny proti lidskosti jako je hromadné plynování nevinných mužů, žen a dětí jen proto, že jsou židé. Musel jsem ho jako nezletilý hoch přesvědčovat o tom, že vysoké plameny, které téměř denně šlehají z komínů blízkých krematorií a pach spálených kostí pocházejí ze spalovaných mrtvol těch, kdož zahynuli v plynových komorách. Byl jsem odjakživa realistický pesimista, který se snažil vidět věci tak jaké jsou a přitom se nevzdávat životních ideálů. Tatínek byl tvrdým životem vychovaný idealista, věřící v dobro a ochotný druhým pomáhat tak jak to po předčasné smrti svého otce dělal ve své rodině. Maminka ani neuvažovala o tom opustit Tomáška, který ve svých deseti letech neměl možnost přežití. Ze všech matek v našem táboře jen dvě zanechaly své děti jejich osudu a šly do transportu, aby zachránily vlastní život, všechny ostatní volily raději smrt než aby své děti opustily. Tatínek nerad přijal můj návrh. Když jsem před časem mluvili o možnosti smrti v plynové komoře, řekl mi, že když budeme muset zemřít, že bude nejlépe, abychom jako rodina zemřeli společně. Byl jsem tenkrát v pubertě, chtělo se mi hrozně dále žít, nemohl jsem s ním souhlasit.

Šli jsme s tatínkem před blok, v němž se měla selekce konat. Stáli jsme seřazeni na nádvoří, muži vlevo, chlapci vpravo, a čekali na příchod

lékařů-esesáků, kteří měli rozhodnout o našem bytí či nebytí. Místo nich se však objevil robustní esesák Buntrock a podezíravě si prohlížel dospělé kandidáty selekce. Pojednou se obrátil na mého otce se zlověstnou otázkou „Čím jsi?“. Tatínek byl zřejmě tou otázkou překvapen a nejistě odpověděl dle pravdy „Nosičem nemocných“. Nebyla to odpověď, která by primitivnímu esesákovi imponovala, chtěl raději vidět židy-řemeslníky nebo dělníky pracující rukama. „Vystup a odejdi“ nařídil zlostně tatínkovi. Ten sklíčeně vyhověl rozkazu a pomalu odcházel z řady do tábora. Všem bylo jasné, že rozsudek smrti byl vykonán. Tatínek měl od začátku ambivalentní postoj k selekci. Resignoval s pocitem, že pro mne udělal co mohl a že se to nepovedlo. Vyšší moc za něj rozhodla, aby zůstal u maminky a u Tomáše, aby s nimi zemřel. Nikdy nezapomenu na tu chvíli kdy tatínek resignovaně odcházel z řady a přestal o svůj život bojovat. Bylo mi ho líto, měl jsem výčitky svědomí a také jsem se snažil mít pochopení pro to jak mu asi bylo. Dnes to úplně chápu a domnívám se, že měl pocit úlevy nad tím, že své dilema nemusel vyřešit sám. Zřejmě se nezbavil pocitu viny za svá váhání a nesprávná životní rozhodnutí, jež přivodila katastrofu naší rodině. Já jsem si také dlouho vyčítal, že jsem v kritické situaci opustil rodiče a bratra. Moje mládí a nezdolná chuť k životu však nakonec zvítězily.

Čekání na rozhodnutí o našem životě bylo dlouhé a tísnivé. Konečně se dostavili Mengele a Konig, takže selekce mohla začít. My chlapci jsme nastoupili poté co bylo vybráno sto dospělých mužů na doplnění posledního transportu tělesně zdatných schopných těžké práce. Museli jsme se vysvléct do naha, přehodit si oděv přes ruku a předstoupit před komisi. Nepatřil jsem k nejurostlejšímu věkovému vrstevníkům, byl jsem poměrně malý, nikdy jsem však nebyl hubený. Sklon k tloušťce jsem zdědil po mamince, tatínek s Tomáškem byli štíhlí. Tentokrát mně moje otylost zachránila život. Vybrali nás 98 silnějších chlapců, kteří měřili alespoň metr a půl. Já jsem měřil o něco méně, zato jsem byl silnější postavy a to rozhodlo v můj prospěch. Nedokázal jsem se však z toho radovat, měl jsem stále před očima tatínka odcházejícího resignovaně zpět do tábora.

Několik dní před selekcí jsem hovořil a s maminkou o tom, že bych se chtěl pokusit zachránit se pokud by se k tomu naskytl příležitost. Mluvili jsme o tom, zda máme zůstat spolu až do konce, anebo zda se mám alespoň já pokusit o přežití, aby někdo z rodiny zůstal naživu. Tatínek a maminka mi nejprve domlouvali, abych neodcházel, abychom raději zemřeli společně. Mně se ale chtělo tolik žít, něco se ve mně tomuto řešení vzpíralo. Těžce jsem nesl, že se budu muset s rodiči a s bratrem rozloučit,

chtěl jsem však dále nést pochodeň naší rodiny do nejisté budoucnosti. Tenkrát jsem netušil, že po válce se vrátím jako jediný mužský potomek z celého našeho rodu Diamantů i Lowyů. Mladý člověk v období puberty bývá často sobecký, myslí především na sebe a na sebezachování. Je v tom snad kus moudrosti Přírody a jejího Stvořitele, život je nutno uchovat a předávat z jednoho pokolení dalšímu pokolení jako pochodeň spojující minulost s budoucností.

Den před odchodem z rodinného tábora, 5.července 1944 měsíc po invazi Spojenců v Normandii, jsem naposledy hovořil s maminkou. Procházeli jsme spolu po táborové ulici oddělující baráky mužů od baráků žen a dětí. Hovořili jsme o nejpodstatnějších věcech člověka: maminka ve stínu smrti, já ve stínu nejisté budoucnosti. Životní podmínky v Birkenau přinutily nás nezletilé děti předčasně dospět a vzít odpovědnost za vlastní život do vlastních rukou. Maminka se pojednou ke mně obrátila a řekla :“ Já vím, ty musíš jít, aby se alespoň jeden z nás zachránil. Věřím, že ty se zachrániš.“ Byl jsem jí za tato slova vděčen a uvědomil jsem si, že mi dávají nejen silnou naději, nýbrž že jsou také pro mne závazkem pro celý další život. Maminka slova mi vdechla naději a sílu k dalšímu boji o záchranu života a jeho zachování do budoucnosti. Poté jsem měl poslední rozhovor s tatínkem. Změnil svůj původní názor a přidal se k poselství maminky.“ Po válce vyhledej tetu Rudu, ta se o Tebe postará,“ byla jeho rada. Nakonec jsem se rozloučil s Tomášem, jediným bratrem. Dodnes sourozence postrádám, měl jsem pocit, že my dva bychom se v životě dobře doplňovali.

6. července jsem se s rodiči a bratrem viděl naposledy. Když se tatínek před měsícem dozvěděl o invazi Spojenců ve Francii, prohlásil, že se za tři měsíce vrátíme domů. Netušil, že se ani toto jeho proroctví nesplní. Snad si to podobně jako při odchodu z Brna do Terezína-uvědomoval a že se pouze snažil dát naději sobě a nám. Já jsem zůstal celý život pesimistou, který se raduje když se jeho obavy či předpovědi nesplní.

Dopoledne toho dne nás vybrané chlapce svolali, seřadili a pak jsme již ve skupinách odcházeli z rodinného tábora v likvidaci. Byly to velmi bolestné okamžiky loučení s těmi nejdražšími, které poznamenaly celý náš další život, jenž byl od té chvíle násilně amputován. Patří k nejbolestnějším zážitkům mého života. S přibývajícimi léty se tento den častěji vrací do mé mysli a já se pak snažím vymýšlet situace, jež by bývaly vedly k jiným řešením. Dnes chápu, že mnozí bývalí vězňové nacistických koncentračních táborů se po válce vrátili domů se silným pocitem viny, že oni sami se zachránili, zatím co jejich nejdražší museli zahynout. Někteří

z nich, kdož prožili útrapy těchto táborů v dospělém věku, se s tím to pocitem viny ani po mnoha letech nedovedli vyrovnat a spáchali dokonce i sebevraždu, aby se tohoto utrpení zbavili. Mezi nimi byl i slavný bývalý vězeň koncentračního tábora Birkenau italský chemik a spisovatel Primo Levi.

Odcházeli jsme z tábora v sevřené jednotce pomalu pod dohledem esesáků. Sledovaly nás oči mnohých, kdož v táboře zůstali. Ostatní tam leželi na kavalcích a čekali na smrt. Nedošli jsme daleko. Poté co jsme vyšli z táborové brány, dali jsme se po silnici doleva a po několika stech metrech jsme zabočili opět doleva k bráně mužského tábora B II d, v němž žili dospělí práceschopní muži různých národností a náboženství.

Ubytovali nás v baráku číslo třináct, jehož dvůr byl ohraničen zdí. Bydleli v něm ti, kteří se dopustili nějakého přestupku proti táborovému řádu, byli tam z trestu přeloženi. Naši skupinu dali do tohoto trestaneckého bloku zřejmě proto, abychom nemohli vidět co se zanedlouho bude dít v nedalekém rodinném táboře českých židů B II b, který bude v nejbližších dnech likvidován. Jedno životní období nám skončilo, druhé začínalo. Museli jsme se jako ostatní dospělí muži postarat v táboře B II d o sebe a snažit se přežít. Bylo mi tenkrát čtrnáct let a musel jsem být předčasně dospělý

Mezi životem a smrtí.

Byly to pro nás těžké dny. Museli jsme si rychle zvyknout na tvrdé životní podmínky pro dospělé muže a my byli přece jen v mnohém nedospělí. Náš další vývoj byl náhlým zásahem osudu urychlen, takže jsme náhle přeskočili celé vývojové období mezi pubertou a dospělostí. Život na nás doléhal s veškerou tíží a pojednou jsme nesli odpovědnost sami za sebe a za uchování vlastního života.

Tvořili jsme zvláštní skupinu mezi obyvateli baráku číslo třináct. Večer se z práce vraceli zajatí ruští vojáci, kteří se jednou či vícekrát pokusili o útěk z tábora. Museli vykonávat fyzicky namáhavé práce v táboře a jeho okolí. My jsme byli první dny uzavřeni mezi dvěma baráky a směli jsme se pohybovat jen na dvorku mezi nimi. Náš blok byl obehnán zdí, za kterou jsme se nedostali. Někteří s nás se přece jen pokoušeli přelézt zeď směrem k vedlejšímu bloku jedenáct, kde bydleli členové Sonderkomanda, vězni, jejichž úkolem bylo odvážet mrtvolky zaplňované vězňů a spalovat je v pecích anebo na zvláštních hromadách. Již v prvních dnech pobytu v táboře mužů si někteří z nás našli své ochránce mezi členy této pracovní

skupiny. Ti pracovali většinou v noci a přes den spali, anebo trávili čas pitím alkoholu, který jim měl pomoci zapomenout na útrapy jejich současného života. Tito muži věděli, že jejich život brzy skončí. Po šesti měsících byli sami zaplynováni v krematoriu jiného tábora. Jejich jedinou nadějí bylo, že válka do té doby skončí. Jejich výsadou bylo, že si mohli ponechat leccos co lidé z transportů sebou přivezli: potraviny, pití, šatstvo, šperky a jiné. To vše však bylo jen slabou útěchou za to, že někteří z nich museli pomáhat při zaplynování vlastních žen, dětí či příbuzných, přátel nebo známých. Těžko si lze představit horší osud, tragičtější životní situaci. Při první ilegální návštěvě bloku jedenáct kdy se mi podařilo nepozorovaně přelézt zeď oddělující náš barák od jejich ubikace, jsem našel na jedenáctce vězně jménem Diamant, který se mne nadšeně ujal z radostí nad tím, že našel jmenovce. Vyprávěl mně o svém osudu na třetím poschodí kavalce, kam jsem za ním vylezl. Vyprávěl o své ženě a dětech, jejichž mrtvoly musel spálit. Oči se mu zamlžily, z úst mu páchl alkohol. Pocházel z Polska a denně vídal stovky mrtvých. Čekal už jen kdy přijde sám na řadu. Když jsem k němu přišel po druhé, sdělil mně, že včera v noci z desátého na jedenáctého července 1944 šel do plynu transport z rodinného tábora B II b. Zaslzel jsem, moji rodiče a bratr byli mrtví a já jsem byl několik set metrů od nich a nemohl jim pomoci. Snažil jsem se v uplynulých třech dnech opakovaně s nimi navázat kontakt. Napsal jsem jim několik krátkých dopisů na kousky papíru, které jsem přivázal na kamínky. Házel jsem jeden po druhém přes ostnaté dráty směrem k nim do tábora B II c, který ležel mezi nimi a mnou. Doufal jsem že některý z těch dopisů dostanou a že mi snad odpoví. Nestalo se tak. Dopisy zřejmě nedošly.

Zpráva o smrti mých nejbližších udeřila jako blesk. To čeho jsem se bál se stalo skutečností Dříve než jsem se nadál. Při pohledu na vysoko šlehající plameny z nedalekých krematorií, které svým žářem ohýbaly tyče na vrcholu komínů, jsem si uvědomil, že jsem zůstal na tomto Světě sám, že jsem jediným a posledním členem rodu, který dosud žije a má naději na přežití. Bylo mi tenkrát čtrnáct let, moji věkoví vrstevníci mysleli tenkrát hlavně na sport, hry děvčata a na všední věci každodenního života, veselé i smutné. Já a se mnou devadesát sedm chlapců jsme byli vrženi do situace, kdy bylo především nutno uchovat si vlastní život v nelidských podmínkách.

Zařadili nás do pracovní skupiny, která měla za úkol tlačit žebříňáky / Rollwagen/ a převážet na nich různý materiál z místa na místo. Jednoho dne nás jelo osm s tím vozem do krematoria číslo tři. Měli jsme tam naložit polena, jež byla používána ke spalování nebožtíků, a dovézt je na

druhý konec tábora, kde měly být postaveny protiletdecké kryty. Projeli jsme branou krematoria a přistavili vůz k polenům, jež byla vyskládána podél plotu. V době kdy byla polena nakládána se někteří z nás rozběhli po terénu krematoria a dostali se do předsíně plynové komory. Byl jsem jeden z nich. Vnikli jsme nenápadným vchodem do šatny, kde byly lavice a věšáky. Po stěnách bylo mnoho nápisů s instrukcemi. Na smrt odsouzení se měli vysvléct, pověsit své svršky na věšáky a odebrat se do další místnosti-plynové komory. V nápisech na zdech se projevoval sadismus nacistů. Stálo tam na příklad: „Nezapomeňte uložit své svršky na místo, abyste je po vykoupání v pořádku našli.“ Naše mládí nás tenkrát našťestí chránilo před hlubšími citovými otřesy. Krutá skutečnost ustupovala často v našich zážitcích do pozadí pod vlivem napínavého dobrodružství na cestách s žebříňákem, při kterých jsme často objevovali tajnosti jiným smrtelníkům nepřístupné. Esesáci nás při našich cestách neustále sledovali a nejednou nás kontrolovali. Když jsme jednou projížděli kolem vchodu do tábora B II a, u něhož stála strážní budka, objevili se esesáci, zastavili nás a začali prohlížet náklad vozu a obsah našich kapes. U mne našli dva páry dámských punčoch a ptali se mne na co je mám. Odpověděl jsem, že jsem je našel a že je chci někomu dát. Poté nás pustili na další cestu.

Několik chlapců z naší skupiny bylo vybráno, aby pracovali jako poslíčci esesáků /Laufer, pípl/ nebo táborových vězeňských funkcionářů /Kapo, Blokalteste/. Ostatní zůstali u žebříňáků, pracovali celý den od časného rána do večera. Celý den jsme se těšili na večeri, kterou jsme dostávali po apelu kolem šesté hodiny. Dostali jsme čtvrtku tmavého chleba, vojenského komisárku, na celý den, kousek margarínu, malinko marmelády a černou kávu. Život v táboře jsme mohli sledovat zblízka v době sčítání vězňů /apelu /, kdy jsme museli nastoupit a čekat až jeden z esesáků nás spočítá společně s vedoucím baráku a podpisem stvrdí správnost výsledku počítání. Dny v táboře ubíhaly monotonně. Byly vyplněny prací, apelem a nočním klidem. Občas se naskytl mimořádná událost ve formě pokusu o útěk, který se většinou nezdařil. V takovém případě jsme museli nastoupit k mimořádnému apelu s opakovaným počítáním vězňů. Chycení dezertéři byli často umístěni v našem baráku, kde před našima očima byli bití a mučeni. Brzy nato byli za zvuku vězeňské kapely, která hrála veselé skladby, veřejně pověšeni a vězni museli kolem jejich mrtvol pochodovat. Také my jsme několikrát byli toho svědky, když jsme museli pochodovat kolem šibenic nedaleko vchodu do tábora. Sadistická vynalézavost esesáků byla nesmírná. Jindy jsme viděli dva chycené utečence, kteří museli u brány do úpadu dělat dřepy a přitom nést nad hlavou těžký balvan. Jiní museli jít po táborové silnici s tabulkou

s nápisem „Hurá, jsme zase tady“. Byli jsme opakovaně svědky výprasku býkovicem na dvoře mezi naším blokem a blokem Sonderkommando. Mučený vězeň během výprasku omdlel bolestí, byl kříšen, ošetřen lékařem a příštího dne pověšen.

Z tábora jsme ve dne viděli rampu, kam v létě 1944 denně přijížděly transporty, většinou z Maďarska, které šly bez selekce do plynových komor. Po odjezdu nákladních aut s oběťmi zůstaly na rampě kupy zavazadel, které odklízeli členové zvláštní pracovní čety zvané Kanada. V říjnu a listopadu 1944 se v táborovém životě začaly projevovat změny věštící blížící se změny v našem životě.

Naděje.

Denní řád se v táboře nezměnil, ve vzduchu však bylo cítit zvýšené napětí. Šířily se pověsti o vojenských úspěších Spojenců a o tom, že se východní fronta k nám blíží. Nadále jsme časně zrána vyjížděli se žebříňáky z tábora a vraceli se zpět navečer. Bylo nutné odvézt více dřeva na stavbu krytů, které měly chránit esesáky před nálety „nepřátelských“ letounů. Žili jsme ze dne na den v nejistotě co zítřek přinese. Objevily se zprávy, že naše skupina bude rozdělena a že někteří z nás budou přemístěni k jiným pracovním útvarům. Napětí v táboře rostlo každým dnem.

V té době propuklo povstání členů Sonderkomanda v krematoriu 3. Pozorovali jsme Jeho průběh se střechy našeho bloku. V podvečer bylo vidět plameny a slyšet střelbu. Cítili jsme s těmi muži, kteří hrdinně bojovali o záchranu svých životů v beznadějně situaci. Zakrátko střelba ustala, povstání bylo potlačeno. Zoufalí bojovníci našli smrt v mužném boji, nečekali na popravu v plynové komoře svých kolegů v jiném krematoriu.

V listopadu začali vybírat pracovníky do nedalekých uhelných dolů. Zařadili také mne Do skupiny, která měla příští den odjet do Gleiwitz. Měl jsem nepříjemný pocit, že půjdu do horšího a přemýšlel jsem jak se z této nepříjemné situace dostat. Šel jsem se honem poradit se svými „strážnými anděly“, zámečnickem Erichem Schonem /později spisovatelem

Eichem Kulkou / a s Blockaltestem Arnoštem Schonem, dříve zasilatelem v Uherském Brodě. Oba mne od této skupiny zrazovali, varovali mne před prací v polských uhelných dolech, které byly technicky velmi zaostalé. Byla tam velmi těžká práce za nelidských podmínek a proslýchalo se, že při ní mnoho vězňů onemocnělo nebo zemřelo. Byl jsem nešťasten a nevěděl co dělat. Naštěstí za mnou večer přišel jeden polský mladík a zeptal se mne zda by si to místo ve skupině se mnou mohl vyměnit, poněvadž by šel rád se svým přítelem. Rád jsem mu vyhověl. Dodnes nevím jak to s ním dopadlo, život je často nejvíce ovlivněn nahodilostmi.

Počátkem prosince došlo na mne znovu. Bylo to asi tím, že jsem vypadal na svůj věk poměrně zdatně a na těžkou práci bylo zapotřebí mladých lidí, kteří mají dobrou kondici. Dostal jsem se do skupiny, která byla přesunuta do základního tábora Osvětim /Stammlager/, Kde jsem byl přidělen k pracovní četě „Ošetřování zvířat- Zemědělství“ /Tierpflege-Landwirtschaft /.Naše půráce spočívala v opatrování koní, kteří byli umístěni ve stájích podobajících se barákům, ve kterých jsme v Birkenau

bydleli. Do Osvětimi jsem odešel s ostatními vybranými chlapci 12. prosince 1944. Odcházeli jsme z Birkenau s pocitem uvolnění a naděje. Byli jsme rádi, že se vzdalujeme od pěti plynových komor, které stály v našem bezprostředním sousedství a byly pro nás stálou hrozbou.

Umístili nás do zděného jednoposchodového baráku, který jsem nikdy neviděl za světla, poněvadž jsme do práce vycházeli denně v půl páté ráno a vraceli se až za tmy. Zima byla na sklonku roku 1944 krutá. Často sněžilo a hodně mrzlo, od východu vál mrazivý vítr. Z dálky jsme občas slyšeli střelbu. Byl to náznak toho, že se fronta přibližuje a v nás tím sílila naděje na přežití.

Do práce jsme šli denně asi hodinu. Brodili jsme se sněhem, vzdorovali větru a mrazu než jsme dorazili na pracoviště, k barákům s koňmi, které jsme měli na starosti. Zkřehlýma rukama jsme je hřebelcovali a dávali jim jíst a pít. Občas jsme se přitom přiživili vybíráním ovesných vloček ze žrádla. Práce nebyla lehká. Jednou mne vzteklý polský Kapo udeřil, nebyl s mou prací spokojen.

V osvětimském táboře jsme nepobyli dlouho. 21. ledna 1945 jsme jako obvykle vyšli časně zrána do práce. V poledne přišel rozkaz, že se máme s koňmi vydat na pochod do Neznáma. Nacpal jsem si kapsy ovesnými vločkami a vyšel jsem na dalekou cestu. Byl jsem rád, že jsem měl konečně možnost odejít z pekla, v němž jsem ztratil rodiče a bratra.

Vydali jsme se na pochod zimní krajinou, na můj první pochod smrti.

Pochod smrti do Buchenwaldu.

Bylo 21. ledna 1945, když jsme za ranní tmy opouštěli tábor Osvětim. V dálce bylo stále častěji a silněji slyšet střelbu. Šli jsme s koňmi a kravami na západ. Cesta ubíhala pomalu. Prvního dne navečer jsme zastavili u statku. Ve stodole jsme se uložili ke spánku. Ti co se do stodoly nevešli, mohli spát na louce před statkem. Znenadání zazněl v noci pronikavý výkřik, poslední výkřik vězně, kterému spoluvězeň odcizil batoh, ve kterém měl svůj skromný majetek. Někteří z nás byli zřejmě i v kritických situacích schopni vraždit, aby se zmocnili majetku druhého a nasýtily se ukradenou potravou. Potvrdila se pravdivost úsloví „člověk je člověku vlkem“.

Časně zrána jsme se vzbudili a pokračovali v cestě. Střelba neustávala, zdálo se, že se přibližuje. Naši strážci-esesáci a příslušníci Wehrmachtu znervózněli. Šli jsme zřejmě příliš pomalu, zvířata se jen vlekla a my také. Sílila obava, že by nás Rusové mohli dostihnout. Později se ukázalo, že tato obava nebyla reálná. Rusové dlouhodobě zastavili pohyb fronty asi šedesát kilometrů před koncentračními tábory v oblasti Osvětimi nacistům tak dali možnost odsunout převážnou většinu žijících vězňů na západ. Po obsazení této oblasti se zjistilo, že Rusové osvobodili jen několik tisíc zubožených vězňů z původních desetitisíců, kteří byli včas odvezeni. Byla vyslovena domněnka, že to byla součást sovětské taktiky, poněvadž nebyl zájem o to živit, ošetřovat a repatriovat tak velký počet podvyživených a zubožených osob z různých států Evropy.

Navečer druhého dne jsme dorazili do městečka Loslau. Tam padlo rozhodnutí, že dál tímto tempem se zvířaty jít nemůžeme, že by nás záhy mohla fronta dostihnout. Naložili nás do otevřených uhelných vagonů a zvířata ponechali jejich osudu. Vlak se rychle rozjel, nebyl ani čas vymést sníh na podlaze vagonů. Jeli jsme zkřehlí ledovou nocí a snažili se ohřát jeden o druhého. Byla nám zima, měli jsme žízeň a hlad. Mezi vagony jela s námi ozbrojená stráž a občas mezi nás hodila kusy chleba. Byli jsme jako slepice, které se perou o zrní, které jim hází hospodář. Někteří v této situaci skutečně zapomněli, že jsou lidmi.

Příštího dne jsme zastavili na stanici s nápisem Gross Rosen. Byli jsme ve Slezsku, v jeho části obsazené Němci. Zachvěli jsme se. Věděli jsme, že koncentrační tábor v tomto místě patří k těm nejhorším. Stáli jsme dlouho na stanici. Teprve za několik hodin jsme se dali do pohybu. Naštěstí se ukázalo, že v koncentračním táboře Gross Rosen pro nás nebylo místo. Jeli jsme dál na západ dnem i nocí.

24. ledna 1945 jsme dorazili do Výmaru. Přikázali nám vystoupit z vagonů a dát se na pochod do nedalekého koncentračního tábora Buchenwaldu, který patřil k prvním svého druhu v říši nacistů. Vzpomněl jsem si, že zde dle vyprávění asi před pěti lety zahynul mamčin bratr Ervín, kterého zatkli protože po osmé hodině večer seděl na lavici, která částečně vyčnívala do ulice před domem dědečka a babičky v židovské čtvrti v Uherském Brodě. Strýce jsem v Buchenwaldu bohužel nezastihl, byl jsem tam zase sám. Když jsme znaveni dorazili do tábora, museli jsme nejprve jít do sauny. Šel jsem s ostatními pod sprchu a vzpomněl si na sprchy, které jsme zahlédli v osvětimském krematoriu. Naštěstí se zde neplynovalo a nevím, zda to dříve bylo. Když jsem vyšel ze sprchy, opuchly mně najednou obě nohy a na obou chodidlech se bleskurychle utvořily velké puchýře naplněné čirou tekutinou. V některých byla krev. Nemohl jsem se postavit na nohy, měl jsem velké bolesti. Do tábora jsem se stěží dobelhal a ulehl jsem na okraj spodního patra kavalce. Dala se do mne třesavka, dostal jsem horečku. Noc jsem prostěnal, spal jsem jen chvílemi a měl jsem horečnaté sny. Ráno mne odnesl na zádech jeden ukrajinský vězeň do nemocnice. Teplota mně stoupla nad 39 stupňů Celsia. Uložili mne na lůžko v nemocničním sále. Většinu času jsem prospal. Oba palce na nohou mně začaly černat, lékaři hovořili o gangréně a uvažovali o amputaci. Bylo mi z toho úzko. Bez palců na nohou se těžce chodí. Mezi lékaři byl český doktor, který mi na omrzliny dal černou mast ichthyol. Tato léčba kupodivu zabrala, za několik dní začaly palce růžovět. Oddychl jsem si. Teprve za dva týdny teploty polevily. Přeložili mne na oddělení rekonvalescentů v polovině baráku, v jehož druhé půli byli umístěni studenti z university v Oslo, kteří odmítli bojovat na frontě za Vůdce, přestože patřili k výkvětu árijské rasy. Stále jsem se ještě nemohl postavit na nohy. Na záchod mne museli nosit. Pokaždé jsem doufal, že se tam setkám s Norem, který mi dá nějaký dárek, nejraději něco k jídlu. Norové měli totiž v táboře výsadní postavení a dostávali balíčky od Mezinárodního Červeného kříže. Moje očekávání však bylo splněné jen jednou a to ještě ne úplně, dostal jsem dostal skleničku vitaminů. Na oddělení byla mezinárodní společnost: lékaři byli Jugoslávci, ošetřovatelé Francouzi a Španělé. Byl jsem z pacientů nejmladší. Upoutal jsem pozornost lékařů tím, že jsem jim zpaměti přednášel českou poezii, básně Wolkerovy, Nezvalovy a Bezručovy, které se jim velmi líbily. Tenkrát byly sympatie mezi Čechy a Jugoslávci silné.

Ležel jsem na prvním patře palandy. Vedle mne ležel starší pán jménem Holub, tuším z Kutné Hory. Když zjistil, že jsem žid, snažil se mne přesvědčit, že moji rodiče a příbuzní užívali ke zhotovení macesů krev

křesťanských dívek. Řekl jsem mu, že o tom nic nevím a on mi tvrdil, že to určitě dělali, jenomže o tom přede mnou nemluvili. Bylo mi velmi líto, že i v tak vážné situaci, v níž se oba nacházíme, se můj soused nevzdává primitivních pověr a předsudků, jež ovládaly mysl lidí koncem devatenáctého a počátkem dvacátého století. Dreyfusova aféra a Hilsneriáda zřejmě dosud ovlivňují smýšlení lidí, kteří se bojí samostatně myslet. Skončil měsíc únor, začal březen a můj stav se zřetelně zlepšil. Po mnoha týdnech jsem začal znovu chodit, chodidla se mi pokryla novou kůží, na nohách se rány zahojily, zůstalo jen několik jizev, některé s krvavým nádechem. Začal jsem popocházet po oddělení, seznamoval se s jinými pacienty a uvažoval jsem o tom co bude dále.

Pochod smrti z Buchenwaldu do Neznáma.

Po táboře se začaly šířit zvěsti, že se americká armáda přibližuje a že vězně bude třeba evakuovat. Měl jsem starost co se s námi na revalidačním oddělení stane. Někdo řekl, že při vyklizení Osvětlemi marodku vyhodili do povětří. Po této zprávě se nás zmocnil silný strach. V zoufalství jsem vyhledal jednoho z jugoslávských lékařů a zeptal se ho co mám dělat. Zarazil se a řekl, že mně poradit nemůže. „Když zde zůstaneš, může být oddělení vyhozeno do povětří, budeš-li z oddělení propuštěn, zařadí tě do transportu a můžeš zahynout na pochodu smrti.“ Nezbylo mně než opět vzít svůj osud do vlastních rukou a učinit samostatné rozhodnutí. Požádal jsem o propuštění z nemocnice a 10. dubna 1945 jsem z ní odešel. Téhož dne jsem se vydal s transportem Čechů do neznáma a zahájil tak svůj druhý pochod smrti. Odešlo nás pět tisíc Čechů poté co se nacistům nepodařilo dát dohromady transport židů, kteří se rozprchli po táboře a ukryli v různých blocích. Šli jsme nejprve na nádraží do Výmaru, kde nás tentokrát naložili do zavřených vagonů. Vlak se navečer rozjel. Nikdo nevěděl kam jedeme. Jeli jsme pomalu směrem na východ. Byli jsme namačkáni v nákladních vagoncích. Příštího dne se vlak náhle zastavil poté co jsme slyšeli nízko letící letadlo a salvy výstřelů. Stáli jsme dlouho. Konečně přišel rozkaz vystoupit z vagonů. Dozvěděli jsme se, že kotláři, jak jim říkali, rozstříleli naši lokomotivu a ta se stala nepojízdnou. Získali jsme cenný slunečný den. Seděli jsme před vagony poblíž Jeny a očekávali věci příští. Teprve k večeru nám nařídili, abychom se dali na pochod. Za několik hodin jsme procházeli městem Jenou. Znenadání jsme slyšeli výbuch a most přes řeku, po kterém přešla část našeho transportu, vyletěl do povětří. Tím znemožnil druhé části transportu se přes řeku dostat. Naneštěstí jsem byl v první části, která mohla pokračovat v pochodu. Naši strážci byli starší příslušníci Wehrmachtu, kteří zřejmě už delší dobu byli v záloze. Příští den se navíc objevilo několik esesáků rumunského původu, kteří se chovali agresivněji.

Šli jsme pomalu, sotva jsme se vlekli. Měl jsem již druhý den průjem. Včera jsem musel několikrát vyjít z řady. Můj soused si toho všimla nabídl mi balíček cikorky. Snědl jsem celý obsah a navíc balíček obilní kávy, abych si ucpal zažívací trakt. Průjem mi pak naštěstí přešel, což mi zachránilo život. Rumunští esesáci totiž na rozdíl od našich strážců z minulého dne, začali střílet po každém kdo se z jakýchkoli důvodů odvážil vystoupit z pochodujícího útvaru. Po stranách transportu se objevila řada mrtvol. Uvědomil jsem si tenkrát, že cikorce a umělé kávy vděčím za svůj život a že v životě a o životě často rozhodují na pohled

bezvýznamné věci. Prošli jsme Jenou. Bylo nás stále méně. Za městem se začali někteří z transportu vytrácet. Vystoupili z řady, přehodili si kabát přes rameno a šli pak XXX směru zbytku transportu. Tito zběhové se často uchýlili do blízkých lesů, kde byli ukryti němečtí vojáci, kteří skoro všechny zastřelili. Když jsme příštího dne, v pátek 13.dubna 1945, šli sami lesem, viděli jsme po stranách cesty několik mrtvol.

Dělostřelecká střelba kolem nás se stále více zesilovala. Kolem poledne zbytek transportu pojednou zastavil, zjistili jsme, že jsme obklíčeni a že nemůžeme jít dále. Nad hlavami nám kroužili pro nacisty „nepřátelské letouny“, které měly dle našeho názoru za úkol sledovat náš pohyb a zaznamenávat naši přesnou polohu. Později se ukázalo, že tato naše domněnka byla správná. Zastavili jsme se nadlouho poblíž nějaké vesnice. Pojednou se zblízka ozvala střelba, nastala panika a mnozí z nás se rozprchli. Utekl jsem s jedním spoluvězněm, jehož jméno bylo Franta Slačík. V tom zmatku jsme přešli plot blízké továrny a hledali vhodný úkryt. Schovali jsme se pod vagon. Když jsme zalehli, zjistili jsme, že ležíme v louži oleje. Střelba i hluk venku pomalu ustávaly. Cítili jsme jak nám srdce rychle buší. Pojednou se poblíž ozvaly kroky a objevil se paprsek světla. Dech se nám zarazil. Někdo zřejmě po nás pátral. Paprsek se stále více přibližoval a najednou nás začal osvětlovat. „Hande hoch“ zařval někdo na nás. Vylezli jsme z úkrytu se zdviženými rukama. Před námi stál voják, starší muž s napřaženým revolverem. Začali jsme mu nesměle vysvětlovat, že jsme se sem uchýlili, poněvadž jsme se báli „nepřátelského náletu“. Chvíli bylo ticho a dodnes nepochopím proč nás ten muž tenkrát nezastřelil. Co ho asi zadrželo?

Co se v tom okamžiku asi odehrálo v jeho hlavě? „Zmizněte“ zařval a my se dali na útěk. Není mi dosud jasné proč nás tenkrát nezastřelil „na útěku“, jak se tyto vraždy oficiálně nazývaly. Věřím dosud, že jsem se tenkrát podruhé narodil.

Utíkali jsme před namířeným revolverem, který zázrakem nespustil. František Slačík, ač starší než já, přece jen rychleji utíkal. Setmělo se a já jsem ho najednou už neviděl. Franta utekl a já jsem se octnul najednou sám mezi dvěma frontami. Začal jsem mít silný strach. Utíkal jsem k prvním domům setmělé vesnice a snažil jsem se tam získat přístřeší. Zazvonil jsem. Místo pána nebo paní domu na mne vyletěl štěkající pes, který na mne vztekle dorážel. Za ním se objevila starší paní. „Nechte mne zde přespat, Američané jsou blízko“, žebroňil jsem úpěnlivě. „To nejde“, odpověděla chladně, „bylo by to pro nás nebezpečné“. Zklamán jsem se vydal na další cestu ve tmě. V dálce jsem pojednou před sebou viděl stíny

lidí a když jsem se přiblížil, slyšel jsem stále zřetelněji lidské hlasy. Zvedl jsem ruce nad hlavu na znamení, že se vzdávám. Přivítali mne smíchem, byli to muži z našeho transportu. „Nemusíš se bát. Jsme obklíčení, nemůžeme jít dál.“ Ulevilo se mi. Američané o nás zřejmě vědí.

Osvobození.

Získali jsme opět cenný čas. Shromáždili nás na pahorku odkud jsme mohli pozorovat boje, které se odehrávali v naší bezprostřední blízkosti. Rumunští esesáci náhle zmizeli. Zbylí strážci z Wehrmachtu zřejmě nevěděli cos námi dělat. Nabídli nám, že nás předají Mezinárodnímu Červenému kříži. Znělo to jako neskutečný sen, přesto jsme však léčku nevyučovali. K večeru nám oznámili, že nás zavedou do blízké obce a že tam budeme přespávat v místní tělocvičně. Slíbili nám také jídlo. Byli jsme unaveni a blízci vyčerpání. Nechali jsme se vést ozbrojenými civilisty s označením Červeného kříže, kteří pro nás přišli. Procházeli jsme blízké lesy a viděli tam zase několik mrtvých těl, byli to zřejmě ti, kteří naše řady opustili.

V tělocvičně nám dali polévku a chléb. Několik dní jsme skoro nic nejedli, posílení jsme potřebovali. Záhy jsme usnuli. Ráno nám dali chléb a kávu. Chystali jsme se k odchodu, když se pojednou objevil v okně tělocvičny voják v americké uniformě s namířenou pistolí. Ptal se zda je mezi námi někdo se zbraní. Pokud je přítomen, aby se ihned vzdal a zbraň odevzdal. Přihlásilo se několik strážců. Byli odvedeni a za chvíli se na dvoře ozývalo lámání pažeb pušek. My jsme byli tím vším ohromeni a jen pomalu jsme si uvědomovali co se v posledních chvílích přihodilo. Začali znít hymny různých národů. Všichni byli dojatai a uvědomovali si hluboký význam těchto historických okamžiků. Byli jsme osvobozeni, byli jsme svobodní lidé. Neuvěřitelné se stalo skutečností. Začalo nám nové období života.

První doušky svobody.

Člověk si často uvědomuje cenu toho co měl teprve když to ztratil. Když jsme se ráno 15. dubna 1945 probudili v tělocvičně v německém městě Eisenbergu jako svobodní osvobození bývalí vězňové, vážili jsme si toho, že jsme se dožili navrácení svobody. Těžké bylo uvěřit, že najednou můžeme jít kam chceme, že se můžeme vrátit kdy chceme a že můžeme dělat co se nám líbí. Mnozí byli opilí svobodou. Hned první večer vyšli do ulic a chtěli se pomstít za to co museli prodělat a nahradit aspoň něco z toho co jim bylo ukradeno. Někteří ničili výkladní skříně, kradli na co přišli a potáceli se po ulicích. Den po osvobození otevřeli Američané sklady německé armády a dali je k dispozici místnímu obyvatelstvu. Řada osvobozených vězňů se s ním dělila o kořist: masové konzervy a jiné druhy potravin. Mnozí se dali nedočkavě do jídla. Po mnoha dnech hladovění a po letech strádání začali hltavě jíst tučné vepřové maso v konzervách. Někteří tyto hody nepřežili, oslabený organismus nestačil zpracovat těžkou stravu. Dostavily se těžké průjmy, jež v zárodku ničily radost ze znovunabyté svobody.

První dny na svobodě uběhly rychle. Poznávali jsme okolí a snažili jsme se obnovit síly. Začali jsme se zajímat o události na frontách a ve vlasti. Po třech dnech si přišli obyvatelé Eisenbergu u americké vojenské správy stěžovat a žádali, abychom byli přemístěni jinam. Svou žádost zdůvodňovali tím, že se nemohou starat o výživu stovek osvobozených vězňů, které byly zachráněny z původního transportu 5000 lidí. Většina z těch, kteří opustili Buchenwald 10. dubna, zůstala někde na cestě, poněvadž jim válečné operace zabránily v dalším pochodu. Američané žádosti starosty Eisenbergu vyhověli, 19. dubna nás naložili na nákladní auta a převezli do nedalekého Erfurtu, kde bylo za války středisko Gastarbeiterů, osob z nacisty obsazených států, které byly nuceně nasazeni na práci pro armádu nacistů. Nastěhovali nás do kasáren na okraji města. Podnikali jsme odtud výpady do města a soustředili se především na sklady německé armády. Každý se snažil zmocnit se co nejvíce užitečných věcí a vytvořit si jakýsi majetek. Jednoho večera jsem se vrátil do ubytovny s kusem látky na oblek a s kůží na podrážky. Doufal jsem, že to budu moci někdy upotřebit. Našel jsem také modrou uniformu německých letců, která mi co do velikosti padla. Nosil jsem na ní na levém rukávu pásku s nápisem Buchenwald, aby si mne lidi nepletli s příslušníkem poražené armády.

Život naší skupiny se začal počátkem května organisovat. Utvořil se jakýsi výbor, který měl hájit naše zájmy. Byl v něm učitel Mikula,

původem někde od Moravské Ostravy, jména ostatních si nepamatují. Docházely nám zprávy, že Praha je ohrožena tanky ustupující německé armády, která se stahovala na západ pod nápoem Rusů. Měli jsme strach o další osud krásné Prahy. Mnozí z nás chtěli aktivně bojovat proti Němcům, chtěli se co nejdříve vrátit do vlasti, domů ke svým milým.

V Erfurtu jsem oslavil své patnácté narozeniny. 10. května jsem napsal dopis do Uherského Brodu tetě Rudě a strýcovi Ferdovi a ohlásil jim, že jsem válku přežil a že se nacházím v Německu. O smrti rodičů a bratra Tomáše jsem jim už předtím napsal z Buchenwaldu ve standardním dopise, kde jsem uvedl, že moji nejdražší jsou spolu s bratrancem Milanem, synem tety a strýce Čejkových, o němž jsem věděl, že byl za války v Osvětimi zavražděn. Můj dopis vypraven Československým Národním Výborem v Erfurtu a odeslán do Prahy 14. května 1945.

Nečekaný výlet.

Pomalou jsem si začal zvykat na život v erfurtských kasárnách. Idylka však netrvala dlouho. 15. května časně zrána jsem byl nečekaně probuzen členem našeho výboru. „Vstávej. Pojedeš s námi. Potřebujeme Tě jako tlumočnicka.“ „Kam pojedeme?“ zeptal jsem se. „Do Prahy. Postaráme se o rychlou repatriaci kamarádů. Chceme pomoci bojující Praze.“ „Mám si vzít věci sebou? Vrátime se ještě?“ „Nemusíš.“ Rychle jsem se připravil k odjezdu. Jeli jsme čtyři v malém Volkswagenu: Mikula, Tesař, slovenský partyzán Jano a já. Vyrazili jsme před svítáním a rychle jsme se přiblížili hranici amerického okupačního pásma u Karl Marx Stadt / Saské Kamenice /. Rusové nás pustili do svého pásma bez obtíží. Snažili jsme se co nejrychleji projet hraničním pásmem a severními Čechami. Doslechli jsme se, že tam Někde v lesích se ještě zdržují němečtí partyzáni, Wehrwolfové, kteří ostřelují vozidla jedoucí po silnici. Naštěstí se nám nic podobného nestalo. Dojeli jsme navečer v pořádku do Prahy. Tam bylo rušno. Válka sice oficiálně skončila 9. května, v Praze však trvaly boje se zbytky poražené německé armády ještě několik dní poté. Projížděli jsme Prahou ulicemi s poškozenou dlažbou, kde dosud stály barikády a kolem nich se rojili lidé s páskou revoluční gardy na levém rukávě.

Večer po příjezdu sdělili Mikula a Tesař, že odjíždějí do Ostravy, aby se pokusili získat nějaké dopravní prostředky pro odvoz osvobozených vězňů, kteří netrpělivě čekali v kasárnách v Erfurtu na dopravu do Prahy. Uvěřili jsme jim a oni odjeli. Nikdy jsme je pak už neviděli. Zůstali jsme s Jánem sami opuštěni v porevoluční Praze. Museli jsme sehnat nocleh. Napadlo nás obrátit se na YMCu na Poříčí. Ubytovali nás. V příštích dnech jsme chodili po Praze a snažili se splnit úkol kvůli němuž jsme předčasně opustili Erfurt. Trvalo nám několik dní než jsme 23. května mohli vyrazit s kolonou aut a autobusů nazpět do Erfurtu. Přišli jsme v ten den časně zrána na nábřeží a k našemu zděšení jsme u autobusů spatřili několik desítek turistů s fotopřístroji. Chtěli jet s námi a zachytit vše na fotografie. Neuvědomili si, že obsazují v autobusech místa těm, kdo netrpělivě čekají na návrat do vlasti po letech věznění v Německu. Rozjeli jsme se. Stará špatně udržovaná vozidla jezdící na dřevoplyn se dala do pohybu směrem na sever. Vpředu jelo osobní auto s vedoucími, kteří měli u sebe potřebné doklady. Dostali jsme se v pořádku na českou hranici, kterou jsme bez nesnází přešli. Přijeli jsme k rozvalinám Saské Kamenice / Chemnitz, za komunistů Karl Marx Stadt /, kdysi výstavného města, po němž zůstaly po četných bombardování jen hromady kamení. Na mrtvé město byl příšerný pohled. Pod rozvalinami ležely stovky dosud neidentifikovaných

mrtvol dřívějších obyvatel. V tomto kamenném bludišti nebylo možné se orientovat. Na některých hromadách kamení byly tabulky s názvy dřívějších ulic. Městem procházela demarkační čára mezi okupačními pásmy a naším úkolem bylo dopravit se ještě před setměním k přechodu do amerického pásma a dostat se s celou kolonou aut přes pole na dálnici.

Projížděli jsme pomalu troskami strašidelného města. Hromady kamení připomínající zničené Pompeje sváděly k fotografování. V jednom autobuse přemluvilo několik žen řidiče, aby odbočil z trasy kolony a umožnil jim fotografovat některá zákoutí s troskami města. Řidič jim vyhověl, odbočil a za ním následovaly další autobusy a auta. Náš transport se takto rozpadl na dvě části. Vedení naší výpravy se nacházelo v první části stejně tak jako autobus, v němž jsem seděl. Připozdívalo se a první část výpravy dorazila k přechodu do amerického okupačního pásma. Tam se zjistilo, že druhá část dosud nedorazila a že přítomna je pouze polovina vozidel, která vyjela z Prahy. Na přechodu stálo několik amerických vojáků, kteří prohlíželi naše doklady. Dlouho jsme čekali na opozdilce s nadějí, že se jim podaří najít správnou cestu k přechodu. Začali jsme tušit, že asi zabloudili v labyrintu sutin a možná dojeli k jinému přechodu, kde nás nenašli. Čas ubíhal, napětí rostlo a začali jsme se bát, abychom nezatměli v nebezpečném prostředí. Bylo nutno jednat. Vedoucí výpravy mne požádal, abych nastoupil s několika členy vedení do jednoho autobusu, s kterým bychom se pokusili najít ostatní vozidla výpravy. Měl jsem být k dispozici a případně pomoci s angličtinou až bude třeba. Měl jsem radost, že jsem mohl být užitečný a že jsem v této situaci mohl dělat tlumočníka. Rozjeli jsme se a vzdálili se od ostatních. Dojeli jsme k dalším přechodům do amerického pásma, tam nám řekli, že tam žádná vozidla z naší výpravy nepřijela. Připozdílo se a začalo se stmívat. Vrátili jsme se rychle k našemu původnímu přechodu a k našemu velkému překvapení jsme zjistili, že ostatní vozidla odtamtud mezitím odjela. Ocitli jsme se sami v jednom autobuse v troskách zničeného německého města, které ve tmě vypadaly jako strašidelné siluety. Za nimi by se snadno mohli skrýt pomstychtiví partyzáni, kteří se nemohli smířit s porážkou nacistické armády. Nebylo radno se tu déle ve tmě zdržovat. Zajeli jsme proto k přechodu a já jsem se zeptal amerického vojáka, zda neviděl vozidla z naší výpravy, která sem měla dorazit na cestě do Buchenwaldu. Oslovený voják o ničem nevěděl, asi teprve nedávno nastoupil do služby. Vysvětlil jsem mu naši situaci a vyličil naše obavy z přepadení v těchto nebezpečných místech. Nakonec se mně podařilo ho přemluvit, aby nás pustil na polní cestu, která vedla k nedaleké dálnici na Erfurt. Dojeli jsme na ni za tmy a dostali se za několik hodin do Buchenwaldu, kde jsme se

ohlásili. Tam jsme zklamání zjistili, že z naší výpravy se tam nikdo neobjevil. Zřejmě se ostatní po skupinách vrátili do Prahy. Byli jsme velmi zklamání tím, že naše repatriační výprava ztroskotala kvůli nemístné zvědavosti několika turistů, kteří jeli na výlet na úkor těch, kteří s napětím čekali na dopravu do vlasti po letech věznění v koncentračním táboře Buchenwald. Uvědomili jsme si jaké muselo být jejich zklamání, když se nás nedočkali a nemohli přijet na pomoc bojujícím při povstání v Praze. V Buchenwaldu jsme se dozvěděli, že v době naší nepřítomnosti odvezli naši skupinu na amerických kamionech z Erfurtu do Plzně. Bylo zbytečné se do Erfurtu vracet, vše co jsme v ubykátech zanechali, bylo odvezeno nebo zlikvidováno. Tak jsem přišel o svůj první malý majetek po válce, o majetku svých rodičů jsem nic nevěděl, ten dopadl stejně. Po delším čase mi došel od jednoho bývalého spoluvězně z Plzně balík s několika bezcennými věcmi, ta cennější zmizely.

Nabídli nám, že nás odvezou na amerických kamionech přes Plzeň zpět do Prahy. Nebylo času na rozvažování, nabídku jsme přijali. Nemělo smysl zůstat v Buchenwaldu a čekat na to zda se z naší výpravy ještě někdo objeví. Odjeli jsme s Jánem do Prahy a nastěhovali se zase do YMČy. Tak skončila naše repatriační výprava. Zanechala v nás trpké pocity zklamání. S nikým z té výpravy jsme se už nesetkali. Ján odjel za několik dní na Slovensko a já jsem zůstal sám v nepokojné Praze.

Nečekané setkání.

Prahu jsme měl odjakživa velmi rád. Po prvé jsem tam byl jako pětiletý účastník Svatby strýce Artura, nejstaršího mamínčina bratra, v roce 1935. Z té doby si jen málo pamatuji. Strýc se oženil s velmi hezkou tetou Editou rozenou Kantorovou. Narodila se jim dcera Ria v roce 1937. Strýc Artur bohužel válku nepřežil stejně jako dva další bratři mamínčini, Ervin / nazývaný Suchý/ Alfréd /nazývaný Ovečka/. Po válce se vrátily jen vdovy Edita /po Arturovi/ a Hilde /po Alfredovi/, Ervín nebyl ženat. Z mamínčiny rodiny nezůstal po válce nikdo naživu. Vrátily se jen přivdané vdovy po dvou bratrech, Edita a Hilde. Z tatínkových deseti sourozenců se byla však zachránili pouze tři: nejmladší bratr Vítězslav /Siga/ se vrátil s rodinou z Terezína a do Uherského Brodu se vrátila s rodinou z koncentračních táborů teta Tereza se strýcem Jindřichem Langerem a sestřenicí Evou. Teta Ruda přežila válku v Uherském Brodě, žila ve smíšeném manželství se strýcem Ferdinandem Čejkou.

Celé dny jsem chodil po Praze, díval se, naslouchal a vnímal plnými doušky porevoluční ruch. Květen končil a jednoho dne jsem připadl na myšlenku, že bych mohl vyhledat strýce Sigu a jeho rodinu. Před válkou bydleli v Praze a v roce 1941 odjeli jedním z prvních transportů do Terezína. Pracoval tam jako elektrikář v Magdeburgských kasárnách a pokud mi bylo známo, zůstali tam všichni až do konce války. Adresu jsem neznal. Šel jsem na policii a tam mi tu předválečnou adresu vyhledali. Bylo to na okraji Prahy ve Strašnicích v ulici Nad olšínami. Počátkem června jsem se tam vypravil. Zazvonil jsem u bytu a napjatě čekal zda mi někdo otevře. Kupodivu se dveře za chvíli otevřely a přivítala mne moje starší sestřenice Valyna. Vešel jsem dovnitř a přivítal se s ostatními členy rodiny. Bylo to radostné setkání po téměř třech letech. Byl tam také Ivan Kirschner, nastávající manžel Valyny. Naše radost byla však kalena smutnými vzpomínkami na ty členy našeho rodu, kteří se po válce nevrátili. Strýc Siga se s rodinou vrátil před dvěma dny z Terezína. Nastěhovali se do dřívějšího bytu. Zůstal jsem na večeři. Čekalo na mne další překvapení. Pojednou někdo zazvonil u dveří. Otevřeli a vešel štíhlý mladý muž s jemným knírkem pod nosem a s hladkým účesem. Byl to můj bratranec Vlasta Čejka, mladší syn tety Rudy a strýce Ferdy. Ke konci války byl jako míšenec zatčen na Hagiboru v Praze. Před válkou začal studovat orientalistiku na Karlově universitě v Praze. Když universitu v listopadu 1939 zavřeli, šel pracovat manuálně. Pracoval delší dobu na pile v Uherském Brodě. Jeho starší bratr Milan byl právník v Moravské Ostravě. Zatkli ho v roce 1942 spolu s několika jinými muži. Všichni byli

obvinění z podvratné činnosti, ze šíření letáků s pobuřujícím obsahem. Po výsleších byli převezeni do Osvětimi, kde Milan v roce 1943 zahynul.

„Tu máme toho našeho Drgu!“, volal Vlasta nadšeně. „Vezmu Tě sebou k našim do Brodu. To bude překvapení!“

3.června 1945 jsme se s Vlastou vydali na cestu. Jeli jsme rychlíkem do Brna, odtud osobním vlakem do veselí nad Moravou. Tam jsme museli pěšky přejít pontonový most, který Němci vyhodili do povětří. Dalším vlakem jsme jeli do Kunovic. Tam vlak končil. Byl večer a my se vydali na další cestu do Brodu pěšky, přesto že byl vydán zákaz vycházení po desáté hodině večerní. Došli jsme do Uherského Hradiště a odtud jsme šli dále směrem Uherský Brod. Byla teplá noc, na nebi zářily hvězdy. Šli jsme uprostřed prázdné silnice. V jedné vesnici nás zastavili ruští vojáci přísným zvoláním: „Kto id'ot?“ Naše odpověď zněla „My!“. Nato nám začali vojáci vysvětlovat, že v noci nesmí nikdo chodit po silnici, že je to nebezpečné a že musíme počkat do rána u nich. Chtěli nás zavřít u nich ve strážnici. My jsme jim vysvětlovali, že jsem se vrátil z Osvětimi a že se po mnoha letech vracíme k rodině. Ukázal jsem jim své vytetované číslo na levém předloktí. Pochopili. Pojem Osvětim jim byl dobře známý. Nechali nás jít dále. Těch sedmnáct kilometrů z Uherského Hradiště do Uherského Brodu jsme šli skoro čtyři hodiny. Naštěstí jsme neměli těžká zavazadla. Ke strýcovi a tetě jsme došli po druhé hodině v noci. Přivítání bylo velmi srdečné. Byl začátek 4. června 1945. Byl jsem úplně vyčerpán a šel jsem brzy spát. Spal jsem tři dny a tři noci, abych se zotavil. Byl jsem rád, že jsem u rodiny. Toho dne mně začal nový život.

Nové mládí.

Uherský Brod je město kde začala má rodinná historie. Před válkou jsem tam jezdil s rodiči na prázdniny u dědečka a u babičky. Byl jsem první vnuk maminčiných rodičů, všichni mi věnovali velkou pozornost. Po válce jsem se vrátil do mě známého prostředí. Když jsem se tělesně i duševně vzpamatoval, začal jsem přemýšlet o tom co budu dále dělat. Ve čtrnácti letech jsem musel být dospělý, v patnácti letech jsem se vracel do dětství, abych dohnal to jsem zameškal ve vývoji i ve vzdělání. Chtěl jsem jít do gymnázia. Uherskobrodské reálné gymnázium mělo dobrou tradici a vysokou úroveň. Byla to imposantní budova nad schodištěm, jež vedlo od nádraží do města. Přespolní mohli do gymnázia snadno dojíždět. Podle věku jsem měl chodit do páté třídy, před odjezdem do Terezína jsem v Brně chodil několik měsíců do první třídy židovského gymnázia v Hybešově ulici poblíž Hlavního nádraží. Chyběly mně tedy čtyři třídy. V Terezíně jsem na půdě domova chlapců L 417 ilegálně absolvoval první a druhou třídu gymnázia, později i třetí třídu. Navštívili jsme ředitele gymnázia pana Křivánka a ten mně doporučil začít ve třetí třídě, abych si vše důkladně zopakoval. Nesouhlasil jsem s tím a přihlásil se do čtvrté třídy. Musel jsem se připravit na přijímací zkoušky z češtiny, latiny a matematiky. Dva dny před zkouškou jsem byl na návštěvě v rodině právníka JUDr Kulky, který žil ve smíšeném manželství a měl dvě děti. Lia i Milan měly také po prázdninách začít se studie na brodském gymnáziu, Lia v šesté a Milan ve čtvrté třídě. Když se ode mne dozvěděli, že jsem se přihlásil do čtvrté třídy, ačkoli věkem patřím do páté, poradili mi abych to zkusil s pátou třídou. Když bych přijímací zkoušky do páté třídy nesložil, zařadí mne automaticky do čtvrté třídy. Nechal jsem se přemluvit a za dva týdny jsem udělal přijímací zkoušky do páté třídy.

Čtyři roky na uherskobrodském gymnáziu patří k nejhezčím létům mého mládí. Chodil jsem denně do gymnázia parkem a pak úzkou uličkou, jež zatáčela doleva. Cesta mi trvala asi čtvrt hodiny. Dostal jsem se do třídy s více než třiceti studenty. Rozdělili ji na větev humanitní a větev technickou. Pro mne byla volba jasná: měl jsem výjimečné jazykové nadání, zájem o literaturu, dějepis a zeměpis. Přírodní vědy, zejména fyzika, mne nebavily, tělocvik a kreslení odhalovaly mé slabé stránky. Horší to bylo s volbou moderního jazyka, o kterém se mělo ve třídě hlasovat. Zvolil jsem jako jediný francouzštinu, poněvadž jsem angličtinu dobře ovládal. Většina třídy však zvolila angličtinu a tak jsem se musel podrobit. Někdy jsem však profesorce angličtiny svými dotazy navozoval horké chvíle. Za několik měsíců jsem veškerou předepsanou látku dohnal

a koncem roku jsem patřil mezi nejlepší studenty třídy. Studoval jsem s velkou chutí, řadu let jsem se nesměl vzdělávat a tak jsem měl co dohánět. O primát ve třídě jsme soutěžili se střídavými úspěchy s Františkem Bršlicou.

Náš třídní profesor Karel Tysovský byl muž menší postavy, nosil silné brýle, které měl na provázku. Vyznačoval se mimo jiné tím, že odpovědi na své otázky nedoposlouchal, anebo se mezitím věnoval jiným činnostem, na příklad zápisům do třídní knihy, anebo pozorování života na ulici oknem ve třídě. Přednášel dějepis, který byl jeho koníčkem. Byli jsme třída živá, nebylo snadné nás hlídat. Někteří z nás prováděli různé neplechky ve třídě i mimo ni. Profesor Tysovský byl shovívavý a nedal se snadno vyprovokovat. Svou třídu často hájil proti výtkám jiných profesorů. Patřil jsem mezi nejlepší studenty třídy, a to nebránilo v tom, abych se pokaždé neúčastnil různých neplech ve třídě i mimo ní. Jednou mně to dokonce vyneslo dvojku z mravů, což mnohé profesory překvapilo.

Naše gymnázium mělo dobrou tradici. Stálo na pozemku, kde kdysi byl hřbitov, na němž byli pohřbeni rodiče Jana Amose Komenského. V profesorském sboru bylo několik nezapomenutelných postav. Profesor Karel Křivánek, zástupce ředitele v době mých studií, byl pán s kulatým obličejem, výraznými brýlemi, hlubokým charakteristickým hlasem a s výbornou dikcí. Když mluvil, znělo to jako kdyby přednášel. Byl to rozený linguista. Vyslovoval věty velmi zřetelně. Jeho oborem byla klasická filologie, zejména latina. Vynikal hlubokými všestrannými vědomostmi, které dovedl dobře předávat. Litoval jsem, že naši třídu nemohl učit, neboť měl tam svého syna Myju / Mirko /. Přednášel v naší třídě proto jen příležitostně když zastupoval nemocného kolegu nebo kolegyni. Pro své zásadní politické demokratické přesvědčení nemohl se stát ředitele gymnázia po převzetí moci komunisty a musel se spokojit vedlejšími funkcemi. Známou postavou byl také profesor zeměpisu a tělocviku Josef Macháček. Bylo o něm známo, že hodně pije, dovedl však poutavě přednášet a měl smysl pro humor a pro výstřelky mládí. Jazyky vyučovaly většinou profesorky, některé začínaly po skončení studia na universitě svou kariéru v Uherském Brodě. Studium jazyků mne velmi zajímalo, zejména sloh, literatura a zvláštnosti vyjadřování v různých jazycích. V paměti mně utkvěla paní profesorka Fialová. Měla malou postavu, energické rysy ve tváři a se zanícením přednášela českou literaturu. Časového rozvrhu osnov se nedržela, svému oblíbenci Janu Nerudovi věnovala přes tři měsíce, s nadšením analyzovala do všech detailů jeho verše. Vštěpovala nám lásku k literatuře, zejména k poezii. Mou Achylovou patou bylo kreslení. Neměl jsem zřejmě výtvarné buňky,

přestože jsem byl doma strýcem takřka denně s malířstvím konfrontován. Moje tvořivost se projevovala spíše v zacházení se slovy, méně v hudbě a ve výtvarném umění vůbec ne. Nevynikal jsem ani sportovními výkony, přestože můj strýc byl příkladným mnohostranným sportovcem.

Studijní léta na gymnáziu mně rychle ubíhala. Žil jsem převážně mezi věkovými vrstevníky. Moje životní zkušenosti byly tenkrát mnohem bohatší než zážitky spolužáků, v citovém vývoji jsem však musel leccos dohánět. Vrátil jsem se do života po tříletém žalářování jako dosti introvertovaný mladík, mnohdy zasněný, prožívající určité aspekty skutečnosti ve fantasii. To platilo zejména o mých erotických začátcích. Mé vztahy k ženám byly v počátcích puberty řadu let přerušeny a odehrávaly se proto především ve fantasii. Po odjezdu z Terezína jsem žil půldruhého roku ve výhradně mužské společnosti, se ženami jsem se setkával teprve po osvobození ve svých patnácti a půl letech.

Rád vzpomínám na svou platonickou lásku k Mařence K., která chodila o třídu níž než já. Potkával jsem ji občas cestou do gymnázia na rohu úzké uličky, která navazovala na vestu městským parkem. Pokaždé jsem si přál, abych ji mohl potkat. Přicházela od Havřic, měla charakteristickou kolébavou chůzi, při níž pohazovala pažemi jakoby se odrážela, jakoby tančila. Měla široce rozevřené oči, vysoké čelo, dovedla překrásně recitovat verše různých básníků. Nevěděl jsem tenkrát, že závěr Dykovy básně „Země“: „Opustíš-li mne, nezahynu, opustíš-li mne, zahyneš“, který Mařenka tak citlivě recitovala, bude v mém dalším životě tolik znamenat.

Zvykl jsem si na život v slováckém maloměstě. Uherský Brod byl obklopen hlubokými lesy. Městečko mělo kolem deseti tisíc obyvatel a po válce počet jeho obyvatel rychle rostl. Město leželo na kopci, na náměstí byly starodávné kočičí hlavy, nad kostelem na Dolním náměstí bylo korso, po kterém se navečer procházeli mladí, chlapci a dívky, někdy ve skupinách, jindy v párech, rodiče s dětmi, muži, ženy, staří. Chodil jsem tam někdy. Pokaždé jsem potkával známé, s nimiž jsem si mohl popovídat.

Po pravé straně od silnice vedoucí od nádraží do středu města na Dolní náměstí byly zbytky předválečné židovské čtvrti. Bydlelo tam před válkou víc než tisíc židů v městečku s necelými osmi tisíci obyvatel. Malé špatně udržované domky, hrbolaté chodníky a ulice mezi dvěma řadami domků s nerovnými kameny a s úzkým žlabem uprostřed sloužícím pro odtékání dešťové vody, vše zastaralé, opuštěné, připomínající dalekou minulost. Na místě, kde stávala synagoga, postavená dle proslulé amsterodamské synagogy, bylo teď opuštěné prostranství. Při občasných procházkách těmi místy se mi vracely vzpomínky na idylické prázdniny, které jsem prožíval

jako dítě u dědečka a babičky, kteří v těch místech bydleli. Nesměle jsem několikrát vešel těžkou branou, do studené chodby, která vedla na prázdný dvůr. V duchu jsem si představoval tehdejší obyvatele tohoto domu a snažil se pochopit všechny změny, které se v posledním desetiletí udály. Také okolní domy zely prázdnotou, zmizela moje rozsáhlá rodina, zůstalo nás málo na to, abychom zachovali bohatou staletou tradici předků. Vrátil jsem sám z mé rodiny, u hlavní cesty mimo židovskou čtvrť bydlel strýc Jindřich s tetou Terezou a se sestřenicí Evou a mimo střed města nahore na Ventrčáku bydlel strýc Ferda s tetou Rudou, u nichž jsem bydlel. Teta Ruda se stala mou poručnicí. Opuštěná židovská čtvrť a zanedbaný novější židovský hřbitov zůstaly němými svědky mé minulosti.

Válečná traumata ve mně zanechala hluboké jizvy, které z mé paměti vymazaly hodně vzpomínek z dob mého raného dětství. Ty byly důkladně překryty a vytlačeny do podvědomí. Po válce nezbyl nikdo kdo by mi o mých prvních letech vyprávěl, postrádal jsem rodiče a bratra, nebyli zde, aby mi předali své životní zkušenosti a vyprávěli o historii našeho rodu, s bratrem Tomášem jsem nemohl sdílet své dojmy, nemohli jsme si spolu hrát a spolu vyrůstat. Ocitl jsem se sám mezi starými příbuznými, kteří mohli být mými prarodiči. O tři roky starší sestřenice Eva dojížděla do gymnázia do Uherského Hradiště a po maturitě začala studovat na lékařské fakultě Masarykovy university v Brně. Vídal jsem se s ní málo, pohlížela na mne jako na malého chlapečka. S jediným bratrancem Vlastou jsem se také málokdy viděl. Studoval na Karlově universitě v Praze obor orientalistiky a srovnávací náboženství, znal asi deset jazyků, hlavně těch jimiž se hovoří v zemích Blízkého Východu, v Azii a v Africe. Psal svou disertaci, v níž srovnával Píseň písní se staroegyptskými papyry. Díval jsem se na něho jako na svůj vzor.

Od června 1945 jsem žil u strýce a tety Čejkových. Bydleli v prvorepublikové vile, měli hezkou přední květinovou zahradu a poměrně velkou zadní zahradu, do níž se chodilo altánkem. Pěstovali v ní ovoce a zeleninu, čímž si přilepšovali živobytí. Strýc odešel jako berní správce už v 55 letech do penze, aby se mohl věnovat svým zálibám: sportu, lovu, spolkaření a malířství. V garáži stálo auto Zetka z roku 1935. Byla to tenkrát velká vymoženost zejména u penzisty. Já jsem směl jezdit pouze na kole, které zůstalo po starším synovi Čejkových, právníkovi Milanovi, který zahynul v 33 letech jako politický vězeň v Osvětimi.

Tradovalo se, že teta Ruda byla za mlada výjimečně krásná a že v nedalekých lázních Luhačovicích několikrát vyhrála cenu krásy. Strýc Ferda se do ní zamiloval a šel k babičce do Havřic požádat o její ruku.

Když babička váhala dát souhlas, položil strýc na stůl revolver a vyhrožoval, že se zastřelí. Vystrašená babička mu pak dceru dala. Tenkrát nebylo zvykem, aby si křesťan vzal židovku. Křesťané a židé žili do značné míry odděleně ve svých čtvrtích delší dobu v míru. Když se však teta se strýcem brali, seděli prý členové židovské obce „šive“, posypali si hlavu popelem a truchlili. To bylo počátkem dvacátého století v roce 1908. Čejkovi měli dva syny, Milana a o devět let mladšího Vlastu. Oba byli o mnoho starší než já, Milan o jedenadvacet, Vlasta o dvanáct let. Oba byli dle Norimberských nacistických zákonů míšenci prvního stupně. Milan byl v Moravské Ostravě zatčen se skupinou právníků, obviněn z protistátní činnosti a spolu s kolegy v Osvětimi umučen. Vlasta strávil poslední měsíce války na pražském Hagiboru a teta Ruda přežila válku díky operaci v nemocnici v Uherském Hradišti na jaře roku 1945. Když jsem s Vlastou z Prahy přišel k Čejkům, bylo strýcovi 65 let a tetě 59. Strýc byl podivín, měl zvláštní životasprávu: vstával v deset hodin, kolem poledne snídal, jedl většinou kus buchtu a zapíjel to kávou. Přitom stával pokaždé na stejném místě v kuchyni u okna, díval se na dvůr, pozoroval slepice a nadával. Nedlouho po snídani odešel na záchod, kde setrval delší dobu, po kterou nesměl nikdo kolem záchoda přecházet. Tento rituál se opakoval denně. Tetička s napětím očekávala výsledek tohoto procesu, neb ten často určoval jak bude den probíhat. Strýc Ferda totiž trpěl obtížemi způsobenými hemoroidy. Obědval pozdě odpoledne a pak se šel projít, anebo něco vyřizoval. Večeřel skromně po osmé hodině večerní. Večery si prodlužoval malováním až do jedné či druhé hodiny noční malováním nebo kreslením. Za mlada studoval dva roky na Akademii výtvarných umění v Praze u profesora Mařáka, vynikajícího krajináře. Z finančních důvodů však musel svá studia předčasně přerušit a jít do praxe. Stal se úředníkem, což ho moc nebavilo. Dotáhl to na vrchního berního správce v Uherském Brodě. Mnozí se před ním s bázní skláněli. Strýc byl muž strohý, ješitný a autoritativní. Byl zaměřen hodně na sebe a dbal o své dobré jméno. Ve své podstatě byl však dobromyslný. Tetička byla trpělivá, hodná moudrá žena, která se po celý život snažila se svým mužem vycházet za cenu ztráty své identity. Velmi lpěla na svých synech, zejména na mladším Vlastovi. Těžce nesla smrt staršího Milan a velice ji zarmoutila smrt sedmi sourozenců v nacistických koncentracích. Bohužel i její milovaný Vlastíček zahynul tragicky při automobilové nehodě.

Bylo to v dubnu 1946. Kolem druhé hodiny v noci mne probudil rozčilený strýc: „Vstávej, Vlastíčkovi se něco stalo. Musíme jet do nemocnice.“ V polospánku jsem pochopil, že situace je velmi vážná. Strýc málokdy projevoval své city, tentokrát však byl zřetelně otřesen. Ráno

jsem se dozvěděl, že Vlasta byl těžce zraněn na cestě z Luhačovic do Brodu. Jel s několika kamarády do lázní Luhačovic se pobavit. Přijel k rodičům na velikonoční svátky z Prahy, kde kromě studia pracoval na ministerstvu zahraničního obchodu, jehož šéfem byl ministr Hubert Ripka. Vlasta se stal díky svým jazykovým znalostem sekčním šéfem pro Přední Východ a Afriku. Měl před sebou zajímavou kariéru. Za několik týdnů měl být promován na Karlově universitě. Práce i studium byly velmi intenzivní činností, proto potřeboval se občas uvolnit a odpočinout si. Bohužel si často vybral alkohol jako prostředek k uvolnění. Tak tomu bylo i v onen osudný večer v Luhačovicích. Byl tam s několika přáteli. Pozdě v noci se vraceli malým nákladním autem domů. Opilý řidič přejel v zatáčce okraj silnice a u Újezdu najel na svah. Vlasta seděl v kabině u něho, ostatní byli vzadu na plošině. Když Vlasta zpozoroval, že je zle, chtěl z kabiny vyskočit, auto se však převrhlo na jeho stranu a dveře kabiny stiskly jeho hlavu. Po neštěstí všichni utekli a Vlasta zůstal ležet v bezvědomí na silnici. Zemřel příští ráno v nemocnici v Uherském Hradišti, kam ho pozdě dovezli. Bylo mu dvacet sedm let. Ostatním se nic nestalo. Strýc a teta byli zdrceni, ztratili poslední dítě. Teta mi řekla: „Teď už máme jenom tebe.“ Uvědomoval jsem si dosah těchto slov.

Velké rozhodnutí.

Čtyři roky na brodském reálném gymnáziu rychle uběhly. Byl jsem rád, že jsem byl přijat do kolektivu spolužáků, kteří v předchozích letech žili zcela odlišným životem než já. Přišel jsem do kvinty, která se dělila na větev humanitní a technickou. Některé předměty jsme měli společně, jiné odděleně. Naše třída byla hodně soudržná, mnozí se kamarádili s některým ze spolužáků či spolužaček. Vzniklo také několik párů, jejichž vzplanutí nějakou dobu vydrželo. V technické větvi byla jen jedna spolužačka, v humanitní jich bylo sedm. Většinu třídy tvořili mládenci, kteří často hledali štěstí v lásce v nižších třídách, anebo mimo gymnázium. Ve třídě se mi nejvíce líbila Jarka Kašparová. Naše sympatie byly vzájemné. Považovali nás při třídních mejdanech za otce a matku třídy. Mařenka Koukalová, moje pravá láska, chodila o třídu níž. O dvě třídy níž chodila Mařenka Buchlerová, příbuzná mých přátel. Té jsem se zase já líbil. Léta na gymnáziu byla pro mne obdobím zamilovanosti se štěstím i zklamáním.

Učil jsem se snadno a rád. Jako bych s chutí doháněl to co mi bylo po léta odpíráno. Bavily mne především jazyky, zejména latina, kterou jsem si oblíbil pro její vnitřní logiku. Velice mne zajímala filosofie, dále zeměpis a dějepis. Přírodní vědy mne upoutaly méně, nejvíce z nich chemie, především organická.

Během těchto let se mi naskytlo několik možností pobýt rok či déle v cizině. Měl jsem možnost studovat rok ve Francii v Dijonu, emigrovat do Kanady, nebo jet se strýcem Sigou a s jeho rodinou v roce 1949 do nově vzniklého státu Izrael. Strýc přijel do Brodu, aby se s tetou Rusou a Terezou dohodl. Teta Ruda nechtěla abych odjel, byla mou poručnicí a měla ve mně náhradu za mrtvé syny. Byl jsem tenkrát se svým životem spokojen a netoužil jsem po změně. Chtěl jsem co nejrychleji maturovat a jít na univerzitu. Tetu Rudu a strýce Ferdu jsem opustit nechtěl, vždyť mne k nim poslali v nejhorších chvílích v Birkenau moji rodiče.

Rád vzpomínám na naše školní výlety, zejména na lyžařské zájezdy. V únoru 1948 jsme byli se třídou v Jeseníkách na Šeráku. Prožili jsme tam řadu hezkých dní, lyžovali jsme, bavili jsme se a po večerech jsme se spolu smáli. Netušili jsme, že se v tu dobu v naší vlasti odehrály tragické události, které natrvalo poznamenaly další běh našich životů.

Když jsme se z Jeseníků vlakem vraceli domů, viděli jsme jak mnozí spolucestující ve vlaku vzrušeně debatují. Přihodilo se zřejmě něco zvláštního. Dozvěděli jsme se, že komunisti převzali moc ve státě, že v Praze byly velké demonstrace, vláda podala demisi a že prezident Beneš

pověřil předsedu Komunistické strany Československa Klementa Gottwalda sestavením nové vlády. Vzpomněl jsem si na proroctví zemřelého bratrance Vlasty v dubnu 1946. Několik dní před smrtí mi řekl: „Juro, Gottwald bude prezidentem“. Tenkrát byl Gottwald jedním ze tří místopředsedů vlády. Vlasta byl zřejmě dobře informován. Jako zaměstnanec ministerstva zahraničního obchodu měl přístup k důležitým důvěrným informacím a k zahraničnímu tisku, který byl tenkrát pro normálního smrtelníka nedosažitelný. Zachvěl jsem se když jsem si uvědomil co se stalo. Nebylo mně ještě osmnáct let, prožil jsem necelé tři roky po válce v demokratickém státě po návratu z nacistických koncentráků a teď jsem se znovu octnul v kleci, tentokrát komunistické, odsouzen opět žít delší dobu v nesvobodě.

Byli jsme v septimě. Blížily se závěrečné zkoušky školního roku 1947-1948. V profesorském sboru gymnázia nastaly změny, několik vyučujících muselo odejít. Na blízké Javořině se konala každoroční manifestace přátelství Čechů a Slováků. Tentokrát se oslav zúčastnil prezident Beneš. Objevily se při nich znovu výtržnosti, v nichž se projevila potlačovaná nenávist mezi příslušníky obou národů.

Na jaře 1948 se v Praze konal Všesokolský slet, kterého jsme se s třídou zúčastnili. Konal se v napjaté politické situaci nedlouho po komunistickém puči. Přítomní opakovaně projevovali sympatie přítomnému prezidentu republiky Eduardu Benešovi a jeho ženě Haně k velké nelibosti komunistických funkcionářů, kteří měli zaručit klidný průběh sletu. Nedlouho potom prezident Beneš odstoupil a za několik měsíců podlehl zákeřné nemoci. Gottwald se stal prezidentem a tím začalo v Československu období komunistické hrůzovlády.

V červnu 1949 jsem s úspěchem maturoval. Loučil jsem se s brodským gymnáziem, které mi čtyři roky poskytlo ochranu před nepříznivými změnami ve společnosti, žili jsme tenkrát bezstarostně pod jeho ochrannými křídly. Dlouho jsem se rozhodoval o tom co dělat dále. Při psychotechnických zkouškách v septimě mi doporučili psychiatrii. Studia lékařství jsem se obával, měl jsem totiž strach z pohledu na krev, který jsem si přinesl z války. Při spatření krvácející rány se mi dělalo nanic a někdy jsem neměl daleko k mdlobám. Nedovedl jsem si představit jak bych s touto zátěží mohl absolvovat pitvy. V oktávě nás nechali vyplnit dotazníky, které dávaly trojí možnost volby druhu vysokoškolského studia. Bylo to těžké rozhodování.

Změny na vysokých školách se projevily mimo jiné zvýšenou snahou o plánování. Bylo nutno předem zjistit počty přihlášených uchazečů na

různé obory studia. Z nich se vybíralo především ty, kteří byli politicky spolehliví, t.j. členy komunistické strany a sympatizanty. Na vědomostech a schopnostech uchazečů tolik nezáleželo. Komunisté chtěli radikálně změnit třídní složení vysokoškolského studentstva. Přednost mezi uchazeči měli děti z dělnických rodin a absolventi dělnických přípravek na studium na vysokých školách. Začalo tvrdé kádrování, pohybovali jsme se na posudcích, na údajích anonymních členů strany, kteří donášely o nás zprávy.

Do dotazníku jsem napsal výsledky své volby studijních oborů. Zvolil jsem především studium jazyků, v první řadě angličtiny a francouzštiny. Moje druhá volba byla zcela odlišná: studium chemie na Vysoké škole technické. Jako třetí volbu jsem uvedl ekonomii. Moje volby ukazovaly nesnáze středoškolského studenta, který se snadno učil různé předměty. Průběh přijímacích rozhovorů byl však jiný než jsem čekal.

Podmínkou přijetí na vysokoškolské studium byla kandidátova účast na prázdninové brigádě. V souladu s komunistickou marxistickou ideologií bylo nutné, aby budoucí duševní pracovník získal také zkušenosti s manuální prací. Zařadili mne mezi chlapce a děvčata, kteří měli kácet stromy blízko přehrady u Brna a připravit půdu pro stavbu silnice. Byli jsme rozděleni do skupin a měli za úkol pokácet co nejvíce stromů a získat tak co nejvíce pařezů. Šlo zde o jakési soutěžení mezi skupinami, vyhrála ta, která se mohla pochlubit největším počtem pařezů.

Pobyt na přehradě byl radostný. Žili jsme v chatách. Za dne jsme pracovali, káceli stromy a vyhazovali pařezy do povětří, večer jsme seděli u táboráků, bavili se a zpívali. Při hodnocení výkonu jednotlivých skupiny se ukázalo, že celkový počet přihlášených pařezů byl značně vyšší než počet pokácených stromů. Během pobytu na brigádě jsem se dozvěděl, že není možné studovat dva západní jazyky, že je dovoleno pouze kombinovat studium jednoho západního jazyku se studiem češtiny nebo ruštiny. Toto nelogické omezení mně vzalo chuť přihlásit se na filosofické fakultě, obával jsem se, že bych se znalostí jednoho západního jazyka v budoucnosti těžko uživil. Byl jsem automaticky přeřazen k přijímacím rozhovorům na technice. Dostavilo se nás sedmnáct. Dostal jsem se před komisi tří odborníků, kteří chtěli především zjistit proč jsem zvolil chemii jako druhou volbu, když jsem si nejprve zvolil západní jazyky. Jeden ze členů komise pojednou prohlásil, že jsem zvolil studium chemie asi proto, „abych mohl v Izraeli lepit límce u košil“. Tato absurdní poznámka mne ohromila, neboť jsem neměl v úmyslu do Izraele emigrovat. Nebyl jsem nikdy sionista, byl jsem však přesvědčený žid, utvrzený ve své identitě

válečným utrpením, který byl hrdý na to, že židé konečně dostali vlastní stát. Po návratu z koncentračních táborů jsem viděl, že se po válce v Evropě vrátilo velmi málo židů do své původní vlasti a že nebylo možno v mnoha zemích navázat na předválečnou židovskou tradici a dodržovat předválečné náboženské zvyky. Nahlédl jsem, že je nezbytné volí mezi emigrací do Izraele asimilací. Přiklonil jsem se k asimilaci, mou volbu ovlivnil také život u strýce a tety, kteří žili ve smíšeném manželství. Měl jsem rád prostředí v němž jsem se narodil a prožil rané dětství, prostředí, ve kterém se narodili a žili moji rodiče. Byl jsem citově svázán s českou kulturou, tradicemi a řečí. Netušil jsem, že poznámka člena přijímací komise věští blížící se bouři, nedůvěru a sílící nenávisť k židům ve vládnoucí komunistické straně, která za několik let vyústí v antisemitské soudní procesy se sesazeným generálním tajemníkem Komunistické strany Československa soudruhem Rudolfem Slánským a se skupinou jeho spolupracovníků převážně židovského původu.

První kolo přijímacího rozhovoru na brněnské technice skončilo pro mne nerozhodně. Z mé skupiny sedmnácti uchazečů byli přijati čtyři, devět bylo odmítnuto a čtyři měli být pozváni k druhému rozhovoru. Patřil jsem k té poslední skupině. Při druhém rozhovoru se mnou se nečekaně objevil zástupce ministerstva školství, který rozhodl, že se mám vrátit na filosofickou fakultu v Brně, kterou jsem si zvolil jako první. Byl jsem zklamán a cítil jsem se diskriminován. Uvědomil jsem si, že komunistický režim záměrně hrubě omezuje život jedinců a že je proti jejich vůli podrobuje zájmům celku, zejména komunistické strany. Nezbylo mi než se podrobit. Tak jsem se znovu objevil na filosofické fakultě Masarykovy university v Brně. Nevěděl jsem který studijní obor si mám zvolit. Šel jsem k tabuli blízko vchodu, na které byly všechny studijní obory napsány. Probíral jsem v mysli jeden po druhém a zamýšlel se nad možnostmi uplatnění. Došel jsem tak k oboru psychologie. Zamyslel jsem se nad náplní tohoto oboru, který se na této fakultě vyučoval druhým rokem jako samostatný studijní obor. Došel jsem k závěru, že by mne mohl zajímat. Dále bylo nutno vyhledat druhý studijní obor, se kterým by se mohla psychologie kombinovat. Ve studijním katalogu jsem našel filosofii. Od mládí jsem rád zacházel s abstraktními pojmy a přemýšlel o různých filosofických problémech. Zapsal jsem tedy psychologii a filosofii. Bylo to tenkrát čtyřleté studium s možností pracovat jako profesor na střední škole, jako výzkumník, případně jako psycholog v psychotechnické laboratoři. Netušil jsem tenkrát, že mnou zvolený obor se už v době mých vysokoškolských studií začne rychle vyvíjet a pronikat do různých oborů lidské praxe: do výchovy, zdravotnictví a do průmyslu. Když jsem se po

zápisu vrátil do Brodu a sdělil strýcům a tetám své rozhodnutí, začali kroutit hlavou. „Psychologie? Co je to psychologie? Co budeš s tím dělat?“ Nebylo snadné jim to vysvětlit, ušklíbalí se a projevovali bezostyšně své pohrdání a překvapení, respektovali však mou volbu. Znali jen tradiční studijní obory: lékařství, práva, učitelství a jiné. Tak jsem začal na podzim roku 1949 studovat na brněnské filosofické fakultě, která stála nedaleko domu, v němž jsme na počátku války s rodiči a bratrem bydleli. Universita změnila dřívější název Masarykova universita a zvolila nové jméno Universita Jana Evangelisty Purkyně. Lidský osud zřejmě někdy probíhá v kruzích.

Vysokoškolská idylka.

V devatenácti letech jsem se vrátil do míst, ve kterých jsem žil když mi bylo sedm až devět let. Náš tehdejší byt na Obilním trhu 14 byl jen několik set metrů vzdálen od vchodu do filosofické fakulty, kde byl psychologický ústav, který jsem v letech 1949 až 1953 téměř denně navštěvoval. Jde zde o náhodu nebo o hlubší zákonitost? Někdy věřím v hlubší význam životních událostí a mám pak dojem, že scénář našeho života někdo předem napsal a my jej pak jen přehráváme.

Začal jsem studovat s velkým elánem. Moje universitní léta byla bezstarostná, žil jsem ve znamení mladistvého nadšení pro vědu, umění a krásy života. Studoval jsem na universitě, která se za každou cenu snažila udržet svou identitu a zvláštnosti a přitom často vzhlížela ke Karlově universitě v Praze. Mezi universitami v Československu bylo často jakési soupeření, někdy soutěžení, jindy řevnivost podobně jako v jiných zemích. Začal jsem studovat v době politicky velmi neklidné. Po únorovém puči v roce 1948 se komunisté zaměřili na zvýšení vlivu v různých oblastech společenského života, především v masových sdělovacích prostředcích a ve školství. To bylo ve shodě se strategií marxismu-leninismu, jež měla vést k upevnění moci a k jejímu dlouhodobému zachování. Šlo především o ovlivňování myšlení lidí a jejich postupnou převýchovu v duchu socialistické a později komunistické společnosti. Samostatně kriticky myslící nezávislý vysokoškolák, toužící po uplatnění svých poznatků a zkušeností ve společenské praxi, byl často považován za třídního nepřítele. Cílem komunistické vysokoškolské výchovy a vzdělání bylo vytvořit vrstvu straníků bezmezně oddaných vládnoucí ideologii, myslících v duchu marxismu-leninismu a hodnotících společenskou dění s třídního hlediska. Zatím co za první republiky byl kladen důraz na individuální studium a osobní odpovědnost za studijní výsledek, zavedli komunisté studium ve skupinách a kolektivní odpovědnost za dosažené výsledky. Podstatnou součástí každého studijního oboru byl marxismus-leninismus, který tvořil hlavní obsah studia filosofie. Přišel jsem na fakultu s ideálem svobodného studia a samostatného poznávání faktů a jejich souvislostí. Věřil jsem v ostrou výměnu názorů, ve vědeckou diskusi, jejímž cílem je hledání pravdy a tolerance názorových odlišností. Se zlou jsem se však potázel. Po jedné přednášce z historického materialismu, ve které nám profesor Riedel přednášel o vzniku křesťanství. Vykreslil přitom Ježíše jako jednoho z pastýřů, kteří se v té době potulovali po horách. V diskusi jsem vystoupil s dotazem, na který mně zůstal přednášející odpověď dlužen. Musel se pak zodpovídat před stranickým výborem. Věc se rychle

roznesla po fakultě. Můj učitel psychologie akademik Vilém Chmelař si mne povolal k sobě do pracovny a řekl mi vyčítavým hlasem: „Diamant, co jste to udělal? Takto nebudete moci získat žádné zaměstnání na fakultě.“ Zajímá jsem se o místo pomocné vědecké síly, abych si ke stipendiu přivydělal. To mi však po mém diskusním vystoupení bylo odepřeno po celou dobu mého studia.

Komunisté záhy ovládli fakultu, obsadili důležité posice, zideologizovali výuku a ze svých řad aparát, který ovládal chod fakulty. Ti ostatní, nestraníci, neměli žádnou moc, ani vliv, byli na fakultě spíše trpěni a nemohli se domoci žádného významnějšího postavení. Profesor Dr. Gustav Riedel byl názorným příkladem kariéristy, který nově vzniklé politické situace dovedl výborně využít ke svému prospěchu. Byl původně zámožný právník, který záhy po Únoru věnoval dělnické třídě své statky a vstoupil do strany, aby mohl udělat závratnou kariéru. Začal přednášet na filosofické fakultě Brněnské university marxistickou filosofii, zejména historický materialismus budoucím filosofům. Jeho přednášky byly často improvizované, málo systematické, nedostatečně podložené literaturou, zejména nemarxistickou, občas schematické, zkratkové. Místo objektivních faktů používal ve svých přednáškách často Marxova dogmata, učil své posluchače dialekticky myslet dle knižních pouček a ne pomocí faktů a souvislostí mezi nimi. Přesto se za několik let stal profesorem, nato děkanem a nakonec i rektorem university.

Po dvou měsících studia na filosofické fakultě jsem poznal slabé stránky marxismu, který nám byl předkládán jako „jediná vědecká filosofie“. Rozhodl jsem se, že se pokusím přejít na lékařskou fakultu. Zašel jsem za děkanem této fakulty, profesorem Ferdinandem Herčíkem, známým biologem, vysvětlil mu svou situaci a požádal ho, aby mi umožnil přejít na studium lékařství. Herčík mne soustředěně vyslechl a pak mi řekl: „Podívej se, i já jsem přešel na lékařskou fakultu teprve po ročním studiu biologie, dnes jsem tomu rád. Doporučuji Ti, abys nejprve dokončil rok studia psychologie a teprve potom přešel na medicinu.“ Poslechl jsem ho a když jsem po roce chtěl přejít, profesor Herčík už nebyl děkanem a mou žádost mi zamítli. Zůstal jsem tedy na filosofické fakultě. Na lékařskou fakultu jsem pak se dvěma kolegy určitý čas docházel externě. Zapsal jsem také angličtinu jako třetí studijní obor. Od malička jsem se tu řeč učil a chtěl jsem hlouběji proniknout do tajů její mluvnice a do krás její literatury. Na Brněnské filosofické fakultě vyučovalo na katedře angličtiny několik vynikajících odborníků. Vážil jsem si především profesora Josefa Vachka, který přednášel fonetiku a historickou mluvnici. Byl obávaným examinátorem, u jeho zkoušek propadalo až čtyřicet procent posluchačů.

Jeho asistentem byl pozdější profesor doktor Firbas. literaturu přednášel profesor Štěpaník. Kromě angličtiny jsem každý rok zapsal lektorský kurs jedné románské řeči, přestože jsem měl větší nadání pro řeči germánské. Začal jsem francouzštinou, pokračoval italštinou a končil španělštinou. Chtěl jsem si osvojit alespoň základy těchto řečí. K dovršení mých jazykových výletů jsem jeden rok zapsal kurs hebrejštiny / ivrit / a další rok kurs klasické řečtiny, kterou nás učil Dr. Kříž, vynikající znalec díla Aristotelova, které systematicky překládal do češtiny. Velmi jsem si toho pána vážil a obdivoval jsem jeho nezdolnou píli spojenou se životním optimismem, který čerpaným z klasické řecké filosofie.

Léta strávená na Brněnské universitě Jana Evangelisty Purkyně byla pro můj vývoj velmi důležitá. Žil jsem svobodným studentským životem a užíval radostí vysokoškoláků plnými doušky. Bydlel jsem v podnájmu u manželů Grossových. Pan Vilém Gross byl dobrým přítelem mého zesnulého tatínka. Mohl jsem bydlet zadarmo, chtěli mne dokonce adoptovat, což moje tety nedovolily. Měl jsem k dispozici místnost napravo od vchodu do bytu v prvním poschodí na Durd'ákové ulici v Černých Polích nedaleko dětské nemocnice. Mohl jsem si žít jak jsem chtěl, paní Grossová si jen nepřála, abych si na pokoj vodil dámské návštěvy.

Již v prvním ročníku jsem se svůj hlavní studijní obor psychologii oblíbil. Katedra psychologie byla umístěna nad nejvyšším poschodím fakultní budovy. Šlo se tam po kovových schodech. Vedoucí katedry akademik Vilém Chmelař byl velmi uctivý, pracovitý a houževnatý pán, který se svou nezdolnou pílí postupně vypracoval z učitele na měš'ance na akademika. Mnoho let pracoval jako neplacený asistent profesora Mihajlo Rostohara, Slovince, který založil Psychologický ústav na Masarykově universitě v Brně, který byl jedním z prvních v Československé republice. Akademik Chmelař byl střizlivý vědec, systematicky pečlivě sbírající fakta a vyvozující skromné závěry ze statistické analýzy výsledků pokusů. Byl trpělivým pedagogem, který si s velkou péčí připravoval své přednášky. V prvním ročníku oboru psychologie, která byla teprve druhým rokem samostatným oborem, jsme nejprve byli jen dva posluchači, Milada Mikešová a já. Přednášky měly proto velmi intimní ráz a měli jsme možnost poznat našeho učitele jako osobnost zblízka. Akademik Chmelař se vyškolicil v experimentální psychologii u samotného Wilhelma Wundta, zakladatele tohoto vědního oboru, na universitě v Lipsku. Tam se naučil klást důraz na metodologii, na způsob plánování pokusu, shromažďování faktů a na jejich statistické zpracování. Po druhé světové válce byla psychologie ještě v plenkách a dosáhla největšího pokroku ve Spojených

Státech a v Anglii. Když jsem v roce 1949 psychologii začal studovat, neměli jsme dostatečný přístup k nejnovější anglické literatuře, zejména americké. Měli jsme k dispozici jen skrovné zdroje informací, literaturu převážně ruskou a českou, méně německou a francouzskou. Akademik Chmelař nám přednášel různé předměty, byl velmi pracovitý a svědomitý. Zastával mnoho funkcí, řadu let byl děkanem fakulty. Byl vědecky činný i ve vysokém věku, dožil se devadesáti let. Vštípil mně úctu k vědecké práci a k systematickému sbírání experimentálních dat. Báł se nepodložené spekulace a předčasných závěrů.

Docent Robert Konečný byl pravým opakem akademika Chmelaře. Byl to básník, filosof, pedagog, léčitel, spisovatel a politik. Vynikal svým citlivým přístupem k lidem, svou zásadovostí, tvořivostí a všestranností. Dovedl se do druhých vcítit, pochopit je, ovlivnit a vést k tomu, aby sami našli řešení svých problémů. Pro své zásadové politické přesvědčení a neoblomnost byl mnohokrát pronásledován, zprvu nacisty, pak komunisty, byl několikrát vězněn, šikanován a diskriminován. Jeho silná osobnost však útlaku nepodlehla. Napsal řadu básní, filosofických úvah, politických článků a vědeckých studií. Byl jedním z prvních klinických psychologů v Brně, vynikl v hypnoterapii a psychoterapii. Začal přednášet logiku a filosofii na filosofické fakultě. Byl vynikajícím přednášečem a výborným učitelem. Jeho přednášky a semináře byly hojně navštěvovány. Záhy po komunistickém puči ho mocipáni vypudili z katedry filosofie, která musela být ryze marxistická. Od roku 1949 jej přeřadili na katedru psychologie, kde musel přednášet látku, kterou si musel pokaždé sám předem osvojit. Díky své houževnatosti a pili si získal obdiv mnoha posluchačů i z jiných oborů. Nepředával jim jen poznatky a suchá fakta, nýbrž utvářel také osobnost svých žáků svým osobním příkladem a přístupem k lidem, kteří byli v nouzi. Kromě přednášení na fakultě se stal také jedním z prvních klinických psychologů na Moravě, pracoval v psychiatrické léčebně v Černovicích. Měli jsme u něho také stáže. Uměl mistrně navodit hypnosu a vykládalo se, že dával při uspávání pacientům tak sugestivní příkazy, že jednou i přítomná stážistka upadla do hypnotického spánku. Kromě hypnosy používal docent Konečný i narkoanalysu, přičemž používal narkogenovou masku. Naučil jsem se tuto metodu od něho. Později jsem zjistil, že tato metoda mohla být pro některé pacienty nebezpečná. Docent Konečný byl cenným protipólem akademika Chmelaře. Oba mně ukázali, že psychologii lze provozovat zcela odlišnými způsoby. Později jsem se snažil ve své praxi vytvořit syntézu přístupů těchto dvou pro mne významných učitelů.

Měl jsem štěstí, že jsem se během svých universitních studií mohl setkat se vzácnou osobností, s paní docentkou Ludmilou Koláříkovou, která nám přednášela vývojovou psychologii. Získala si mnohé posluchače svou vlídností, citlivostí, lidským opravdovým zájmem o bližní, svou pevnou vírou v Boha, kterou se snažila naplnit činy. Přednášela nám zasvěceně a s láskou nám předávala své vědomosti a s nimi i svou víru a morální principy. Její život nebyl snadný. Byla silně věřící přesvědčená katolička, což jí přineslo nejedno příkoří a pronásledování. Ona však nepodlehla a snažila se vytrvat. Bohužel však neměla dobré zdraví a byla občas nucena žít nějakou dobu v ústraní, aby nabrala nové síly. Nezapomenutelné byly diskusní večery v jejím malém bytě, které se často protáhly dlouho do noci. Diskutovali jsme zaníceně o různých životních otázkách, o problémech politických, otázkách kulturních nebo odborných. Byli jsme čtyři, každý z nás s odlišnou osobností, s jinými názory a životními zkušenostmi.

Boleslav Bárta, hrdý Moravan, mužný, výřečný, bojovný, Vladimír Janák, uzavřenější, přemýšlivý, nevybojný, usměvavý, Miroslav Grepl, nadaný jazykovědec se zájmem o jiné vědy a o politiku a já, bojovný diskutér snažící se nalézt nové souvislosti mezi jevy a nadhazující provokující otázky a těžce řešitelné problémy. Scházeli jsme se pravidelně a pokaždé jsme se na to těšili. Paní docentka byla vlídná hostitelka, obsluhovala nás, seděla mezi námi bledá, pohublá s hluboce vpadlýma očima. Popíjela kávu a hodně kouřila. Usmívala se, snažila se vše pochopit do hloubky a každého z nás povzbuzovala. Byla přítomna nejen jako odborná psycholožka, nýbrž také jako citlivý chápající člověk, jako učitelka a duchovní matka přítomných. Tyto večery mně někdy poskytly více než mnohé přednášky.

Katedra psychologie byla jakýmsi ostrovem klidu v rozbouřeném moři filosofické fakulty. Vliv komunistické totality se pochopitelně nejvíce soustředil na obor filosofie, předmět nejbližší ideologii. Profesor Gustav Riedel a docent Jiří Cetl nám vštěpovali hlavně marxistickou filosofii a komunistickou ideologii. Částečnou výjimkou byly přednášky z dějin filosofie profesora Mirko Nováka. Tento athenický, nedůtklivý, občas vybuchující intelektuál přednášel také na Karlově universitě v Praze. Jeho vlastním oborem byla estetika. Po komunistickém puči se musel přizpůsobit, pokud nechtěl ztratit zaměstnání. Bylo to pro něj obtížné a neobešlo se to bez vnitřních konfliktů. Dějiny filosofie se snažil vykládat třídně, to je se schematickým marxistickým hodnocením jednotlivých a jejich díla. Znal hodně a přednášel zajímavě. Krátká doba po přednáškách, vyhrazená dotazům a diskusi, byla často plná napětí, strachu a špatně

potlačované agrese. Moje láska ke starořeckým filosofům, navozená v podkroví tereziánského domova pro chlapce doktorem Bruno Zwickerem, bývalým asistentem filosofické fakulty Masarykovy university v Brně, byla znovu probuzena přednáškami profesora Nováka. Doktor Bruno Zwicker byl umučen v koncentračním táboře a jeho jméno vyryté na pamětní desce na schodišti, mi pokaždé připomínalo mou tragickou minulost.

Komunisté se záhy zmocnili vlády nad celou filosofickou fakultou. Vynutili si personální změny, získali značný vliv v kádrovacích procedurách při výběru nových pracovníků, zasazovali se o příliv studentů z dělnického prostředí, střežili ideologickou čistotu přednášek a výběr studované literatury a zavedli nové organizační struktury a metody. Nestraníci byli po celou dobu studia střeženi věrnými členy komunistické strany a jejich spolupracovníky. Projevovalo se to také při návštěvách hostů ze zahraničí a výběru účastníků studijních cest na Západ. Postupem doby jsme věděli jaké má kdo politické smýšlení a komu je nutné se vyhýbat. Ve vzduchu často visela sféra třídního boje. Žili jsme v období bouřlivých politických a soudních procesů před i po úmrtí sovětského diktátora Stalina a jeho českého nohsleda Gottwalda. Po smrti Stalina 5. března 1953 byla zorganizována velká manifestace u pomníků Rudě armějců, které jsme se museli zúčastnit a vyslechnout chvalo zpěvy na zesnulého tyрана. Presence byla často neveřejně kontrolována. Absence při podobných příležitostech mohla mít následky pro další kariéru. Takto byl na fakultě realizován třídní boj v praxi.

Idylka končí.

Poslední studijní rok na filosofické fakultě v letech 1952 až 1953 byl vyplněn experimenty v laboratoři psychologického ústavu v souvislosti s prací na diplomní práci věnované studiu emočních projevů v oblasti vegetativní a motorické. Byl jsem inspirován prací ruského neuropsychologa a lékaře Alexandra Luriji, který experimentálně studoval objektivní projevy konfliktů. V české odborné literatuře bylo tenkrát málo experimentálních prací na toto thema. Zaujala mne publikace docenta Ferdinanda Knoblocha, který Luriovu metodu použil ke studiu rozdílů mezi reakcemi normálních osob a neurotiků. Luria sledoval projevy emocí na polygrafu. Zachycoval změny tepové frekvence, volných a bezděčných pohybů jako reakce na podněty asociačního pokusu. Lurija se domníval, že kombinovaná struktura verbálních, motorických a fyziologických reakcí může prozradit přítomnost emocí spojených s některými slovními podněty. Použil jsem ve své práci Lurijovu metodu s několika technickými změnami ke studiu emočních reakcí vysokoškolských posluchačů a posluchaček, kteří dobrovolně na pokusech spolupracovali. Experimenty byly provedeny s velmi primitivními technickými prostředky. Pan Antl, vedoucí laboratoře psychologického ústavu, se obětavě postaral o obstarání a instalaci přístrojů nutných k provedení pokusů. Křivky reakcí byly zapisovány simultánně na papír začazený sazemi, což připomínalo experimenty ve Wundtově laboratoři v Lipsku. Po pokusech bylo nutno získané křivky fixovat a ofotografovat. Pokusy trvaly řadu měsíců. Bylo obtížné sehnat dostatečný počet pokusných osob.

Čas začal ubíhat úprkem. Konec mého studia se přiblížil a s tím se objevily první starosti o zaměstnání. Věděl jsem, že to nebude snadné. Pomohla mi, podobně jako již několikrát dříve, opět náhoda.

Láska na dálku.

Studium na vysoké škole patří k životním obdobím, kdy bývá mnoho možností navázat trvalé mezilidské vztahy. Vznikají často dlouhodobá přátelství, mnohdy zažehne plamen vášnivé lásky. Nepatřím k těm kdo snadno navazují sociální kontakty, spíše vyčkávám a vybírám si s kým začnu hovor. Odjakživa jsem dával přednost menšímu počtu hlubších kontaktů před množstvím povrchních známých. Přesto však jsem se někdy dostal do situací kdy o mne projevovalo zájem víc lidí než mně bylo milé. Stávalo se to po mých přednáškách, na schůzích, anebo při slavnostních příležitostech. V takových situacích jsem se necítil dobře, nenáviděl jsem povrchní sterilní klábosení a snažil jsem se raději vyhledat někoho k delšímu rozhovoru. Levná popularita a budování sociálních sítí či public relations za určitým účelem mně byly z duše protivné. Nebyl jsem nikdy člověkem stádním, snažil jsem se uchovat svou identitu a zůstat vždy sám sebou, věrný svým principům. Poznal jsem totiž, že přízeň mnohých bývá dočasná nebo účelová, zejména u těch kdo svou pragmatickou životní filosofii uplatňují ve společenské praxi.

V době studujících na filosofické fakultě v Brně jsem se stýkal především s kolegy ze stejného studijního oboru. Byli jsme v ročníku psychologie zprvu s Miladou Mikešovou sami, později přibyli Stano Dornič, který přestoupil ze zemědělské fakulty a Josef Viewegh, který přišel z lékařské fakulty. Oba přešli ze zdravotních důvodů. Setkával jsem se častěji s posluchači vyššího ročníku, s Boleslavem Bártou a s Vladimírem Janákem. Se Slávkem Bártou jsem se spřátelil. Byl to energický rozšafný muž, byl rád obdivován a snažil se získat pozornost jiných. Byl veselý a bodré povahy a miloval Moravu. Bydlel u matky s mladším bratrem a sestrou. Otec byl politicky činný, zemřel v odboji. Vladimír Janák byl inteligentní samorost, více introvertovaný, přemýšlivý. Slávek a Vladimír byli velmi odlišní, dobře však spolu vycházeli. Stýkali jsme se spolu často, navštěvovali se navzájem, anebo jsme společně leccos podnikali. Slávek se znal dobře s Mirkem Greplem, který studoval češtinu. S ním jsem se také někdy vídal.

Jednoho dne mi Slávek s Vladimírem řekli, že dostanou návštěvu dvou dívek z Prahy. Mám prý přijít k nim se na ty krásky podívat. Přijal jsem toto pozvání ze zvědavosti. V bytě Vladimíra jsem poznal Dášu, Slávkovu přítelkyni, a Máju, přítelkyni Vladimírovou. Obě studovaly v Praze, Dáša medicínu a Mája češtinu a hudební vědu. Znalý se už dlouho a se Slávkem a Vladimírem se seznámily před krátkým časem v Praze. Hoši pozvali své přítelkyně na návštěvu do Brna. Hovořili jsem živě o všeličems. Během

večera bylo stále zjevnější, že Mája projevuje více zájmu o mne než o Vladimíra. Ten to zpozoroval a stáhl se ještě více do své ulity. Dostal jsem se do dilematu. V té době jsem žádnou vážnější známost neměl, občas jsem s nějakou kolegyní šel na koncert, vázat jsem se však nechtěl dokud nenajdu dívku, která se mi bude líbit. Mája se mi zalíbila. Byla veselá a dalo se s ní o leccems hovořit. Slovo dalo slovo a nakonec jsem ji místo Vladimíra doprovázel do místa, kde nocovala. Dohodli jsme se s ní, s Dášou a se Slávkem, že se příště setkáme v Praze. Tak začala naše láska na dálku, zasněná, romantická. Jezdívali jsme se Slávkem na schůzky do Prahy nebo do Pardubic, děvčata zase jezdila do Brna. To bylo v roce 1952, koncem roku jsme jeli se Slávkem na vánoce k rodičům našich dívek do jižních Čech. Bydlely nedaleko od sebe: Dáša v Kardašově Řečici, Mája v Palupíně. Měl jsem tedy možnost jihočeskou rodinu, pana Kosa menší postavy a mohutnou matku paní Kosovou, která vládla celé rodině. Mája měla mladšího bratra Vladimíra, který byl všemi hýčkán a o kterého se Mája v Praze víc než sestersky starala. Dáša byla jedináček.

Počátkem roku 1953 jsme se Slávkem jeli do Prahy. Dohodli jsme tam, že Dáša se odstěhuje do Brna, že tam nastoupí do práce a že se se Slávkem vezmou. S Májou jsme se domluvili, že já se budu snažit v Praze najít místo a když se mi to podaří, že se tam přestěhuji. Dále pak uvidíme jak se náš vztah vyvine, když se vzdálenost mezi námi zmenší. Během svého únorového pobytu v Praze jsem navštívil Psychiatrickou kliniku Karlovy university. Setkal jsem se tam s klinickým psychologem Janem Srncem a hovořili jsme o možnosti dostat práci na pražské klinice. Nebylo snadné dostat se na první Psychiatrickou kliniku v Praze vedenou známým psychiatrem profesorem Zdeňkem Myslivečkem. Honza Srnc tenkrát úzce spolupracoval s docentem Kurtem Freundem, jemuž mne představil. Kurt mi řekl, že něco podniknou a že mi do Brna sdělí výsledek. Za několik týdnů jsem dostal zprávu, že mám přijet do Prahy jednat o svém zaměstnání a že budu moci nastoupit 1. dubna. Události se nečekaně zrychlily. Zašel jsem za akademikem Chmelařem poradit se s ním o vzniklé situaci. Řekl mi: „Diamant, neváhejte, to místo vemte a dostudujte na dálku“. Spadl mi kámen se srdce. Jel jsem narychlo do Prahy vyjednat si co nejpříznivější pracovní podmínky. Moc jsem toho jednáním nemohl docílit, podmínky kladl zaměstnavatel a mně nezbylo než přitakat. Byl jsem rád, že jsem se dostal do Prahy, což pro Moravana nebylo snadné. Nebožtík Vlasta mi o Praze hodně vyprávěl a mně se už po osvobození zalíbila. Příjímací pohovory proběhly v době mezi úmrtím Stalina 5. března a jeho pohřbem. Musel jsem se vrátit do Brna a zúčastnit

se masové tryzny na jeho počest. 14. března zemřel náhle první komunistický prezident Klement Gottwald poté co přiletěl z Moskvy, kde se zúčastnil pohřbu svého protektora. Byly to napjaté dny a čekaly se velké změny. V Brně jsem musel dokončit pokusy pro diplomovou práci a zařídit vše pro stěhování. Naštěstí byl můj majetek velmi malý, takže to zařizování spočívalo pouze v administrativních jednáních.

Nečekané setkání.

Začínalo jaro, poslední dny mého života v Brně ubíhaly jako zběsilé. Grossovi neradi slyšeli o mém stěhování. Paní docentka mi popřála štěstí a svěřila se mi, že s Májiným strýcem kdysi chodila, on ji však po letech opustil. Byl to známý psycholog dr. Pejhovský. Na fakultě jsem se začal loučit s přáteli a známými. Někteří byli zklamáni, že jsem nezůstal na Moravě a považovali mne za zrádce.

Jednoho dne jsem jel na do Psychologického ústavu na fakultu dělat pokusy. Vystoupil jsem z tramvaje a zamyšleně přecházel pomalými kroky místy, kde dříve stávalo Německé divadlo, směrem k akademické menze, kde jsem se po léta stravoval. Předě mnou vpravo stála Universitní knihovna, kde jsem často studoval. Pojednou mne předběhl mladý muž, otočil se ke mně, v pravé ruce měl nějaký průkaz s mou fotografií a hlasitě zvolal: „Půjdete se mnou!“ Byl jsem náhle vyrušen ze zadumání a vrátil se rychle do reality. Nemělo smysl klást odpor. Byl to někdo od proslulé Stb, komunistické tajné policie. „Proč mám s vámi jít?“, zeptal jsem se. „Však vy na to sám přijdete, vy to uvidíte!“, zněla drsná odpověď. Došli jsme k menze, kde stálo auto, jemuž se lidově přezdívalo „Zelený Anton“. Nastoupil jsem do něj a rozjeli jsme se směrem k Leninově ulici / dnes Kounicové/. ke stávala pověstná budova tajné policie. Za války tam sídlilo Gestapo, nacistická tajná policie. Cestou se moji dva průvodci do mne pustili a tvrdili, že musím vědět proč mne zadrželi, že vědí, že mám 1.dubna nastoupit v Praze do nového zaměstnání, že mně znemožní dostudovat a nastoupit do práce na Psychiatrické klinice Karlovy university pokud jim vše po pravdě nevypovím. Dodali, že nemají důvěru ke studentům, kteří jsou nespolehliví a vždycky zrazovali zájmy dělnické třídy. Snažil jsem se křečovitě rozpomenout se na to co jsem mohl provést protistátního. Stačil jsem jim jen říci, že na mne na fakultě čeká pokusná osoba a že ji budu muset uvědomit o tom, že nepřijdu, anebo že přijdu později. Zůstal jsem kupodivu klidný, až jsem se tomu sám divil. Výhoda tříletého pobytu v nacistických koncentracích spočívá zřejmě v tom, že ho už nic v životě nemůže překvapit. Prožil období na nejnižší úrovni lidské existence, byl postižen řadou hlubokých traumat, které se zasekly do dosavadního běhu jeho života a daly mu jiný směr. Při srovnání s tím vším jsou současné nečekané dramatické životní příhody jen nepříjemným překvapením. S odstupem času jsem považoval své zážitky v době pobytu v koncentračních táborech za jakousi zhuštěnou životní psychoanalysu ve smyslu Freuda a Frankla, která mi opakovaně pomohla zvýšit odolnost

vůči stressu a životním zvrátům. Teprve v posledních letech , zřejmě pod vlivem vyššího věku, se tato odolnost zmenšuje.

Přijeli jsme k obávané budově. Dovedli mne do místnosti, do které ke mně přišel přísný vyšetřovák mírně esesáckého vzezření, který mně sdělil důvod mého vyšetřování. Jeden z mých kolegů na fakultě se pokusil o útěk a při vyšetřování uvedl mne jako nejlepšího přítele. Šlo o kolegu Fornůska, který náhodou bydlel v podnájmu ve stejném domě jako já u Grossů. Měl zcela odlišnou povahu a způsob života než já. Jeho bych si za přítele nikdy nezvolil. Potkával jsem ho někdy na schodech, hovořili jsme spolu jen krátce o banálních věcech, na přednáškách se málokdy objevil. Snažil jsem se vyšetřovateli vysvětlit, že tu jde zřejmě o omyl, že Fornůsek nikdy mým přítelem nebyl, natož nejlepším. Nevěřil mi. Dodnes nevím, zda Fornůska na hranici chytili, anebo zde utekl. Řekl jsem vyšetřovateli, že na mne už čeká v laboratoři pokusná osoba. Zamyslel se a pak mi začal diktovat stručný dopis a následujícím obsahem: „Prohlašuji, že pomlčím o tom, že jsem byl vyšetřován orgány StB a zavazuji se, že se v 16:00 hodin dostavím do budovy StB v Leninově ulici.“ Podepsal jsem papír s tím textem a pospíchal na fakultu, abych se omluvil čekající pokusné osobě za zpoždění. Po skončení pokusu jsem vyhledal Stano Dorniče, který se také s Fornůskem znal, a upozornil ho na to, že bude asi také vyšetřován. Vytáhli ho následující neděli časně zrána z postele. Byl mi za mé varování vděčen.

Výslech.

S tlukoucím srdcem jsem se dostavil před čtvrtou hodinou odpolední k vrátnici budovy státní tajné služby v Leninově ulici. Odvedli mne do poschodí k výslechu do místnosti, ve které jsem dopoledne byl. Nemohl jsem se zbavit pocitu, který měl Franz Kafka ve svém románu „Proces“. Podobně jako jeho hrdina jsem byl vržen do jakéhosi procesu aniž bych věděl proč, přičemž proces pokračuje a já nevím jaký bude rozsudek. Vyšetřovatel se nejprve vlídně zeptal, zda jsem nikomu neřekl o tom, že zde budu vyšetřován. Zalhal jsem, že ne. Lhaní zločincům, za které jsem komunistickou StB pokládal, jsem za přečin nepovažoval. Pak mně začal klást otázky o Fornůskovi a o mých domnělých stycích s ním. Po hodině odešel a jeho roli převzal jiný vyšetřovatel, který užíval útočnější techniky. Občas na mne zařval, aby mne zastrašil. Vyjadřoval se opovržlivě o „zrádné inteligenci“ a podobně jako jeho kolega v zeleném Antonu začal vyhrožovat, že nedostuduji a nedostanu zaměstnání v Praze, pokud nepovím úplnou pravdu. Výslech se vlekl. Zůstal jsem kupodivu klidný a neotřesen. Výslech se konal v období pověstného procesu se Slánským, bývalým generálním tajemníkem Komunistické strany Československa, který byl jeho dřívějším soudruhem a spolubojovníkem, pozdějším prezidentem republiky Klementem Gottwaldem obviněn z velezrady a jiných zločinů. Spolu se Slánským bylo souzeno více dalších „zrádců“ vesměs židovského původu. Při jejich vyšetřování byly často používány metody, ze kterých by dnešnímu hnutí pro lidská práva naskakovala husí kůže. Vyslýcháným byly také dávány injekce, které byly dříve použity v procesu s kardinálem Mindzenthym v Maďarsku. Měly ho přimět k přiznání ke zločinům, které nikdy nespáchal. Podobné procesy ukázaly prohnitost a obludnost komunistické ideologie a marxistické doktríny v praxi. Ukázalo se, že komunismus vycházející z učení žida Karla Marxe a bohužel propagovaný mnoha židy, se nakonec proti nim obrátil a začal je v různých zemích diskriminovat, pronásledovat, věznit a popravovat. Je velkou tragedií „vyvoleného národa“, že nese na svých bedrech vinu za nezdařené pokusy a zklamání z nezdaru nastolit spravedlivější lidský řád. Pravičáci vyčítají židům propagaci komunismu, zatím co levičáci a komunisté jim zazlívají propagaci a budování kapitalismu. Židé ve světě zřejmě nesplňují očekávání ostatních, že menšiny mají být pokorné, nenápadné, bez ambicí a výrazného vlivu v oblasti kulturní, vědecké, finanční či politické. Jak známo, židé, ač v menšině, se v různých státech domohli významných postavení často k nelibosti ostatních, kteří nevynaložili potřebnou energii a námahu k tomu, aby své ambice aspirace

realisovali. Budování Izraele je dalším příkladem nezdolné vitality židovského národa, který byl schopen po dvou tisíciletích vytvořit moderní stát.

Snažil jsem se pozornost vyšetřovatelů odvézt poukazem na svůj pobyt v nacistických koncentračních táborech, zejména v Osvětimi, což na ně udělalo na ně dojem. Řekl jsem jim, že jako žid jsem se nechtěl stát obětí politicky motivovano vyšetřování. Tímto výrokem jsem vyšetřující zatlačil do defensivy. Po čtyřech hodinách nepřetržitého vyslychání střídajícími se vyšetřovateli jsem byl propuštěn. Před budovou StB jsem se podíval na poslední stránku svého občanského průkazu, zda tam není tečka, která by měla být znamením, že jsem osobou politicky nespolehlivou. Zahlédl jsem něco podobného, nejsem si však jist, kde jsem tu tečku dostal. Vrátil jsem se unaven do svého pokojíku u Grossů. V hlavě se mi honily otázky a odpovědi z výslechu. Ulehl jsem, abych se uvolnil a na vše zapomněl. Záhy jsem usnul.

Praha.

Podářilo se mi včas dokončit pokusy a sbalit potřebný materiál. Text diplomové práce jsem měl zčásti napsán, zbývalo zhodnotit získaný materiál, analyzovat výsledky, vyvodit závěry a vysvětlit jejich význam. Odjel jsem na weekend do Uherského Brodu, abych tetě a strýcovi pověděl o změnách v mém životě. Tetička byla ráda, že se v tak mladém věku už budu moci živit. Na mou situaci nahlížela s hlediska svého těžkého života, když měla v mládí na starosti mnoho sourozenců a musela pomáhat ovdovělé matce po předčasné smrti svého otce.

V Brně jsem sbalil svoje svršky, rozloučil se se všemi a nasedl do vlaku do Prahy. To město mne vždy přitahovalo a mělo na mne jakýsi magický vliv. Konečně jsem měl možnost poznat je zblízka. Naštěstí jsem měl v Praze podnájem zajednan. Měl jsem bydlet u paní Skálové v Moskevské ulici nedaleko kostela Svatého Jiří. Byla to starostlivá vdova, která pronajímala pokoj studentům. Jednu dobu u ní bydlel Májin bratr Vladimír. Takřka před domem byla stanice tramvaje, cesta na kliniku netrvala ani čtvrt hodiny.

Na klinice jsem nastoupil 1. dubna 1953, nebylo mi tenkrát ani 23 let, byl jsem mladý nadšenec, které chtěl mnoho vykonat ve vědě, klinické práci i ve společnosti. Začal jsem nejprve pracovat na Apolináři pod vedením docenta Kurta Freunda, vášnivého badatele v oblasti psychosexuálních poruch a jednoho z čelných světových odborníků v oboru psychiatrické sexuologie, zejména homosexuality u mužů. Kurt byl přátelský, vysoce inteligentní lékař, který byl nesmírně sečtělý a pracovitý. Za války se skrýval před fašisty na Slovensku, po válce vstoupil do Komunistické Strany Československa, aby se zasadil o vznik spravedlivější společnosti. Jeho politická činnost však zůstala pouze pasivní a byla natrvalo zatlačena do pozadí jeho vědeckými aspiracemi a kulturními zájmy. Dr. Freund byl pilný, houževnatý, cílevědomý vědec, zkušený klinik, bystrý diagnostik a vynalézavý terapeut. Vyznačoval se mírnou, někdy i zřetelnou hypomanií, hodně kouřil a několikrát se bezúspěšně pokusil s kouřením přestat. Rozhodl se, že cigarety už nebude kupovat. Toto rozhodnutí mělo za následek, že ve svém okolí často žebroul o cigaretu svým typicky hlubokým hlasem: „Nemáš cigaretu pro nekuřáka?“ Tímto způsobem ušetřil něco na penězích, počet denně vykouřených cigaret se však u něho jen nepatrně zmenšil.

V době kdy jsem přišel na Apolinář tam byla vybraná společnost. Na našem oddělení v přízemí vlevo od vchodu byli vyšetřováni a „léčeni“

homosexuálové, nad námi bylo venerické oddělení pro prostitutky. Napravo od vchodu bylo známé protialkoholové oddělení docenta Jaroslava Skály pro záchyt a léčbu alkoholiků. Docent Freund vytrvale pracoval na vývoji objektivní diagnostické metody pro zjišťování homosexuality. Svou metodu nazval phaloplethysmografií. Byla to fyziologická metoda měřící objemové změny mužského pohlavního údu při expozici řady diapositivů s mužskými a ženskými akty. Získané křivky byly hodnoceny pomocí měření odchylek od základní čáry což měla být míra intenzity sexuálního vzrušení. Práce na pokusech byla náročná. Bylo nutno zhotovit kovové prstence, na kterých byly nalepeny části prezervativů, které se před zahájením vyšetření naplnily vzduchem. Stříhání a upevňování prezervativů na kovové prstence byla práce titěrná a nepříjemná. Poznal jsem tehdy, že pro vědu je nutné přinášet oběti. Kurt Freund byl vzorem vědeckého masochismu. Obětovali jsme mnohdy hodně času a námahy, abychom měli minimální výsledky než jsme získali dostatečné zkušenosti, které nám zajistily větší výkonnost. S Kurtem spolupracoval také klinický psycholog záhadné minulosti, zato nápadného vzezření, jménem Václav Pinkava. Tento muž s černými vlasy a s velkým orlím nosem, zvyšujícím jeho „židovský komplex“ projevující se v obavách, aby nebyl pokládán za žida, jsa zbožným katolíkem. Václav byl muž všestranně nadaný, místy geniální, asistoval při projektech a výpočtech a vedl s Kurtem učené disputace. Ve volných chvílích si zpíval, zejména církevní skladby Palestrinovy, které mu učarovaly, anebo dělal kresby osob v blízkém okolí, aby tak ukázal své výtvarné nadání. Byl typickým příkladem diskrepance mezi vysokou úrovní kognitivních funkcí a poměrně nezralou osobností. Projevoval se jako citově nevyrovnaná osobnost, byl občas výbušný, závistivý, nezdravě kompetitivní, místy vztahovačný až paranoidní. Jinak to byl typický „Einzelganger“, po práci šel po svém a málokdo z nás věděl čím se ve volném čase zabývá. Po čase se oženil a zplodil řadu dětí. Kurt Freund se o svých výzkumech radil s mnoha odborníky, které pokládal za vynikající v jejich oboru. Jen málokdy se Kurt ve svém hodnocení mýlil. Stýkal se s psychology Jaroslavem Madlafouskem, Josefem Látem, často s Janem Srncem. S psychiatry se kupodivu stýkal méně.

Moje první měsíce na psychiatrické klinice se odehrály převážně na Apolináři. Chodil jsem také do hlavní budovy, kde byla psychologická laboratoř. Byla to velká místnost spojená s menší místností. Pracovalo nás tam několik. Někdy jsem tam i přespával. Tenkrát bylo na klinice několik psychologů a psycholožek. Kromě Jana Srnce tam byla Milena Chvapilová, později přišly Hanka Drábková a Františka Martonová. Na

dětském oddělení pracovala Perglová, po sňatku Bokorová. Byla Posluchačkou pražské katedry psychologie a domohla se svého místa vlivem svého učitele profesora Doležala, který pocházel z moravského Přerova a nelibě nesl, že jsem se já, Moravan, dostal z brněnské university na pražskou kliniku.

Známost s Májou se po mém příchodu do Prahy nerozvíjela tak jak jsme si představovali. Chodili jsme spolu občas do divadla, do koncertů, do kina, navštěvovali se a hovořili. Vznikl však mezi námi jakýsi odstup, který byl postupem doby větší. Poznal jsem Májina mladšího bratra Vladimíra, o kterého pečovala jako matka. Setkal jsem se s lidmi z jejího okruhu přátel a přítelkyň. Za dva měsíce jsme oba zjistili, že náš vztah stagnuje, že naše vzájemné city slábnou a že máme vůči sobě navzájem kritické připomínky. V červnu jsme se rozešli.

Na podzim 1953 jsem byl povolán do základní vojenské služby. Po šesti měsících práce na klinice jsme náhle musel svou činnost na dva roky přerušit. Těžce jsem se s klinikou a s Prahou loučil. Několik týdnů před odjezdem do Květné u Poličky, kde jsem se měl dostavit jako odvedený voják základní služby, jsem se zúčastnil pokusů docenta Jiřího Roubíčka, který zkoušel na dobrovolnících účinky kyseliny lysergové. Každá pokusná osoba dostala ampulku se sto gama průzračné látky. Jan Srnec mne při pokusu provázel. Chodili jsme spolu po klinice a později parkem za hlavní budovou. Pojednou jsem začal halucinovat, spatřil jsem na Janově tváři různě poházená čísla v rozmanitých barvách. Zmocnila se mne úzkost. Šli jsme spolu dále k blízkému pařezu. Stěží jsem na něj vylezl a měl jsem přitom pocit jako kdybych šplhal na strmou horu. Šli jsme potom nazpět do psychologické laboratoře. Halucinace byly stále barvitější a živější. Viděl jsem figurky podobající se kresbám v hrobkách egyptských faraonů, které ve dvojicích spolu tančily kolem nějakého sudu. Moje úzkost zesílila. Vtom se mne Jan zeptal: „Nemyslíš, že by tento stav u tebe mohl být trvalý?“ V tu chvíli se úzkost změnila v paniku. Báł jsem se, aby si vojenské úřady nemyslely, že jsem si tento stav úmyslně navodil, abych se vyhnul nástupu do základní vojenské služby. Udělalo se mi nevolno. Cítil jsem jak mi stoupá teplota. Musel jsem si lehnout a zůstat na klinice přes noc. V noci přišel ke mně starostlivý docent Fischer, aby zkontroloval můj stav. Naštěstí se příštího dne vše upravilo. Na tento pokus mi však zůstala nezapomenutelná vzpomínka a uvědomil jsem si jak je nesnadné vžít se do prožitků schizofreniků. Byl jsem rád, že jsem se toho pokusu zúčastnil, věděl jsem však, že to už po druhé neudělám.

Na vojně.

Koncem října jsem odjel vlakem se skupinou rekrutů do Svitav. Z nádraží nás dopravili do Květné. V našem útvaru byli převážně politicky méně spolehliví muži. Měli jsme za úkol hlídat skladiště střeliva. Mnoho z nás mělo vysokoškolské vzdělání. Bydleli jsme v barácích odloučení od světa. Nedaleko vedla trať, na propustku jsme mohli vlakem jet buď do Svitav, nebo do Poličky. Jezdili jsme raději do Poličky, prostředí tohoto městečka, rodiště slavného hudebního skladatele Bohuslava Mertinů, nám lépe vyhovoval.

Za několik týdnů jsem byl vybrán do školy pro zdravotnické poddůstojníky v Hořicích v Podkrkonoší. Výcvik tam trval devět měsíců. Po jeho ukončení jsem se měl vrátit k útvaru do Květné jako rotný-zdravotnický poddůstojník, který má na starosti marodku, přijímá nemocné a připravuje návštěvy útvarového lékaře. Těšil jsem se, že se snad dostanu do místa s hezčím okolím než měla Květná u Poličky. Po příjezdu do Hořic jsem vyhledal zdravotnickou školu, kde se sešlo mnoho mých starých známých z různých útvarů. Každého dne časně zrána jsme vypochozovali z kasáren na cvičiště. Šli jsme kolem Věže samostatnosti, u které jsme trávili čas přískoky, plížením po zemi a jinými cvičeními, která si vymýšleli naši velitelé, aby tak pozdvihli naši bojovou morálku. Oddávali jsme se tomuto vojenskému drilu a trpně očekávali návrat do kasáren. Cestou do ubytoven jsme zpívali vojenské a pokrokové písně. Šli jsme po širokém náměstí kolem dívčího internátu, na který se mnozí z nás se zalíbením dívali.

Seznámení.

K vojenskému životu patřila v té době vojenská kultura a družby s místními podniky anebo veřejnými institucemi. Naše jednotka měla družbu s Vyšší dívčí sociálně zdravotní školou, která v průběhu let několikrát změnila své poslání. V době našeho pobytu v Hořicích v Podkrkonoší vychovávala dívky pro povolání učitelky na nižších stupních. Setkávali jsme se se žákyněmi této školy při různých příležitostech a tak vznikly různé vztahy a známosti, krátkodobé i déle dobré. Někteří z naší posádky si sundávali snubní prsteny a při tanečních zábavách se vrhali do milostných dobrodružství. Jiní hledali hlubší vztah a poohlíželi se po děvčeti s nímž by mohli navázat vážnější známost.

V prosinci 1953 nedlouho před vánocemi se konal v kulturním domě večírek, kterého se zúčastnilo mnoho příslušníků naší poddůstojnické školy a hodně děvčat z internátu. Hudba hrála, pivo a jiné nápoje tekly proudem, tančilo se vesele, dobře jsme se bavili. Vyzval jsem k tanci černovlasé děvče, které se mi líbilo. Tančili jsme spolu několik tanců. Tančila s vervou a bylo vidět, že tančí ráda. Hovořili jsme o všeličems. Nakonec jsem ji pozval na schůzku, což odmítla. Jede prý na svátky domů a neví co bude dál. Byl jsem zklamán, musel jsem však prohru přijmout. Dovedl jsem si představit, že mnohé děvče vojáka odmítá, zkušenosti mnohých nebyly dobré a někdy zůstaly dlouhodobé následky. Týdny plynuly, měsíce utíkaly. Každý z nás měl v posádce okruh přátel, učební program a výcvik probíhaly podle plánu. Ve zdravotnických předmětech se probíraly většinou věci, které jsme znaly, takže jsme mozek moc nemuseli namáhat. Zbyla nám alespoň energie na nedělní zábavy, které nám zpestřovaly jinak monotonní vojenský život. Chodili jsme do kina, toulali se po okolí, vysedávali v kavárně nebo v restauraci. Za vojenský žold jsme si toho tolik nemohli dovolit, takže jsme se někdy bavili při limonádě nebo při pivu.

Černovlasá hezká dívka jménem Jarka mně nezmizela z mysli. Vzpomínal jsem často na ni a na naše rozhovory při tanci a ptal se sám sebe zda její odmítnutí je definitivní. Vídávali jsme se pravidelně ve smíšeném pěveckém sboru děvčat z internátu a vojáků z posádky. Nacvičovaly se různé krátké skladby, zpívali jsme s chutí a těšili se na přestávky. Dirigent Eda Urban bral svou roli vážně, snažil se z nás vytvořit umělecké těleso, což se mu vždy nedařilo. Jarka hrála se sborem na klavír. Obdivoval jsem její hru, věděl jsem od ní, že se hře na klavír učila u několika učitelů.

Zima byla mimořádně tuhá. Cvičení v silném mrazu a ve zmrzlém sněhu nepatřila k nejpříjemnějším zážitkům. Inu, „vojna není kojná“, říkali a měli pravdu. V březnu 1954 začala zima konečně ustupovat a čekali jsme všichni na příchod jara. Konečně přišlo, nejen v přírodě, nýbrž i v mém životě. Netušil jsem, že toto jaro bude pro můj další život zvlášť významné.

Zamilovaní.

Jarka se nelíbila jenom mně, nýbrž i jiným, z čehož jsem velkou radost neměl. V posádce se začaly šířit různé pověsti o tom kdo s kým, kdo se komu líbí a kdo ne. Byly tu zřejmě ve hře různé komunikační kanály a několik vojáků a děvčat na sebe dobrovolně vzalo roli prostředníků. Podávaly se posudky a doporučení kladná i záporná. Pod vlivem těchto procesů se další dvojice sblížily, vznikaly známosti a za přispění jarních slunečních paprsků začaly planout plameny lásky. Setkal jsem se s Jarkou znovu na taneční zábavě. Tančili jsme opět spolu a vyprávěli si o tom co kdo z nás prožil od posledního setkání, jaké byly svátky, co se událo na Silvestra, co nového ve škole, v internátě, na posádce. Hovořili jsme také o našem souboru, o hudbě, o druhých a o našich dalších plánech. Po zábavě jsem Jarku vyprovázel. Mluvili jsme o jejím domově, o rodičích a o bratrovi, o mé minulosti a o mém současném domově, o strýcovi a tetě, o Uherském Brodě. Připozdívalo se, stáli jsme před vchodem do internátu. Domluvili jsme se, že se příští týden zase setkáme, smluvili jsme kdy a kde. To bylo 4. dubna 1953. Tento den se zapsal do naší společné historie a dosud jej každoročně slavíme. Nastalo nové jaro, tentokrát zasáhlo hluboce do našeho nitra, prožívali jsme intenzivně příchod jara a cítili, že se s ním rodí a roste i naše vzájemná láska.

Následovaly další schůzky, romantičtější a intimnější. Půvabné okolí Hořic poskytovalo přirozenou kulisu jarním setkáním ve stínu rozkvetlých třešní a jabloní. Rozeznávaly se v nás milostné písně a básně. Nastal květen a s ním se v duši vynořily známé verše Máchova „Máje“: „Byl pozdní večer, první máj, večerní máj byl lásky čas, ku lásce zval hrdliččin hlas kde borový zaváněl háj.“ Scházeli jsme se pravidelně. Procházeli jsme krásným parkem v Hořicích a začali spřádat plány jak se budeme moci vidět poté co skončí náš společný pobyt v tomto hezkém městečku, kolébce naší lásky. Jarka se začala připravovat na zkoušku pro získání Fučíkova odznaku, kterou musela povinně skládat. Byla to jakási zkouška politické uvědomělosti, muselo se přečíst mnoho knih propagujících socialismus a komunismus. Byly napsány sovětskými a českými spisovateli v duchu socialistického realismu a končily většinou vítězstvím pokrokového sociálně spravedlivého řádu. Většina žáků nebyla touto nařízenou zkouškou nadšena. Bylo však nutné ji podstoupit, aby si kandidát vysloužil dobrý kádrový posudek. Špatný kádrový posudek napsaný komunistickou ředitelkou školy znamenal konec možností dalšího vzdělávání a tím jakékoli kariéry. V socialistické společnosti byl každý dle zákona povinen pracovat. V praxi to mělo za následek, že ten, kdo nemohl

dále studovat, musel jít manuálně pracovat do továrny anebo v zemědělství. Byl jsem určen jako jeden ze zkoušejících uchazečů o Fučíkův odznak. Ve zkušební komisi byli zástupci školy a místní posádky. Většina zkoušejících nepřečetla všechnu předepsanou literaturu stejně jako mnozí zkoušení. To mělo za následek, že zkoušky byly rozvláčné, otázky mnohdy povšechné a odpovědi na ně málo konkrétní a často povrchní. Ředitelka školy soudružka Veselá na průběh zkoušek dohlížela, chtěla jako přesvědčená komunistka ze svých žáček vychovat platné členy nového socialistického řádu. Jarka se stala nositelkou Fučíkova odznaku. Sotva si stačila oddychnout a zotavit se doma na krátkých velikonočních prázdninách, stál před ní nový úkol, příprava na závěrečné zkoušky. Zaměření výuky školy, na kterou se před čtyřmi lety dostala, se v průběhu jejího studia několikrát změnilo. Z původní zdravotnické školy se stala škola pedagogická. Další studijní osud a pracovní dráha závisely v té době především na posudku ředitelky. Ten vycházel především z pozorování a zpráv vyučujících a donašečů, přičemž třídní původ hrál velkou roli, Jarka pocházela z rodiny obchodníka s textilním zbožím s nevalnou politickou pověstí příslušníka lidové strany. Její možnosti studia na vysoké školy byly proto malé, přestože patřila k nejlepším žákyním třídy.

Konec mého zdravotnického výcviku se kvapem přiblížil. Než jsem se nadál, stal jsem se poddůstojníkem zdravotnické služby. Devítiměsíční zdravotnická výuka z nás udělala zdravotníky, kteří měli za úkol pomáhat v bojových podmínkách zraněným vojákům v první linii. Není proto divu, že ztráty na životech byly za války u zdravotníků poměrně velké. Z Hořic jsem odcházel nerad. S Jarkou jsme se těžce loučili. Slíbili jsme si, že se budeme co nejčastěji stýkat, i když se vzdálenost mezi našimi bydlišti zvětší.

Koncem července 1954 jsem se vrátil ke svému útvaru do Květné u Poličky. Čekal na mne ještě dlouhý rok vojenské služby v roli zdravotníka-lapiducha. Měl jsem na starosti nejen marodku, nýbrž i přípravu nemocných na týdenní návštěvu kapitána zdravotnické služby MUDr. Skotáka, jakož i dohled nad dodržováním hygienických předpisů v kuchyni, spojený s odběrem vzorků potravin. Tento úkol byl spojen s příjemným ochutnáváním stravy, což se po čase projevilo na mé váze.

Na doktora Skotáka vzpomínám s pocity smíšenými. Byl to rozšafný bonvivant, který přijímal s úsměvem vše co souviselo s vojenskou službou. Po příjezdu do Květné se nejprve odebral do kuchyně, kde se zájmem zjišťoval co se chystá k jídlu, teprve potom šel k marodce, přičemž cestou

stručně pohovořil s několika kolemjdoucími a zastavil se krátce k kanceláři velitele naší roty majora Vasilu Lysého. Náš velitel pocházel ze Slovenska. Jeho vzdělání i inteligence byly nevalné, svého postavení se údajně domohl svými zásluhami v bojích u Dukly. Doktor Skoták hrával roli důstojnického Švejka, svůj postoj k vojenské službě dával najevo ironickými poznámkami a četnými vtipy. Ke konci své návštěvy u útvaru se dostavil do ošetrovny a zeptal se stroze: „Je něco nového, Diamant?“, přičemž hleděl, aby mohl co nejdříve odejít. Musel jsem proto pečlivě vybírat nejdůležitější problémy a otázky, abych udržel jeho pozornost a zabránil tak předčasnému odchodu. Nejprve přišli na řadu vojáci se zdravotními potížemi, které jsem sám nedovedl vyřešit. Někteří z nich byli lékařem posláni do vojenské nemocnice v Jaroměři, na kterých jsem je doprovázel. Jiní trpěli akutním infekčním onemocněním a museli být umístěni na marodce a nakonec přišli na řadu vojáci postižení menšími poraněními, která doktor Skoták sám ošetřil.

Snažil jsem se získat co nejčastěji někoho s kým bych mohl jet do vojenské nemocnice v Jaroměři, měště nedaleko Hradce Králové, kde byla velká vojenská posádka. V Hradci Králové pracovala Jarka od konce prázdnin jako vychovatelka v dívčím internátě. Cesty do vojenské nemocnice jsem se snažil spojovat s návštěvami v Hradci u Jarky. Takových příležitostí nebylo mnoho, oba jsme násilné odloučení na počátku naší známosti těžce nesli.

Posádkový lékař doktor Skoták měl v Květné výjimečné postavení a velkou moc. Dokonce i náš velitel major Lysý si ho musel předcházet, aby včas získal osvědčení o neschopnosti před příchodem prověřovací komise, která měla zkoumat jeho tělesnou zdatnost. Tímto potvrzení by získal možnost vyhnout se zkoušce tělesné zdatnosti. Jeho tloušťka by nezaručovala její dobrý výsledek. Doktor Skoták byl ochoten toto potvrzení vystavit, kladl však v této souvislosti různé podmínky. Jednou z nich byl majorův souhlas s mou služební cestou na třídní školení do Jaroměře, jehož se měli účastnit posádkoví lékaři. Major se vzpíral povolení vystavit a doktor mu pohrozil, že mu osvědčení nevystaví. Nakonec jsem přece jen se Skotákem do Jaroměře mohl jet. Byla to jakási odměna za to, že jsem poměrně mnoho zdravotnické práce jako zdravotník sám zastal, čímž jsem šetřil čas posádkovému lékaři. Po příjezdu do vojenské nemocnice v Jaroměři zařídil doktor Skoták hned u vchodu, že jsem na svůj cestovní příkaz dostal razítko, které ostatní účastníci dostali až po skončení školení.

Život mezi Poličkou a Svitavami.

Naše posádka byla umístěna na Českomoravské vysočině v oblasti, kde lišky dávají dobrou noc. Žili jsme v jednotvárné nezáživné krajině, v níž se skrývaly muniční sklady, které jsme měli hlídat. Poblíž našeho tábora byla malá stanice železniční dráhy, kterou jsme o weekendech jezdili do nejbližších měst v okolí, do Svitav na Moravě, anebo do Poličky v Čechách. Podnebí na Českomoravské vysočině bývá většinou nevlídné, drsné s chladnými větry a vtíravou zimou.

Život v Květné byl dosti jednotvárný, čas pomalu plynul a doba návratu do civilu byla vzdálená. Denní program byl stále stejný: budíček, rozcvička, snídaně, nástup do služby, střídání hlídek, oběd, večeře a spánek. Změnu přinášely jen weekendy s nadějí na propustku a užívání kratochvil v okolních městech. Někteří vojáci využívali weekendové výlety k navázání krátkých známostí, z nichž některé končily tragicky když postižené ženy zjistily, že jejich milovaný snoubenec je ženat a že má doma několik dětí. Byli jsme svědky srdcervoucích scén, když pohledné dívky z okolí stály před branou posádky a čekaly na toho svého vojáka, který se k nim už nehlásil poté co je přivedl do jiného stavu.

Spojení s okolním světem bylo těžké, byli jsme odkázáni na poštu a telefon v okolních městech. S Jarkou jsme si dopisovali, občas jsme si telefonovali a v létě jsem několikrát využil příležitosti dopravit se autostopem nákladním autem do severovýchodních Čech a navštívit ji v jejím domově v Červeném Kostelci.

Jednou v létě jsem přijel do toho malebného městečka pod horami a dříve než jsme se s Jarkou mohli rozhlédnou, stanuli jsme před domem číslo 361 v Náchodské ulici, kde bydleli její rodiče a její bratr se ženou. Přiblížila se chvíle představování. Srdce nás obou se rozbušilo když jsme šli po točitých schodech do prvního poschodí. Příjetí bylo přátelské. Jarčina Maminka, energická bystrá žena, si mne kriticky prohlédla a hned se dala do hoštění jako bych už dávno patřil do rodiny. S bratrem Béd'ou jsme rychle našli společné téma: byl jsem v posádce s jeho dobrým přítelem Vlastimilem Bradou. Jarčin otec přišel večer. Byl vlídný, přátelský, zásadový. Ptal se kde budu spát. Když jsem zrozpačitěl, řekl, že bych správně měl spát na hotelu, že však vzhledem k tomu, že jsem voják, budu moci spát výjimečně v pokojíčku u pudy. Procházeli jsme se s Jarkou po městě a jeho okolí oplývajícím lesy a rybníky. Bylo vlhké léto, byli jsme sami spolu, nic nám nescházelo.

Na podzim přijela Jarka za mnou do Svitav. Měl jsem radost, že se kvůli mně vydala na tak dalekou cestu a že jsem jí mohl ukázat alespoň něco z prostředí, v němž jsem dočasně žil. Hovořili jsme tentokrát podrobněji o společných plánech, o naší společné budoucnosti. Naše názory se v mnohém shodovaly, byly však i určité rozdílnosti, které jsme se pokoušeli překonat. Přespali jsme v hezkém hotýlku na svitavském náměstí. Rozhodli jsme se, že se prvního ledna 1955 zasnoubíme v Červeném Kostelci. Předtím jsem jel na vánoce sám ke strýčkovi a tetičce do Uherského Brodu. Po delší době jsem pobyl několik dní v prostředí, v němž jsem po válce vyrůstal. Navštívil jsem také tetu Terezu a strýce Jindřicha Langerovy, setkal se s řadou bývalých spolužáků a přátel. Všem jsem sdělil, že se hodlám zasnoubit s Jarkou a že s ní příště do Brodu přijedu. Můj odjezd do Kostelce se o den zdržel, zasnoubení se konalo až druhého ledna, poněvadž jsem Silvestra strávil se strýcem a tetou Čejkovými. Jarka tomu pochopitelně nebyla ráda, vše jsem jí však vysvětlil.

Po vojně.

Poslední měsíce v Květné uběhly. připravovali jsme se radostně na návrat domů. Koncem listopadu roku 1955 jsem se objevil na Hlavním / Wilsonově / nádraží v Praze. Musel jsem na něm přespat, neměl jsem tehdy ještě žádný byt. Chybělo mi také pořádné vybavení, Jarka mně ze svých velmi skrovných prostředků mnohé pořídila. Na klinice jsem se dal s elánem do práce. Po několika nocích na oddělení v Apolináři a v psychologické laboratoři mně ředitelství fakultní nemocnice přidělilo pokoj ve Faustově domě, který jsem sdílel se zubařem MUDr. Vavřejnem. O weekendech nebýval přítomen, čímž nám s Jarkou dělal radost.

Zpočátku jsem pracoval na dvou místech, v psychologické laboratoři v hlavní budově psychiatrické kliniky a na oddělení pro léčbu sexuálních úchylek v Apolináři. Věnoval jsem se hlavně psychodiagnostice a několika výzkumným projektům. Spolupracoval jsem s docentem Kurtem Freundem a s vedoucím psychologem Drem Janem Srncem. Oba měli velké vědecké ambice, věnovali se intenzivně metodologii a statistice a kladli na sebe na své spolupracovníky velké odborné nároky. Rychle jsem se do klinické i výzkumné práce zapracoval a navázal jsem četné kontakty s kolegy na různých pracovištích.

Jarce se podařilo najít místo v Praze, což v té době nebylo snadné pro uchazečku, která tam nebydlela. Díky nezdolnému vlastnímu úsilí a přímluvám vlivných osob mohla Jarka nastoupit jako vychovatelka v internátě pro dívky ve Francouzské ulici v centru Prahy. Mohla tam i bydlet. Měla časově hodně náročné služby o weekendech i v noci. Při návštěvách u ní jsem se jako snoubenec musel hlásit u domovníka a žádat ředitelku internátu o povolení návštěvy. Tyto překážky nás však nemohly odradit od pravidelných setkání, na kterých jsme se připravovali na další společný život. Společný pobyt v Praze nás okouzloval, navštěvovali jsme divadla, kina, koncerty a budoval okruh společných přátel.

S Jarkou jsme se dohodli, že se v srpnu vezmeme. Čtvrtého srpna 1956 se v Červeném Kostelci konala svatba. Jarčini rodiče se ochotně ujali organizace a příprav našeho významného dne. Na obzoru se však ukázaly i mráčky, které nás málem od sebe odloučily. Oba jsme pocházeli z velmi odlišných prostředí, Jarka ze severovýchodních Čech a já z jihovýchodní Moravy. Obě tyto oblasti Československé republiky se lišily rázem krajiny, místními zvyky a mentalitou obyvatel. Naše náboženské tradice byly také různé, což v té době hrálo ještě velkou roli, přestože počet smíšených manželství se pozvolna zvyšoval. Jarčini rodiče naléhali, abychom měli

svatbu v katolickém kostele v Červeném Kostelci, s čímž jsem zpočátku souhlasil, později jsem však pod vlivem rodiny navrhl, abychom od církevní svatby upustili. Moje rozhodnutí bylo motivováno nejen vlastními zážitky ve válce, kdy bylo přes třicet členů mé rodiny kvůli židovskému náboženství a původu v různých koncentracích zavražděno, nýbrž i tím, že mi farář v Kostelci řekl, že podmínkou svatby v katolickém kostele je podepsání prohlášení, že děti manželů budou vychovány v duchu katolické církve. Tento problém nás před svatbou velmi sužoval a málem způsobil náš rozchod. Naštěstí však nakonec zvítězila láska nad náboženskými předsudky a nátlakem s obou stran a my jsme se s Jarkou po dočasné krizi znovu našli.

Svatba.

Jarčini rodiče nám vystrojili krásnou svatbu v Červeném Kostelci. Byli jsme oddáni na městském úřadě. Za svědky nám byli Jarčin starší bratr Béd'a, který se oženil před dvěma roky, a Martin, můj dlouhodobý přítel z dětských let. Pozváni byli příbuzní a přátelé, z mé rodiny přijela jen teta Ruda sama z Uherského Brodu. Na svatbě vařil kuchař, který pracoval spolu s Jarčíným tatínkem v tomtéž podniku. Před mnoha lety byl kuchařem na svatbě Edwarda, člena anglické královské rodiny, který se proti vůli své rodiny oženil s lady Simpsonovou. Na svatbě byla řada Jarčíných přítelkyň, Jiřina Pázlerová, která se zanedlouho vdala za Martina Mayera, který nám byl za svědka, Růžena Hurdálková a Luba Tomášková. Můj tehdejší dobrý přítel Boleslav Bárta na poslední chvíli svou účast odřekl. Na svatební cestu jsme chtěli jet do Jugoslávie, povolení k cestě jsem však dostal pouze já. Strávili jsme proto několik dní na chatě Hejnových v Krkonoších a pak jsme jeli do Lázní Jeseník, kde jsme týden pobýli v Priesnitzově sanatoriu a spali v pracovně kolegy Jaroslava Špeldy.

Po svatbě jsme bydleli zpočátku v bytě v domě Jarčíných rodičů v Kostelci, kde předtím bydleli Béd'a s Boženkou a malým Bédíkem. Před naší svatbou dostali byt na Kladně, kde Béd'a pracoval v ocelárnách. Měli jsme kuchyň a pokoj se společným příslušenstvím. Bylo to bydlení pouze dočasné, museli jsme do práce do daleké Prahy dojíždět. Měl jsem v Praze 2 zažádáno o byt, žádost jsem prozíravě podal před nástupem vojenské služby v roce 1953. Tenkrát se na byt v Praze muselo mnoho let čekat. Byl jsem proto rád, že čas mohl pro mne pracovat. V té době jsme byli oba v práci dosti vytíženi. Volné chvíle jsme trávili buď spolu ve Faustově domě, anebo jsme jeli vlakem do bytu v Červeném Kostelci. Na podzim roku 1956 se naskytla příležitost vyměnit náš kostelecký byt za byt v Satalicích jedenáct kilometrů vlakem od středu Prahy. Byla to trojsměna s rodinou v Uhříněvsi.

Konečně sami.

Koncem listopadu 1956 jsme se stěhovali z Červeného Kostelce do Satalic. Náš nový byt byl velmi primitivní. Nastěhovali jsme se do bytu v přízemí v domku poblíž nádraží. Měli jsme jen kuchyni a ložnici, na chodbě byl společný záchod. Dům byl za války poškozen, na zdech byly dosud vidět stopy po střelách, které zůstaly neopraveny. Majitelé domu se po válce rozvedli, žena za války spolupracovala s nacisty a udala svého muže, že poslouchá vysílání z Londýna. Muž byl zatčen, věznění však přežil a po návratu se ženě pomstil. Tato rodinná tragedie měla následky pro všechny nájemníky, dům zůstal bez vody. Tu jsme museli nosit z pumpy na dvoře. Záchod také nefungoval, museli jsme tam nosit vodu v kýblu. Při stěhování nám vydatně pomáhala Jarčina matka. Jednou u nás přespávala s tchánem, kterého nucené nošení vody na záchod odradilo od dalších návštěv v Satalicích.

Do práce v Praze jsme museli jezdit vlakem, tenkrát jsme žili podle jízdního řádu. Když jsme večer šli do divadla nebo na koncert, museli jsme pečlivě hlídat hodinky, abychom nezmeškali poslední vlak, který odjížděl z nádraží Praha-Těšnov po desáté hodině večer. Nejednou se stalo, že jsme z divadla museli předčasně odejít. Byli jsme tenkrát mladí a takové nesnáze jsme společně lépe snášeli, pro dnešní mladou generaci by to však bylo naprosto nepřijatelné.

V prvních letech našeho společného života jsme prožili mnoho hezkých chvil, na které rádi vzpomínáme. Když jsme před odjezdem vlaku měli víc času, zaskočili jsme do malého obchodu poblíž Těšnovského nádraží na smažený sýr s tatarskou omáčkou. To nám velice chutnalo, i když takové jídlo neodpovídá dnešním představám o zdravém stravování. Navštěvovali jsme pravidelně operní představení, divadla, koncerty a kina, shlédli mnoho výstav v muzeích a měli příjemné styky s přáteli.

Jarka se záhy pustila do studia při zaměstnání na pedagogické fakultě Karlovy University. Studovala češtinu a hudební vědy. Hrála velmi hezky na klavír, měla krásné křídlo Petrof s výjimečně krásným zvukem, které jí otec obstaral prostřednictvím majitele továrny Petrof v Hradci Králové. Náš život byl v té době velmi rušný. Vstávali jsme časně zrána do nehostinných podmínek v Satalicích. Někdy byl vzduch v pokoji tak studený, že se nám při dýchání kouřilo od úst. My jsme však svižně vyskočili z postele, umyli se v umyvadle v kuchyni poté co jsme v kýblu přinesli vodu z pumpy na dvorku. Času do odjezdu vlaku nám mnoho nezbývalo. Pospíchali jsme na nádraží někdy společně, jindy každý zvlášť.

Ve vlaku bylo v zimě alespoň teplo, cestou jsme hovořili, anebo četli spisy ze zaměstnání. Na Hlavním nádraží v Praze jsme se rozešli poté co jsme se domluvili kdy se před odjezdem domů sejdeme. Když měla Jarka noční službu, zůstal jsem na klinice a přenocoval na kanapi v pracovně. Studoval jsem odbornou literaturu, připravoval publikace a telefonoval Jarce a přátelům. Byli jsme tenkrát opojeni životem mladých manželů, radovali se ze společných chvil, kterých nebylo mnoho. V říjnu 1956 propukla v Maďarsku revoluce, vzpoura národa proti sovětským okupantům, která byla krvavě potlačena. Těsně předtím nás navštívili v Satalicích moji přátelé Erich Spitz a Juraj Vago a přemlouvali nás, abychom do Maďarska jeli s nimi. Jarka byla tenkrát nemocná a já jsem sám jet nechtěl. Oba se do Prahy nevrátili. Musel jsem se nečekaně rozloučit s několika knihami, které jsem Jurajovi půjčil. Žili jsme nerušeně za „hranicemi míru“, ostatními dráty na západních a jižních hranicích Československa, které nás dle oficiální komunistické propagandy měly chránit před nebezpečím výbojných imperialistů ve Spolkové republice Německo a v Rakousku. Občas jsem si tuto skutečnost uvědomoval a vybavovaly se mi vzpomínky na ostatné dráty v Birkenau. Toužili jsme oba po cestování v cizině. Naše neuskutečněná svatební cesta do Jugoslávie v nás zanechala trpké pocity zklamání.

První cesty do zahraničí jsem se zakrátko dočkal. Se skupinou psychologů jsme na společný pas podnikli několikadenní studijní zájezd do Německé demokratické republiky. Cílem naší cesty byla návštěva psychologického ústavu v Lipsku, ve kterém koncem devatenáctého století Wilhelm Wundt zahájil éru experimentální Východní Německo bylo pro nás tenkrát bohatou zemí. Jeho marka měla hodnotu tří korun, platy psychologů tam byly mnohem vyšší než u nás. Naše kupní síla tam byla malá, zato frustrace velká.

Další náš život v Praze plynul v zaběhaných kolejích. Stýkali jsme se s okruhem blízkých přátel, jezdili k rodičům do Červeného Kostelce a k mým příbuzným do Uherského Brodu. V zaměstnání jsem se soustředil na psychodiagnostiku a metodologii. Od Jana Srnce jsem se mnohému přiučil. Dovedl psychologické problémy důkladně analyzovat a promýšlet. Své myšlenky však pomalu a těžce převáděl do slov a s nesnázemi překonával vzdálenost od slov k činům. Byl malé postavy, měl bystré oči a rychlý postřeh. Byl perfekcionista, který se ustavičně snažil nalézt nejvýstižnější formulace, aby jeho nečetné publikace dosáhly co nejvyšší odbornou úroveň. Vycházeli jsme spolu velmi dobře, stali jsme se dobrými přáteli. Jan byl nejbližším spolupracovníkem docenta Kurta Freunda, společně publikovali výsledky experimentální práce. V průběhu času začal

Jan také spolupracovat s docentem Ferdinandem Knoblochem, který se věnoval především psychotherapii, práci se skupinami a léčbě neurotiků v Lobči, speciálního ústavu, který pro ně vybudoval. V té době jsem navštěvoval různé kongresy pořádané psychiatry a psychology v Čechách a na Slovensku. Vytvořil jsem si širší okruh kolegů a určité jméno v odborných kruzích.

Změny v soukromém životě a v zaměstnání.

Povolání klinického psychologa pracujícího na psychiatrickém pracovišti bylo v padesátých a šedesátých letech dvacátého století v komunistickém Československu neobvyklé a oficiálními místy s nelibostí trpěné. Souviselo to také s politickým postojem k psychologii provozované ve společenské praxi. Oficiální marxistická ideologie nikdy nevytvořila vlastní teoretický rámec pro psychologii, samotný pojem „psyché“-„duše“ byl pro materialistické marxisty zavrženíhodný. Poněvadž existence duše nebyla uznávána, nebylo nutné ji vědecky zkoumat. Pokud to někdo přece jen považoval za nutné, musel vycházet z fyziologie vyšší nervové činnosti vypracované geniálním ruským fyziologem Ivanem Petrovičem Pavlovem, který náhodně objevil časový spoj mezi nepodmíněnými reflexy představujícími základní životní potřeby a mezi podmíněnými reflexy, jež se s nimi v čase spojily po řadě opakovaných presentací v krátkých intervalech. V tehdejší Sovětském Svazu byla psychologie jako vědecká disciplína věnující se studiu chování, subjektivních prožitků a sociálních vztahů, zavržena, zejména její uplatnění v průmyslu, při vyšetřování inteligence dětí a dospělých, jakož i při studiu zvláštností osobnosti daného pacienta.

Pojem inteligence byl posuzován jako výplod buržoazní pavědy, psychologické testy byly odsuzovány, dědičnost a psychoanalýza zavrženy. Vše co odporovalo dialektickému a historickému materializmu v podání sovětských ideologů, bylo nevědecké, reakční a proto nepřijatelné. Klinická psychologie se vyvinula především ve Spojených státech amerických a vycházela z filosofie pozitivistické a pragmatické, která byla marxisty ostře kritizována. V té době byly v Sovětském Svazu podniknuty útoky proti klinické psychologii ve zdravotnických ústavech v různých komunistických zemích. Hlavní sovětský psychiatr akademik Sněžněvský nečekaně navštívil několik pracovišť v Polsku a měl v úmysl poté jet do Československa. Naštěstí musel svou cestu z rodinných důvodů přerušit a vrátit se do Moskvy. V Polsku došlo po jeho návštěvě ke zrušení mnoha psychologických pracovišť na psychiatrických klinikách. Ozvěny této protipsychologické inkvizice pronikly i do pražské psychiatrické kliniky. Množily se kritické hlasy, zejména členů komunistické strany, což mělo za následek ztížení přijímání nových psychologů na kliniku. Tento vývoj mne vedl k zamyšlení nad mou odbornou budoucností. Dostal jsem strach zda budu nadále moci pracovat jako klinický psycholog na psychiatrickém pracovišti.

Znenadání se nabídl řešení. Ministerstvo školství zorganizovalo pokusný projekt dálkového studia medicíny, k němuž se mohli přihlásit pracovníci z praxe. Bylo to šestileté studium při práci, vycházející z bloku praktických cvičení v různých teoretických předmětech. Čtyři dny v týdnu byly odpoledne od tří hodin do půl sedmé praktika v různých ústavech lékařské fakulty. Přijetí uchazeči mohli pracovat na svém pracovišti od osmi hodin do půl třetí a pak se mohli dostavit na praktika. Na zkoušku byl povolen jeden den volna. Po delším rozvažování jsme se s Janem Srncem na toto studium přihlásili a byli jsme přijati. Od podzimu 1959 do léta 1965 jsem měl dvě zaměstnání a pracoval průměrně dvanáct až patnáct hodin denně. Žil jsem v tuto dobu dle striktního časového rozvrhu jako student v dospělém věku. Musel jsem počítat s každou hodinou, někdy i minutou. Jarka s mým rozhodnutím souhlasila, což byla od ní velká oběť. Ona při zaměstnání úspěšně skončila své studium na Vyšší pedagogické fakultě Karlovy university, takže jsme se vlastně vystřídali. Byli jsme tenkrát párem věčných studentů, vzali jsme břemeno studia při zaměstnání na sebe dobrovolně s nadějí, že se takto dopracujeme lepší budoucnosti. Jan Srnc po roce studia odpadl, já jsem pokračoval. Ukázalo, že studijní výsledky naší dvacetičlenné skupiny, sestávající z ošetřovatelů, dentisty, sociálních pracovníků, právnické a psychologů, nebyly horší než studijní výsledky řádných studentů. Měli jsme velmi aktivního studijního vedoucího docenta Doskočila z anatomického ústavu profesora Borovanského, studovali jsme s chutí, věděli jsme proč tak činíme. Zajímali jsme se především o určité studijní obory, které úzce souvisely s naší prací a s našimi pracovními plány. Pro mne se naskýtlá jediná možnost další práce v roli lékaře-psychologa v oblasti psychiatrie. Tento lékařský obor dle mých představ účelně spojoval poznatky lékařských věd s vědami psychologickými.

Intenzivní pracovní a studijní činnost vyžadovala změnu bydliště, což znamenalo získat v nejkratší době možnost bydlení v Praze. Od podzimu 1959 jsem se intenzivně snažil sehnat v Praze byt a chodil jsem pravidelně na bytový úřad na Obvodním národním výboru v Praze 2 ve Vodičkově ulici. Bytová nouze byla tenkrát v Praze velmi vysoká. Bylo nutné dostavit se před vchod do úřadu večer před úředními hodinami a prostát celou noc ve frontě. V osm hodin ráno dostal každý z čekajících pořadové číslo a mohl si vypočítat v kolik hodin asi přijde na řadu. Na mne přišla řada po třetí hodině odpoledne. Naštěstí byla moje žádost už šest let stará, podal jsem ji před lety než jsem šel na vojnu, datum podání žádosti bylo jedním z kritérií při přidělování nezbytných bodů. V rozhovoru mi referent na bytovém odboru sdělil, že můj zdravotní stav není kritický, že nemám

žádné děti a že naléhavost bydlení v Praze vyplývá pouze z mého a Jarčina pracovního a studijního zatížení. Nakonec jsme přece jen byli zařazeni do pořadníku. Přispěla k tomu i okolnost, že bytový referent stejně jako já byl za války vězněn v koncentračním táboře. V prosinci jsme dostali klíče od bytu v Praze Strašnicích na sídlišti V rybníčkách. Měli jsme bydlet ve dvoupokojovém bytě v prvním poschodí. Bohužel jsme místo dvou oddělených pokojů dostali dva spojené pokoje, přičemž ten zadní byl zmenšen tím, že za zdí procházelo ústřední topení. Byli jsme však šťastni, že se konečně můžeme stěhovat do Prahy a že již nebudeme muset dojíždět každý den ze Satalic. Měli jsme opravdu štěstí, neboť od prvního ledna 1960 vešel v platnost nový bytový zákon, jenž vyloučil přidělování bytu bezdětným manželům. Ti si museli byt napříště koupit. Byt, který nám přidělili v novostavbě, by stál 28.000 korun, tento obnos byl při našich tehdejších příjmech pro nás příliš velký a nestačili bychom na něj šetřit. Měl jsem tenkrát Kč 1.400 měsíčně čistý příjem a má žena Kč 720 měsíčně, takže jsem museli žít velmi skromně.

Nový byt V rybníčkách nám umožnil slušný život v Praze, zejména po stránce kulturní a společenské. Získali jsme tři hodiny života denně, poněvadž jsme už nebyli odkázáni na cestování vlakem do práce. Užívali jsme plnými doušky vymožeností života ve velkém městě.

Náš první společný zájezd do zahraničí se nám podařilo uskutečnit teprve na podzim roku 1959. Byli jsme u moře v Bulharsku a bydleli tam v luxusním hotelu ve Zlatých Pískách poblíž černomořského lázeňského města a přístavu Varna. Bylo mi tenkrát 39 let a Jarce 34 let, museli jsme na možnosti cestování příliš dlouho čekat.

Na jaře 1960 se ohlásilo naše první dítě. 20. listopadu se nám v Ústavu pro matku a dítě v Podolí dceruška Zuzanka. Náš život se od té doby podstatně změnil.

Po mateřské dovolené musela Jarka opět nastoupit do práce, z mého platu jsme žít nemohli. Zuzanku jsme dali do jeslí. Byla tam však často nemocná, a proto jsme se museli postarat o patřičný zástup. Paní Šulcová byla její první opatrovnící. Bydlela nedaleko nás a ráda si přivydělala. Dojížděli jsme pravidelně k dědečkovi a babičce do Červeného Kostelce. Oba v té době ještě naplno pracovali, přesto nám ochotně pomáhali s hlídáním a opatrováním Zuzanky, když toho bylo zapotřebí. Bylo tomu tak často, poněvadž Zuzanka byla náchylná k infekčním onemocněním, které si přinášela domů z jeslí. V září 1961 dostala spalničky provázené vysokou teplotou. Opakovaně jsme paní Šulcovou prosili, aby zůstala u holčičky až do našeho příchodu z práce. Dětská lékařka nám totiž radila,

abychom dítě udržovali v teple dokud bude mít teploty. Paní však v ten den očekávala dovoz zásoby brambor na zimu a chtěla je sama převzít. Odjela se Zuzankou v kočárku domů. Dítěti se přitížilo, teploty se zvýšily. Přijeli jsme domů a paní jsme vyčinili. To však nepomohlo. K dětské lékařce jsme museli dojít sami. Ta nám po telefonu tvrdila, že dítě je nachlazené, při prohlídce však poznala, že dítě má spalničky, což jsem jí jako medik v telefonu říkal. Doporučila rentgenové vyšetření na Hagiboru. Příštího dne jsme dovezli devítiměsíční dítě do místa, kde byl za války vězněn můj bratranec Vlasta. Ve studené místnosti Zuzanku prosvítili a po zjištění nálezu nás poslali do nemocnice v Krči. Tam mně vynadali, že jsem jako medik dítě tak zanedbal.

Ukázalo se, že Zuzanka měla zákeřný zápal plic jako komplikaci spalniček. Její stav byl velmi vážný. Nechali si ji v nemocnici a my jsme ji řadu týdnů nesměli navštěvovat. Když jsem se k ní jednou dostal jako medik v bílém plášti, nepoznala mne. Byl jsem z toho velmi smutný. Pobyt v nemocnici a odloučení od rodičů Zuzanku velmi změnilo. Vrátila se domů ustrašená, zaražená, smutná. Ručičky měla popíchané od injekcí. Trvalo to delší dobu než si na domov zase zvykla.

Druhá naše dcera nedala na sebe dlouho čekat. 11. dubna 1962 se nám narodila Míšenska. Zuzanka si musela zvykat na to, že má sestřičku, se kterou se bude muset dělit o všechno, o hračky i o pozornost. Míša byla velmi čiperné a pohyblivé dítě. Nebylo snadné ji uhlídat a způsobila Jarce nejednu horkou chvíli.

Koncem srpna odjela Jarka s Míšou do Kostelce k rodičům a já jsem se vypravil na dalekou cestu se Zuzankou vlakem do Uherského Brodu ukázat ji strýčkovi a Tetě. Vzali jsme na cestu vše potřebné včetně nočníku. V kupé si mne spolucestující ženského rodu nedůvěřivě prohlížely a ptaly se kde má Zuzanka maminku. Odvětil jsem žertem: „Vždyť jede s tatínkem, maminka je s druhou dceruškou u svých rodičů.“ V Brodě jsme bydleli u Langerů a denně jsme docházeli na Ventrčák k Čejkům. Za několik dní jsme odjeli do Kostelce. Po prázdninách jsme se vrátili do Prahy, Jarka zůstala doma u dětí, nerada se loučila se zaměstnáním. Po dlouhém čekání dostala konečně místo na střední škole na Čapajevově náměstí, kde učila češtinu a hudební výchovu. Nastoupila do práce těhotná a za několik měsíců musela nastoupit mateřskou dovolenou. Já jsem pokračoval v práci na klinice a ve studiu lékařství při zaměstnání. Oba jsme byli zavaleni prací, museli jsme využít každou chvíli, abychom se mohli věnovat dětem, které utěšeně rostly a zdárně se vyvíjely.

První cesta na západ.

Moje posice na klinice se změnila poté co Jan Srnec odešel na katedru Psychologie Karlovy university a na klinice si ponechal jen malý úvazek. Stal jsem se jeho nástupcem v roli vedoucího klinického psychologa. S Janem jsme společně dělali několik výzkumů, jejichž výsledky jsme zveřejnili ve formě přednášek a publikací. Psaní společných prací bylo velmi náročné. Jan se snažil najít nejuvýstižnější slova pro své myšlenky a na to často potřeboval mnoho času. Pracovali jsme na textu někdy dlouho do noci. Pracoval jsem na výzkumných projektech i s jinými pracovníky kliniky. S docentem Kurtem Freundem a s Václavem Pinkavou jsme zjišťovali validitu Freundem vypracované plethysmografické metody, s docentem Fischerem, vedoucím oddělení dětské psychiatrie, jsme zkoumali možnosti měření frustrace u dětí, s MUDr. Rudlovou jsme na přání přednosty kliniky profesora Vondráčka zkoumali účinky holandského preparátu Vasolastinu na různé psychické funkce a na subjektivní stavy pacientů.

Publikoval jsem jednu až dvě práce ročně, většinou se spoluautory. Když nám v roce 1953 vyšla práce o Vasolastinu, donesl jsem jeden výtisk panu profesorovi Vondráčkovi a on mi poradil, abych jednu separátku poslal farmaceutické firmě, která lék vyráběla, do Holandska. Učinil jsem tak a zanedlouho došel od firmy dopis s objednávkou tisíce výtisků v angličtině. MUDr. Vlček naši práci přeložil a překlad jsme poslali do továrny v Soestdijku. V dalším dopise se firma ptala co za naši práci chceme. Spoluautorka Božena Rudlová mi řekla: „Napiš jim, že nic nechceme, že jsme za naši práci dostatečně placeni.“ Tato reakce vyplývala z jejího komunistického přesvědčení. Přeložil jsem její výrok v naší společné odpovědi poněkud odlišně: „odměnu ponecháváme vašemu laskavému uvážení.“ Další dopis nedal na sebe dlouho čekat. Nabídli každému z nás sto amerických dolarů, což tenkrát byl pro nás velký obnos. V děkovném dopise jsem navrhl, že bychom si rádi přijeli do Holandska odměnu osobně vyzvednout a že nejlépe by bylo pozvat nás na poradu. Majitel továrny Enzypharm pan van Leeuwen můj návrh dobře pochopil a počátkem roku 1964 jsme byli s MUDr. Rudlovou pozváni na třináct dní do Holandska.

Byl to zvláštní pocit když jsme vlakem projížděli „železnou oponou“ mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo. Při spatření ostnatých na hranicích, které bylo možno nabít elektrickým proudem, se mi v mysli vybavily neblahé vzpomínky na pobyt v Birkenau a Osvětimi. Procedura na hranicích trvala téměř dvě hodiny. Museli jsme vyplnit celní prohlášení, naše pasy a výjezdní doložky byly

důkladně studovány než jsme dostali nezbytná razítka. Po chodbách vagonů chodili vojáci v uniformách, venku stáli vojáci se psy. Oddychli jsme si teprve když se vlak dal do pohybu. V Norimberku jsme přestupovali. Měli jsme tam několik hodin čas a využili jsme ho k prohlídce města. Vstoupili jsme do podzemního tunelu vroubeného výkladními skříněmi, ve kterých bylo zboží, jež v Praze nebylo k dostání. Vešli jsme do večerního města a hleděli na dobře udržované domy, na široké ulice a prostorná náměstí. Osvětlený hrad na nás působil pohádkovým dojmem. Další vlak nás zavezl do Kolína nad Rýnem. Nedaleko nádraží stála mohutná katedrála, kterou jsme ještě stačili rychle prohlédnout. Do Utrechtu jsme přijeli příštího dne dopoledne. Na nádraží nás očekával zástupce firmy pan Droog, který nás odvezl do hotelu Smits na náměstí. Po krátkém osvěžení nás odvezl do továrny v Soestu, kde nás přijal pan van Leeuwen. Šli jsme s ním na oběd do luxusní restaurace. Každý dostal sto dolarů jako kapesné a řekl nám, že pan Droog bude po celý pobyt naším průvodcem. Hovor se zaměřil na naši klinickou práci a možnosti dalších výzkumů účinku Vasolastinu. Dostali jsme četné publikace o tomto preparátu a prohlídli si podnik. Měli jsme možnost poznat kus Nizozemí, shlédnou zajímavosti Amsterdamu, Rotterdamu, navštívit museum van Gogha v národním parku Hoghe Veluwe poblíž Arnhemu, jakož i turistické atrakce Volendam a Marken. Pan Droog byl milovníkem zoologických zahrad, zavedl nás do proslulé Artis v Amsterdamu. Každý večer jsme uléhali nasyceni mnoha dojmy a hojnou stravou. Zvykli jsme si na bohaté snídaně. Ke konci našeho pobytu jsem si připadal zbytečným, poněvadž má společnice, členka strany, která mne měla hlídat, abych nezákonně neopustil republiku a nezůstal na Západě, se zamilovala do našeho průvodce, který její city opětoval. Vrátil jsem se domů obohacen mnoha dojmy a zkušenostmi. Byl jsem rád, že jsem se konečně na Západ dostal. Poklid v poklidném Holandsku ve mně zanechal hluboké dojmy. Tenkrát jsem netušil, že bude mít pro mne a moji rodinu dlouhodobé následky.

Lékař a psycholog. První společná cesta na Západ.

V červnu roku 1965 jsem dokončil studium medicíny. Z posluchačů dálkového studia nás dostudovalo víc než polovina. Na promoci přijeli strýc a teta z Uherského Brodu, teta Tereza v tu dobu projížděla Prahou, na promoci se však nedostavila. Přijeli Jarčini rodiče, kteří promoční hostinu financovali, bez pozvání přišli tři sourozenci strýce Čejky bydlící v Praze. Po promoci v historické budově Karlovy university jsme se odebrali na starý židovský hřbitov kde jsme postáli u desek se jmény mých rodičů a bratra Tomáše. Hostina byla ve Valdštyňské hospodě na Malé Straně. Strýc se zde opět vyznamenal svým zvláštním chováním: dlouho se rozhodoval kam se má posadit, potězkával každou židli zvlášť a nakonec se posadil vedle Zuzanky, které ještě nebylo pět let. Během večeře se jí udělalo špatně a strýčka pozvracela. Strýc to stoicky komentoval větou: „Dobře mi tak, neměl jsem se sem posadit.“

Nedlouho po promoci jsem dostal telefon od obvodního národního výboru v Praze 2. Jakási soudružka mi nabízela místo lékaře s platem, který byl nižší než ten, který jsem jako klinický psycholog měl. Rozzlobil jsem se a řekl jí: „Jestli mne někdo ještě vyzve, abych si zvýšil kvalifikaci, tak mu ukážu dveře.“ Zůstal jsem pracovat na klinice převážně jako klinický psycholog. Měl jsem také několik pacientek na otevřeném oddělení, abych vykonával funkci lékaře. Začal jsem dělat zkoušky na kandidáta věd a přemýšlel o tématu své kandidátské práce.

Na jaře 1965 jsme s Jarkou jeli na mezinárodní psychosomatický kongres do Paříže. Byla to Jarčina první cesta na Západ. Pozval mne a řadu další pražských Odborníků francouzsko-židovský lékař Chertok, který do Prahy často jezdil a měl tam mnoho známých. Po příjezdu do Paříže jsem mu zavolal z nádraží a zeptal se ho kde se máme ubytovat. Myslel jsem, že nás umístí někde v nemocnici tak jak tomu bylo zvykem v Praze. K mému překvapení mi řekl, že se o ubytování musíme postarat sami, že pozval na kongres asi padesát Čechů a k jejich ubytování by potřeboval celý hotel a ten nemá. Zklamaně jsem zavěsil sluchátko. Se sedmdesáti franky v kapse bychom v hotelu nemohli dlouho zůstat.

Vzpomněl jsem si, že mám v Paříži dva staré přátele-emigranty. Věděl jsem, že je přísně zakázáno se s emigranty stýkat, neměl jsem však jinou volbu. Erich Spitz, kterého jsem znal z Brna, nebyl zrovna v Paříži, byl služebně v Anglii. Zbýval Jan Šebestík a ten slíbil, že nás ubytuje. Vyhledali jsme ho v jeho bytě Na Boulevard Saint Germain 106 v šestém poschodí bez výtahu. Byla u něho na návštěvě maminka z Uherského

Brodu, znal jsem ji. Jan byl můj přítel z dob studií na brodském gymnáziu. Odešel z vlasti po maďarských událostech v roce 1956 a pracoval na Sorboně. Ubytoval nás ve svém druhém bytě poblíž stanice metra Boulevard Sevastopol. Zařízení toho bytu bylo velmi primitivní: Jarka musela spát na dveřích ležících na podlaze a já jsem bez podložky ležel na zemi. Z otevřeného francouzského okna bylo vidět naproti do bytu sousedů. Bydleli jsme v úzké uličce, k pekaři však bylo blízko a baguety nám moc chutnaly. Byli jsme Paříží opojeni. Po skončení kongresového programu a společenských povinností jsme využili každou chvíli k prohlídce města, jeho výstavných čtvrtí, museí a nočních lákadel. Chodili jsme po městě mnoho hodin denně, vraceli se do bytu po půlnoci a odcházeli před sedmou hodinou příštího dne. Živili jsme se většinou zásobami přivezenými z Prahy, abychom šetřili skromný obnos franků, který jsme si přivezli. Setkali jsme se také s Erichem Spitzem a s jeho paní, Erich nás pozval do restaurace a seznamoval nás tam s taji západní demokracie. Dal nám sto franků, což byl tenkrát pro nás velký dar.

Na kongresu se jeden člen české delegace, docent Ivan Horvai z pražské psychiatrické kliniky, opakovaně ptal, kde bydlíme a chtěl nám tam přinést věci, které jsme měli vést jeho paní do Prahy. Odpovídali jsme mu vyhýbavě, neb jsme věděli, že je přesvědčený komunista, který spolupracuje s tajnou policií / StB /. Jarka využila volné chvíle, kdy já jsem byl na kongresových zasedáních, k tomu aby se sama nebo s paní Šebestíkovou potulovala po Paříži. Byl to odvážný čin, neboť nemluvila francouzsky a Francouzi anglicky mluvit neuměli anebo nechtěli. Když jsme jeli do Paříže s Jirkou Hoskovcem, kolegou z Prahy, zastavili jsme se krátce v Nancy, kde jsme krátce navštívili místní trh. Koupili jsme si tam za jeden frank kilo banánů a na místě jsme je s chutí snědli. Při pohledu na plné krámy s čerstvým masem prvotřídní jakosti se Jarka rozplakala. Vzpomněla si jak v Praze musí pro děti a pro nás dva těžce shánět kousek masa, ovoce a zeleninu, jak musí dlouho stát ve frontě a spokojit se s tím co na ni zbude, i když to je podřadné kvality. Tento jev Češi nazývali „západní šok“.

Po návratu do Prahy jsem byl záhy předvolán na policii v Bartolomějské ulici kde jsem musel referovat o naší cestě. Rozhovor se pozvolna měnil v cílevědomý výslech. Vyšetřovatelé se zajímali především o život emigrantů a náš styk s nimi. Kládli detailní otázky a chtěli také vědět jak byl rozestaven nábytek v bytě Jana Šebestíka. Uvědomil jsem si, že můj výslech mohl souviset s otázkami Ivana Horvaie.

Politická situace v Československu se v druhé polovině šedesátých let začala pozvolna uvolňovat. Projevilo se to mimo jiné tím, že získávání výjezdních doložek do pasu, které byly nutné pro cesty do zahraničí, se stalo snadnější a rychlejší. Naše chuť k cestování byla neuhasitelná, snažili jsme se dohnat alespoň zčásti to co jsme vinou omezujících předpisů komunistického režimu zameškali.

Cesta do Izraele.

Rok 1956 byl pro nás plný významných událostí, které významně ovlivnily náš další život. Počátkem roku mně řekl kolega Jiří Hoskovec, pracující jako psycholog na pražské katedře psychologie, že by pro mne měl místo v psychiatrické léčebně v USA na jeden rok. Vrátil se ze studijního pobytu v USA, kde se setkal s dr. Krausovou, vedoucí psycholožkou státní psychiatrické léčebny v Concord, New Hampshire. Dr. Krausová pocházela z Československa. Za války byla jako židovka vězněna v Terezíně, po válce se vdala za Němce dr. Krause, psychologa v Ústavu práce v Praze. Její manžel, demokrat, byl po osvobození Prahy vystaven nebezpečí, že bude považován za nacistu a že bude pronásledován. Tato situace přinutila Krausovy emigrovat do Spojených Států. Tam se dr. Kraus stal vedoucím psychologem v psychiatrické léčebně v Concord, hlavním městě malého státu New Hampshire na severovýchodě USA. Po jeho předčasné smrti převzala jeho choť tuto funkci. Věnovala se psychodiagnostice a skupinové psychotherapii. Nepřestala se zajímat o starou vlast a o Evropu. Hodně cestovala a brala do služeb také psychology z jiných zemí. Kolega Hoskovec její nabídku odmítl a navrhl mne. Po delším uvažování jsem se o to místo začal zajímat. Kliničtí psychologové, kteří jeli na studijní pobyt v USA, nemuseli v té době skládat odborné zkoušky na americkém velvyslanectví na rozdíl od lékařů, kteří se museli podrobit rozsáhlé písemné zkoušce, aby směli v USA provozovat své povolání. Procedura spojená se získáním výjezdní doložky byla zdlouhavá a složitá a na klinice bylo nutné mnohé zařídit, aby kontinuita práce zůstala zachována.

V té době jsme s Jarkou byli pozváni do Izraele, kde žil můj strýc Siga s rodinou. Zažádali jsme o povolení cesty, což bylo ještě obtížnější než pro cestu do USA. V té době byly vztahy mezi Československem a Izraelem napjaté. V roce 1948, kdy vznikl stát Izrael, bylo Československo zemí, která aktivně pomáhala. Izraelští letci byli vycvičeni u Olomouce. V roce 1949 se s povolením československých úřadů vystěhovalo mnoho českých židů do Izraele. V šedesátých letech se však vztahy mezi oběma státy zhoršily v důsledku změn celkové politické situace a přechodu Sovětského Svazu na stranu arabských států. To měla za následek ztížení podmínek pro získání výjezdní doložky do Izraele a zákaz cest izraelských občanů do socialistických zemí.

Trvalo téměř půl roku než jsme dostali povolení navštívit příbuzné v Izraeli. Směli jsme tam jet na čtyři týdny. Z Prahy jsme letěli v červenci do Athén. Tam jsme museli čekat na odjezd kyperské lodi z nedalekého

přístavu Piraeos. Jízdenky pro lodní dopravu nám zaplatil tatínkův bratranec Ervín Berger, kterému se v Izraeli velmi dobře vedlo a jemuž kdysi tatínek pomohl v nouzi. Koupil nám zpáteční jízdenky po sto dolarech, což stačilo na skromné místo v podpalubí, kde ženy a muži spali odděleně v nevětraných místnostech. Raději jsme spali na palubě, byl tam lepší vzduch a víc jsme cestou viděli. V rámci našich omezených finančních možností jsme si prohlédli Atény, které na nás učinily hluboký dojem. Strávili jsme tam dvě noci v levném hotelu. Navštívili jsme Akropolis a archeologické muzeum, kde jsme si prohlédli památky řecké civilizace, o kterých jsme se ve škole učili.

Naše stará kyperská loď plula pomalu po Středozezemním moři, na půl dne jsme zastavili v přístavu Limasol na jihu ostrova Kypr. Společně s dvojicí z Čech jsme si najali taxíka a ten nám ukázal některé zajímavosti ve městě a v okolí. Krajina kolem Limasol byla členitá ohraničená několika horami. Viděli jsme cestou také několik řeckých památek. Příjezd do Haify byl překrásný. Viděli jsme přístav, který připomínal San Francisco, jak jsme toto města tenkrát znali z fotografií. Bydleli jsme na kopci Karmelu u strýce Oty Spitze a jeho druhé manželky Erny. Jeho první manželkou byla Irma, tatínkova nejmladší sestra, která zahynula v koncentračním táboře spolu se synem Poldíčkem. Strýc Spitz byl za války v Terezíně pekařem. Setkal jsem se s ním nečekaně také v Birkenau, kde se v říjnu 1944 objevil sám v sousedním táboře B II c. Pomáhal jsem mu tenkrát tím, že jsem mu přes ostnaté dráty tajně pašoval potraviny. Po válce bydlel strýc v Praze s mladší ženou. V roce 1949 odjel s transportem do Izraele, kde se zpočátku těžce probíjel. Pracoval nejprve v hotelech pak začal samostatně prodávat mléčné výrobky.

Haifa se nám velmi líbila. Je to krásné město, jak naznačuje i jeho jméno. Haifa je vlastně hajafa, což znamená v ivrit řeči, moderní hebrejštině, krásná. V Haifě bydlela také maminka sestřenice Marta rozená Zweigenthalová se svým manželem Šlomo. Marta nás přijala velmi mile a byla k nám velmi hodná. Vyprávěla nám svůj životní příběh. V třicátých letech opustila tajně své rodiče. Její slepý tatínek byl bratrem mé babičky Arnošky, maminky maminky. Přišla jako přesvědčená sionistka a pionýrka ilegálně do tehdejší Palestiny. Zprvu musela velmi těžce pracovat na polích, odnášet těžké balvany, aby se takto mohla získat úrodná půda. Byla to nadlidská práce a Marta zůstala po ní celý život shrbená. To bylo v době prvních alijských idealistických pionýrů, kteří přišli z přesvědčení do Palestiny budovat tam staronovou vlast pro židy, kteří se tam vystěhovali aby unikli diskriminaci a pronásledování v různých evropských zemích. Pracovali s nadšením a nebáli se žádné práce ani

nebezpečí. Bylo nutno získat úrodnou zemi z kamenité půdy, do které by bylo možno zasít semena obilí a jiných plodin. Marta a Šlomo neměli děti. Sympatický Šlomo dopravoval zboží nákladním autem dle potřeby dodavatelů. Čas od času se musel v noci dostavit se svým nákladním autem na určené místo v rámci nácvičku vojenské pohotovosti nutné v případě potřeby bránit vlast. Bylo mu tenkrát přes šedesát let a musel se přesto těchto manévruů zúčastnit. Přicházel denně domů velmi unaven a řekl nám hostům, že s námi bude moci mluvit teprve poté co se osprchuje.

Z Haify jsme jeli vlakem do Jerusaléma, kde bydlel nejmladší bratr mého tatínka Vítězslav Diamant, kterému říkali Siga. Bydleli s tetou Olgou v bytě nedaleko rodiny dcery Valyny. Vyprávěl nám o svém životě v Terezíně, kde pracoval jako elektrikář, čímž zachránil svou rodinu. V kumbálku jeho dílny v Magdeburgských kasárnách jsem 15. května 1943 slavil Bar micva. Občas se u strýce zastavil pověstný esesák a nepřítel židů Eichmann. Po válce byl strýc jedním ze svědků v proslulém jeruzalémském procesu s Eichmannem, kterého izraelští agenti unesli z Argentiny. Strýcovi bylo tenkrát 65 let. Vystěhoval se v roce 1949 za dcerami do Izraele a nikdy si tam nezvykl. Zůstal po celý život Čechem. Když jsme s ním šli v Jeruzalémě na procházku, ptal se žertem, zda se budeme vracet přes Nivnici nebo přes Šumice, vesnice na Moravském Slovácku, kde se narodil. Teta Olga se nikdy nenaučila Ivrit a hovořila s manželem, dcerami a s vnuky výhradně česky. Bála se „ivritářů“, jak nazývala ty, kteří mluvili moderní hebrejštinou. V Jeruzalémě jsme navštívili historické památky, kterých tam bylo přemnoho. Viděli jsme památná místa židů i křesťanů a nepřestali si klást otázku, proč se tato dvě náboženství se společnou prvotní tradicí musela po mnohá staletí hádat a proč muselo v důsledku často nicotných sporů zahynout tolik nevinných lidí. Sestřenice Valyna a její muž Ivan Kirschner měli dvě děti, starší dceru Dorit a mladšího syna Amose. Dorit se poznala na universitě s Palestincem, za něhož se provdala. Vztahy mezi nimi a rodiči z obou stran byly dle jejich výpovědi velmi dobré, přestože v Izraeli bylo trvalé napětí mezi oběma národy. Amos se po vojenské službě vystěhoval do Spojených států.

Navštívili jsme také Jad Vašem, muzeum na paměť Holocaustu. Působivá výstava a bohatá dokumentace zanechaly v nás hluboké dojmy. Pozoruhodná byla návštěva Starého města: Zdi Nářků, Via Dolorosa, kostelů spojených se životem, Ježíše, hrobu krále Davida, nemocnice Hadasa s okny s obrazy deseti izraelských kmenů malovaných slavným malířem Chagalem. S Ivanem jsme pili kávu v luxusním hotelu King David.

Zajeli jsme také do Beer Shevy, města na jihu země a na kraji pošty, kde Jsme bydleli u mé druhé sestřence, mladší dcery strýce Sigy a tety Olgy, Evy Segerové, provdané za inženýra Milana Segera, který se zabýval zavodňováním pouště Negevu. Měli dva syny, Ronyho a Amira. Bydleli v hezkém domku se zahradou s malým osvěžujícím bazénem, v němž se konaly rodinné sešlosti a s citronovníky s četnými plody, které jsme si směli utrhnout. Při západu slunce byl ze zahrady úchvatný pohled na pomalu krácející velbloudy v poušti a na jejich doprovod. Před odjezdem se nás Eva ptala jaký dárek bychom chtěli. Přáli jsme si vidět Ejlat a Rudé moře. Vyjeli jsme v šest hodin ráno. Obdivovali jsme řidiče našeho autobusu. Při jízdě pouští Negev musel často vytáčet autobus na úzké silnici, takže předek vyčníval nad propastí. Měl před sebou samopal pro případ, že by cestou znenadání na autobus začal střílet. Stalo se, že jednou musel řidič v takové situaci rychle vycouvat úzkou silnicí s mnoha zákruty, aby zachránil životy cestujících. V Eilatě jsme mohli pobýt jen čtyři hodiny. Navštívili jsme proslulé podmořské akvárium a kochali se pohledem na Rudé moře v místech, kde hraničily čtyři země: Jordánsko, Saudská Arábie, Egypt a Izrael. Moře se nazývalo Rudé, poněvadž se v něm zrcadlily hory v Saudské Arábii, které byly zbarveny dorůžova. Koupali jsme se v teplém moři s průzračnou vodou. V dálce jsme viděli několik lodí čekajících v řadě za sebou na možnost přistání v nedalekém přístavu. Chtěl jsem tam doplovat. Varovali nás však, že jde o přístav Akaba v Jordánsku a že je velmi nebezpečné překročit blízké hranice mezi Izraelem a Jordánskem. Území Izraele kolem Eilatě bylo velmi úzké, jen dva kilometry. Na druhé straně Eilatě byl malý ostrov na egyptském území, kde Izraelci postavili luxusní hotel. Odjížděli jsme neradi z tohoto malebného hojně navštěvovaného místa na jižním cípu Izraele. Na zpáteční cestě jsme obdivovali krásy Negevské pouště.

Navštívili jsme také Mrtvé moře a koupali se v něm. Bylo nám divné, že jsme jen velmi těžce mohli zrušit vodorovnou polohu nohou a v moři se postavit. Bylo to tím, že Mrtvé moře je velmi slané a voda je poměrně nasycená solí. Koupání v Mrtvém moři má řadu léčivých účinků, o čemž svědčí řada hojně navštěvovaných léčebných ústavů na jeho březích. Je to nejnižší proláklina na zeměkouli a teploty jsou tam velmi vysoké. Viděli jsme také pevnost Masada, kde Makabejci v prvním století našeho letopočtu po léta odolávali vojenské převaze Římanů.

Pobyt v Izraeli jsme museli o týden prodloužit, abychom stihli vidět vše co Jsme si předsevzali. Plavby na téže staré špatně udržované kyperské lodi z Haify do řeckého Peiraiosy byla tentokrát romantická. Loď stěží dorazila do Peiraiosy, od další cesty do Itálie musela pro poruchy motoru

upustit. Z přístavu jsme jeli přeplněným vlakem do Vídně. Cestující často nastupovali oknem a v kupé jsme se tísnili. Ve Vídni jsme se ocitli s nepatrným obnosem v kapse. Seděli jsme smutně u kanálu a litovali, že už nemáme peníze na cestu tramvají, abychom mohli vidět pamětihodnou Votiv Kirche. Vedle nás seděla stará paní, Češka, která přišla do Vídně za monarchie a pracovala jako služebná v různých rodinách.

Slitovala se nad námi, dala nám dvě jízdenky a zavedla nás ke stanici na tramvaj. Nastoupili jsme do vozu, který se rozjel opačným směrem. Ubohá paní běžela za tramvají a křičela: „Vyskočte!“ To se nám podařilo a nastoupili jsme pak do tramvaje, která jela správným směrem, takže jsme významný kostel mohli navštívit. Ve Vídni jsme bydleli v hotelu, kde kdysi nocoval Antonín Dvořák.

Cestou vlakem k moravské hranici jsme seděli v kupé se starší paní, která se třásla strachem z celní prohlídky. Vezla dárky dětem a vnukům a bála se, aby jí je nezabavili. Naštěstí jí i nám to na hranicích dopadlo dobře až na to naše pokárání za to, že my s Jarkou jsme si pobyt v Izraeli o týden prodloužili. Přijeli jsme domů s přemnoha dojmy a umínili si, že se do Izraele ještě jednou s dcerami podíváme.